

ב"ה

"ההגדה" לעורך הסדר

♦ ♦ ♦

ימים הסמוכים ל"א ניסן, ה'תשפ"ד

לידידי השלוחים, ועורכי הסדרים הציבוריים.

נמצאים אנו במעמד ומצב של "מלכויות מתגרות זו בזו". אסונות כבדים פוקדים את מדינתנו וסמוכות שלה. ובה בעת, עינינו נשואות אל אחב"י היושבים באה"ק הנתונים בצרה ובשביה. הרבה יהודים עזבו שלא מרצונם את בתיהם ואת קהילותיהם והולכים ברגעים אלו בדד "במדבר בארץ לא זרועה".

נוצר אפוא מצב, שרבים מאחב"י היקרים נשארו ללא סעד וללא משען רוחני וגשמי, ובמושבותיהם החדשים חיים בתחושת ניכור ותסכול לדאבון הלב.

בשעה זו, חובתנו הקדושה לעשות כל מאמץ, על מנת לחבקם ולהעניק להם את תחושת המשפחתיות, אותה הם התרגלו לקבל בימי קדם בקהילתם הקודמת.

אין ספק שליל הסדר - מלבד היותו נשמת העם היהודי, ערב שבו מעבירים ומספרים את סיפור יציאת מצרים לדור הבא כציווי תורתנו הק' "והגדת לבנך" - הרי הוא גם הזדמנות נפלאה לתת לכל יהודי ויהודייה תחושה שהם חלק ממשפחה גדולה משפחת "עם ישראל".

• • •

ידועים דבריו המיוחדים של כ"ק אדמו"ר בקשר לעריכת סדרים ציבוריים, והדברים נוגעים באופן מיוחד לזמננו אנו.

בדברי קדשו ב'יחידות' של הרבנים הראשיים (בכ"ז אדר תשמ"ו), עורר הרבי על עריכת סדרים ציבוריים, על הסדר הנכון, וכיצד לעורכם וכו'.

בין הדברים אמר הרבי: "ישנו פתגם שיהודי בטבעו הוא 'סוחר' . . גם אנכי מחשב כבר מה אפשר 'להרוויח' מכל ה'עסק' לאחרי הפסח! ובכן, ה'ריוח' הוא - שכתוצאה מעריכת 'סדר פומבי' שבו יבואו 'פנים חדשות', ותהי' היכרות עם הילדים והוריהם כו', אזי יוכלו להמשיך בזה גם לאחרי הפסח בנוגע לכו"כ עיני יהדות, תורה ומצוותיה".

ליל הסדר, הוא הלילה שעושה לנו סדר ומזכיר לנו מי אנחנו ולאן מגמת פנינו. אולם לשם כך עלינו להתכוון, כמובא במסיל": "שלא ייכנס בקיום המצווה בפתע פתאום שאין דעתו עדיין מיושבת עליו, אלא יזמין עצמו לדבר ויכין לבו במתן עד שייכנס בהתבוננות ואז יתבונן מה הוא הולך לעשות ולפני מי הוא הולך לעשות" (וכהכרזתו הידועה של הגבאי בבית מדרשו של הרבי לפני ה'תקיעות').

דבר זה נכון גם עבורנו, עורכי הסדרים. בפרט, כשרוצים להעביר את חווית ליל הסדר לקהל רחב בסדרים הציבוריים, חשוב שנהיה מחוברים להקשרים, ללשון ההגדה, המנהגים וכו'. רק כך נוכל לחבר את הקהל שלנו לתכני החג.

לפיכך אספתי בקובץ שלפנינו, כמדי שנה, לקט של שיחות, ביאורים, הערות והארות מתאימות על משמעות חג הפסח וליל הסדר.

בחלק מהחומרים הללו, השתמשתי בשנים האחרונות, בזמן עריכת ליל הסדר הציבורי כאן באודסה, והנני חולק אותם איתכם - עורכי הסדרים.

החומר חולק ל'רעיונות', דבר דבור על אופניו. כל רעיון נכתב לפי סדר ההגדה במקומו המיועד לו. כל החלוקה נעשית על דעתי, ולנוחותכם בלבד. ניתן להשתמש בו כפי הצורך, כמובן.

בנוסף, שילבתי כאן את מנהגי הרבי, לטובת אלו שעורכים את הסדר האישי שלהם יחד עם הקהל, מפני העיסוק והטרחה ומפני שהשכחה מצויה.

כאן המקום, להודות לכל אלו ששלחו לי חומרים בשנה זו ובשנים עברו. ובקשתי שטוחה להמשיך לשלוח אלי חומרים לרווחת הציבור, וכבר אמר שלמה בחוכמתו: "מונע בר גו' וברכה לראש משביר".

• • •

יהי רצון, שנזכה תיכף ומיד לקיום הייעוד "וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות, לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה". בגאולה האמיתית והשלימה במהרה בימינו ממש "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים" אכי"ר.

ימים הסמוכים ל"א ניסן
ידידכם אברהם וולף
אודסה, אוקראינה

במקום הקדמה

אתם מחזיקים בידכם עכשיו את ה"הגדה לעורך הסדר". השם "הגדה" אינו שם מקובל בין "אוצר הספרים היהודי". מדוע לא "סידור", מלשון "סדר פסח"? מדוע לא "מגילה" שבה מספרים את סיפור יציאת מצרים כמו "מגילת אסתר" המספרת את סיפור נס חג הפורים?

השם הגדה, נגזר מלשון הפסוק "והגדת לבנך", בו אנו מצווים על סיפור יציאת מצרים בליל הסדר. וכדברי הרמב"ם בהלכות חמץ ומצה (ריש פ"ז): "מ"ע של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים, בליל חמשה עשר בניסן ... תלמוד לומר 'והגדת לבנך'..." וממשיך בהלכה ב': "מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו שנאמר, והגדת לבנך". היינו, שבפסח ישנה חובה על כל הורה לספר את הסיפור לילדיו.

חכמינו ז"ל כשחשבו על סידור ליל הפסח - השתמשו בהטכניקות הכי טובות כדי להעביר את הסיפור לילדים, על מנת להבטיח שגם היום - שלשת אלפים שנה אחרי הסיפור - אנו עדיין מתרגשים בליל הסדר.

ארבע קושיות

הדבר הראשון והעיקרי שיש בסדר הם ארבע קושיות. חכמינו ז"ל ידעו שלתת דרשות לילדים זה לא עובד. הצורה האפקטיבית ביותר שאדם יזכור משהו, זה כאשר גורמים לו לתמוה על הנהגה מסוימת, גורמים לו לשאול, להתעניין. ואז כשהילד מקבל תשובה - הוא יזכור אותה.

לכן חכמים תקנו שבלייל הסדר נעשה כל מיני דברים מוזרים, שכל מטרתם היא "להתמיהה התינוקות" - לעורר את תשומת ליבם ולהביא אותם לידי השאלה 'מה נשתנה'.

וכמו שכתב הרמב"ם (הל' חו"מ ז, ג): "וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות". היינו, מטרת השאלות היא לא שילמדו אותם בגן את וידקלמו אותם בלי להבין מה שהם אומרים.

כל הרעיון הוא באמת לסקרן אותם. שיבחינו בהנהגה מוזרה בבית וישאלו למה! למה כולם יושבים בהסיבה? למה מטבילים חתיכת בצל במי מלח? הנהגה מוזרה ביותר. למה אוכלים מרור? וכן הלאה.

כשילד שואל זה הסימן הכי טוב שהוא מוכן לשמוע. וכשההורים יענו את התשובה - מובטח לנו היא תחקק בזכרונו של הילד. זהו השיעור הראשון בחינוך שאנו לומדים בליל הסדר.

ארבעה בנים

דבר נוסף אנו למדים מההגדה לגבי יסוד ה"ארבעה בנים". בדרך כלל ההורים מתייחסים לילדיהם בשווה, את המתנות שנתנו לגדול יתנו לקטן, כי לא רוצים שתהיה קנאה ביניהם, וכך גם הציפיות שלהם מכל הילדים הן בשווה, אם הבן הגדול בבר מצוה קרא את ההפטרה מצפים שגם השני יעשה את אותו דבר. ולא משנה שהבן הגדול היה יותר מוכשר והשני פחות, או להיפך, כשהקטן מוכשר יותר, וממנו צריכים לתבוע ממנו יותר, ובפרט עם המדובר הוא במשפחה ברוכת ילדים, מצפים שהגדול יהיה ילד טוב ושכולם ילכו אחריו, ואם אחד מהם לא ממלא את הציפיות שיש להורים, מיד אומרים לו: "אחיך הגדול עשה כך וכך, מדוע אתה לא?" תמיד משווים אותם אחד לשני.

באה ההגדה ומלמדת אותנו שישנם ארבעה בנים וכל אחד שונה בתכלית מהשני. ולכן, לבן החכם צריכים להסביר יותר כי הוא באמת רוצה לדעת יותר, הרשע לא באמת שואל - הוא מלגלג על כל העניין, והוא ראוי לתשובה מסוג ובאופן אחר. התם הוא אחד שלא מסוגל לבטא את עצמו ורק שואל "מה זאת", והרביעי בכלל לא מעניין אותו מה ולמה. ועלינו חובה עלינו לענין אותו בהלכות הסדר. אבל דבר אחד ברור, כל בן הוא שונה וכל אחד יש לו את הצרכים שלו. כל אחד דורש גישה אישית, וכל אחד זכאי לקבל מענה לשאלת 'מה נשתנה' כפי כוחו והבנתו.

גניבת האפיקומן

ישנו מנהג יהודי עתיק בליל הסדר - גניבת האפיקומן. ילדים באופן כללי אוהבים ומנסים להשיג דברים שאינם יכולים לקבל באופן של "מים גנובים יומתקו"

וכשאומרים לו בזה אתה לא יכול לגעת, אסור לך להיכנס לחדר הזה, זה מיד מגרה בו את החשק דווקא לעשות את האסור.

חכמינו שידעו את יצרו של הילד, לא ניסו לדכא אותו, לא ניסו לשנות את הילד, אלא ניצלו את התכונות האלו לדברים טובים. ניצלו את הסקרנות והמרדנות של הילד לעשות הפוך ממה שאומרים לו, כדי להשאיר אותו ער עד סוף ליל הסדר - עכשיו עליו להחזיר את האפיקומן לבעלים האמתיים.

חכמי ישראל ידעו שגם מי שלא הצליח לשנות את מידותיו הטבעיים, יכול להשתמש בהם לקדושה. ועלינו כהורים לשים לב לתכונות ילדינו, ולנתב אותם לדברים חיוביים וקדושים.

מתנה עבור האפיקומן

בסיום הסדר אנו מבקשים מהילד שיחזיר את האפיקומן, ובאם הוא לא רוצה, מבטיחים לו מתנה, ורק אז הוא מוכן

ישנם הטוענים שזו דרך לא טובה בחינוך הילדים, לתת שוחד! לשחד את הילד כדי שהוא יעשה את הדבר הנכון? אבל ההלכה היהודית לא סוברת כך. הרמב"ם כתב בפירוש המשניות (סנהדרין י'): "נער קטן הביאווהו אצל המלמד ללמוד תורה . . . בהכרח יצטרך המלמד לזרז אותו בדברים שהם אהובים אצלו . . . ויאמר לו קרא ואתן לך אגוזים או תאנים וכשיגדל . . . ויקל בעיניו אותו הדבר . . . יאמר לו קרא ואקח לך מנעלים יפים או בגדים חמודים . . . יאמר לו רבו למוד פרשה זו ואתן לך דינר או שנים . . . וכשתהיה דעתו גדולה . . . יאמר לו רבו למוד כדי שתהי' ראש ודיין ויכבדוך בני אדם". ובסוף הוא יגיע לתכלית המכוון.

וכך גם נוהגים בפועל, כשילד מגיע לגיל שלש ועושים לו אפשערניש (תספורת ראשונה), המנהג הוא שמורחים דבש על האותיות ואומרים לו ללקק אותם, כמו"כ זורקים לו סוכריות ואומרים לו שמלאך מיכאל זרק אותם וכ"ז כדי לחבב עליו את התורה, ולא אומרים לו שילמד תורה כי זו מ"ע מדאורייתא. וגם המבוגרים לא עושים שום דבר בחינם, הם הולכים לעבוד כי משלמים להם עבור זה, ואפילו על דברים שלא מקבלים שכר גשמי, הם עושים את זה כי יש להם סיפוק מזה הרגשה טובה וכיצ"ב, וכמו שהרמב"ם כותב שעבודת הצדיקים זהו שלא ע"מ לקבל פרס אבל מילדים אנו ודאי שלא מצפים להנהגה כזו, אלא צריך לעודד אותם ע"י פרסים וכו'.

בליל הסדר הכל זה במספר ארבע, ארבע כוסות, ארבע קושיות, ארבעה בנים, וגם הכללים בחינוך שאפשר לקבל מההגדה - גם הם במספר ארבע. ההגדה מלמדת אותנו בין השורות: (1) לעניין את הילדים בשביל להעביר מסרים. (2) להיות קשובים

לכל אחד, להבין לצרכם ולהענות להם. 3) לנתב את התכונות והכישורים של ילדנו לדברים טובים. 4) אין השפעה שלילית מכך, שמנחילים לילדים ערכים באמצעות תמריצים.

זהו מסר גם לעצמנו. גם אנחנו לפעמים ילדים, ולפעמים כדאי לנו להתעניין לפני שלומדים על משהו, להיות קשובים לעצמנו ולסובבים, לנתב את כישורנו לטוב, ולפנק את עצמנו באיזה פרס - אם הצלחנו לעמוד על הערכים שלנו.

פתיחת ליל הסדר

א: התאספנו כאן לצאת ממצרים

חג שמח לכולם!

ידידי היקרים, אני שמח לראות את כולנו יושבים כאן יחד, אנשים, נשים וטף. הגענו לכאן הלילה לחגוג יחד את אחד הלילות החשובים ביותר בעם היהודי - "ליל הסדר". התאריך היהודי הערב הוא: י"ד בניסן ליל ט"ו בניסן (בלילה השני: ט"ו בניסן ליל ט"ז בניסן).

חג הפסח הוא הראשון בשורת החגים שקיבל העם היהודי, ובמידה רבה הוא החשוב שבהם. חג זה מהווה אבן יסוד בעיצוב הזהות היהודית ובהשרשת השייכות לעם ישראל, לעברו ולערכיו הנצחיים. ליציאת מצרים שמור מקום נכבד ביותר בדת ישראל.

מלבד חג הפסח שאנו חוגגים לזכר יציאת מצרים, מצווה אותנו התורה: "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך". חז"ל מוסיפים ומדגישים: "בכל דור ודור ובכל יום ויום חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". אנו מזכירים את יציאת מצרים גם בקריאת שמע פעמיים ביום.

נשאלת השאלה: מהו העניין הגדול שעושים מיציאת מצרים, אירוע שהיה לפני יותר משלושת אלפים שנה? למה חשוב כל כך לזכור את יציאת מצרים ולמה חייב כל אדם, בכל זמן, לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים?

בתורת החסידות מוסבר, כי מרכזיותה של יציאת מצרים נובעת מכך, שהיא ממחישה ומסמלת את מהות חיי האדם בעולם הזה ואת מטרת ירידת נשמתו למטה. על-פי תפיסה זו, יציאת מצרים אינה אירוע היסטורי עתיק בלבד, אלא תהליך שצריך להתרחש יום-יום, שעה-שעה בנפשו של כל אדם.

מסבירה תורת החסידות: מצרים - מלשון מיצר והגבלה. לכל אדם יש את ה'מצרים' והמחסומים שמגבילים אותו ומפריעים לו להיות מה שהינו באמת. ה'מצרים' הללו הם ההרגלים, דרכי החשיבה, הרצונות, המאוויים, הסביבה, וכדומה. כל אלה סוגרים על האדם, מגבילים אותו, מנסים לנתב אותו בדרכם הם. אין הם מאפשרים ל'אני' הפנימי והטהור שלו להתבטא בחופשיות.

החובה הגדולה המוטלת על האדם בחייו היא 'לצאת ממצרים' - להשתחרר מכל ההגבלות והאילווצים. להיות מה שהינו באמת - יהודי עם נשמה יהודית, מלאה אהבת ה' וצומאון לתורה ולמצוותיה. חג הפסח - חג החירות, מעניק לנו כוחות לא רק ל'ציאה ממצרים' בימי החג, אלא לשחרור הנפש מכבלי הגוף במשך כל השנה. לכל מצב יש את ה'מצרים' שלו. ותמיד צריכים לזכור שנמצאים ב'מצרים' - וצריכים לצאת מהגבולות.

לכן התאספנו כאן כולנו יחד הערב, לחגוג את היציאה שלנו מעבדות לחרות, ולקבל כוחות כדי שנוכל לצאת כל אחד מהמצרים הפרטיים שלו, הלילה ולאורך כל השנה הבאה עלינו לטובה.

אני מאחל לכולכם - לכולנו, שהשנה אכן נצא מכל המגבלות והמצרים שסובבים אותנו.

ב: ההבדל בין המהגרים האמריקאים ועם ישראל

חג שמח לכולם!

ידידי היקרים, אני שמח לראות את כולנו יושבים כאן יחד, אנשים, נשים וטף. הגענו לכאן הלילה לחגוג יחד את אחד הלילות החשובים ביותר בעם היהודי - "ליל הסדר". התאריך היהודי הערב הוא: י"ד בניסן ליל ט"ו בניסן (בלילה השני: ט"ו בניסן ליל ט"ז בניסן).

אני רוצה לקרוא לכם חלק מנאומו של דוד בן גוריון בפני אחת מוועדות האו"ם. זה היה בחג הפסח של שנת 1947. בן גוריון בעדותו אל מול ועדת החקירה של האומות המאוחדות, אמר כך:

"לפני כ-300 שנה הפליגה לעולם החדש אונייה ושמה "מייפלואור" (Mayflower), ובה אנגלים שקצו בחברה ובמשטר האנגלי, וחיפשו חוף שומם לחלוטין להתנחל בו ולהקים עולם חדש. הם נחתו בו... אמריקה. והיו ראשוני המייסדים והבונים של ארץ ואומה זו.

"היה זה מאורע גדול בתולדות אנגליה ואמריקה (ועל כן, כל ילד אמריקאי יודע שם זה מבית אביו, בית ספרו, ועוד).

"אבל תאב אני לדעת, האם יש אנגלי אחד, היודע בדיוק את יום ושעת הפלגת אנייה זו? וכמה אמריקאים יודעים זאת? מה יודע ילד אמריקאי - ואף - מבוגר? כמה אנשים היו באונייה זו, שמות משפחותיהם, מה לבשו, מה אכלו, מה מסלול הפלגתם ומה אירע להם כל הדרך? ממה ניזונו וכיצד שתו מים? היכן הנקודה בה עלו על חוף הארץ שייסדו אבותיו אלה, ובה הוא גר היום בזכותם?

"והנה, לפני יותר משלושת אלפים ושלוש מאות שנה, המשיך בן גוריון את עדותו, קודם הפלגת "מייפלאואר", יצאו היהודים ממצרים. כל ילד יהודי בעולם - באמריקה, רוסיה הסובייטית, בתימן ובגרמניה - יודע בדיוק:

"אבות אבותיו יצאו ממצרים בעלות השחר של החמישה עשר בניסן. מה לבשו? מתניהם חגורים ומקלם בידם!" הם אכלו מצות! והגיעו אחרי 7 ימים לים סוף!

"הוא גם מכיר את מסלול המסעות וקורותיהם במשך 40 שנה! אכלו "מן" ו"שליח", ושתו מים מ"באר מרים"! הגיעו לארץ דרך הירדן מול יריחו! ואף שמות משפחותם לבית אבותם יצטט מן החומש!

"עד היום הזה אוכלים יהודים בכל העולם כולו "מצה" זו שבעה ימים מחמישה עשר בניסן, ו"מספרים ביציאת מצרים", ובצרות שבאו על היהודים מיום שיצאו לגולה ואילך, והם מסיימים בשני מאמרים; "השתא- עבדי (השנה אנו עבדים), לשנה הבאה בני חורין", "השתא- הכא (השנה אנו עדיין בגולה), לשנה הבאה בירושלים", בארץ- ישראל.

"כך טיבם של יהודים...", כך סיים בן גוריון את עדותו.

והנה כולנו כאן יושבים הערב, ידידי היקרים, יחד עם עוד אלפי יהודים באודסה שיושבים בסדרים נוספים של הקהילה, ועם עוד משפחות רבות שכבר עושות סדרים אצלם בבית, ועם עוד מיליוני משפחות יהודיות בכל העולם כולו, וכל זה בגלל שהיום ערב ט"ו (ט"ז) ניסן ה'תשפ"ג... איך סיים בן גוריון את נאומו? "כך טיבם של יהודים"...

אגב, בשונה מהאנגלים ומהאמריקאים, אני כן יודע את הפרטים החשובים: ב-6 בספטמבר 1620 יצאה המייפלאואר למסעה מנמל פלימות' שבאנגליה, על סיפונה היו 102 נוסעים, ביניהם 19 נשים ו-33 ילדים. אני אהיה כנה, ואומר לכם שאין לי מושג מה הם אכלו שם, אבל לדעתי לא היו להם מצות טעימות כמו שיש לנו כאן היום על השולחנות...

ג: שמות החג

חג פסח שמח לכולם!

אגב, זהו לא השם היחיד שיש לחג שלנו. החג נקרא בחמישה שמות מרכזיים בשל הטעמים דלהלן:

1. חג המצות - הוא השם המופיע בתורה לחג זה, על שם המצות שאכלו בני ישראל בצאתם ממצרים.
2. חג הפסח - על שם שהקב"ה פסח (דילג) על בתי ישראל במכת בכורות.
3. חג החרות - על שם שבני ישראל יצאו מעבדות (מצרים) לחרות והיו לבני חורין, כפי שאנו אומרים בתפילות החג "זמן חרותנו".
4. חג האביב - על שם שהחג נחוג בחודש האביב.
5. חג הגאולה - על שם שאנו עתידים להיגאל בחודש זה, כמו שנאמר "בניסן נגאלו ובניסן עתידין להיגאל".

[ישנם עוד מספר שמות לחג, שמות בהם משתמשים יהודים במדינות שונות:

בקרב יהודי עיראק למשל, מוכר חג הפסח גם בשם "שְׁתַּאח'א", שזהו בעצם גלגול של הצירוף "השתא הכא" בארמית (ובעברית "השנה כאן") המוזכר בהגדה בפיוט 'הא לחמא עניא'.

בקרב יהודי קווקז, נקרא החג בשם "ניסֶונו", שכפי הנראה, נגזר משם חודש ניסן העברי בהגייתו בניבם הפרסי.

וכמובן שם החג באנגלית, ואולי שם החג המוכר ביותר לאחר "חג הפסח" - [Passover].

אם כן, מדוע אנו קוראים לחג זה דווקא בשם: "חג הפסח"? בפרט, שבתורה החג הזה נקרא בכלל בשם: "חג המצות"! מדוע אנו משנים, את השם המקורי שנתנה התורה לחג הזה?

התשובה טומנת בתוכה הוראה ומסר לחיים:

אנו מכנים את החג הזה בשם: "פסח" כדי לזכור כיצד פסח ה' על בתינו במהלך המכה האחרונה, מכת בכורות.

אף שבתורה שם זה כלל אינו מוזכר. הקב"ה מכנה את החג הזה בשם: "חג המצות", מדוע? כדי לזכור את נכונותנו - אנו, לעזוב את מצרים בחיפזון וללא כל דאגה, אפילו שהבצק עדיין לא תפח.

וכאן אנו רואים דבר נפלא: כשם שאנו מכירים תודה לקב"ה על הנס שהוא עשה לנו, כאשר פסח מעל בתינו, כך גם הקב"ה בוחר להבליט את מה שאנו עשינו "בשבילך", יצאנו בלי אוכל, רק עם מצות, למדבר הגדול וכל זה כי אנו בוטחים בו.

במילים אחרות: כל אחד משני הצדדים בוחר לזכור את החג באמצעות המחווה שהצד השני עשה למענו.

כי אהבה והערכה, הם מרכיבים חשובים בכל קשר קרוב, בין אם מדובר בקשר בין בעל לאישה, בין הורה לילד, או בין חברים. כאן, בסיפור הפסח, נוצק הבסיס החשוב למערכת היחסים המיוחדת עם הקב"ה. היחסים שלנו מאז, הם לא כמו יחסים שבין משרת לאדון או בין נתין למלכו, אלא יחסים כמו בין אב אוהב לבנו אוהבו.

ד: לצאת מליל הסדר עם שלל רב

חג שמח.

האיחול המקובל לחג הפסח הוא: "פסח כשר ושמח".

באחד ממכתביו לבנו הרבי, הגאון המקובל כ"ק רבי לוי יצחק שניאורסאהן נ"ע מסביר מה עומק תוכן האיחול.

ליל הסדר של חג הפסח מתייחד במצה שאוכלים בו, וביין, ד' הכוסות, ששותים בו. וכנגד המצה והיין - אנו מאחלים "כשר ושמח". "כשר" כנגד המצה, "ושמח" כנגד היין.

היציאה של עם ישראל לא הייתה רק גאולה גשמית שלהם, אלא זו הייתה גם גאולה רוחנית של ניצוצות הקדושה שנפלו למצרים. זה גם תוכן ההבטחה של הקב"ה לאברהם אבינו על היציאה ממצרים: "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול", שמלבד המשמעות של "רכוש גדול" גשמי, הפסוק מרמז על הרכוש הרוחני, ניצוצות הקדושה שעם ישראל הוציא.

בירור הניצוצות הוא לקיחת שלל מגשמיות העולם, כמשמעות הפסוק "כמוצא שלל רב", שלוקחים שלל רב מעולם הזה הגשמי ומעלים אותו לקדושה.

מצוות חג הפסח היא אכילת מצה הנאכלת כזכר וכסמל ליציאה ממצרים, והמצה דורשת זהירות יתרה בכשרותה -

המצה, כשרות המצה, מבטאת את לקיחת השלל הרוחני ממצרים, והדבר מרומז בראשי התיבות "כמוצא שלל רב", שזו המילה "כשר".

ואילו "ושמח" מתייחס ליין, לד' כוסות, שתכונת היין היא שמחה, כלשון הפסוק "ויין ישמח לבב אנוש".

בני חורין

חג הפסח הוא חג המלכים, חג בו כל אחד מאתנו אמור להרגיש כמלך. אחד הדברים שהיום נעשה בכדי להרגיש כך - הוא ה"הסיבה" - שכן כך היה נהוג אצל אנשי אצולה, בשונה מעבדים - לאכול בהסיבה.

ולכן, את כל "ארבעת הכוסות" נשתה בהסיבה; את ה"מצות" נאכל בהסיבה; את ה"כורך" נאכל בהסיבה, וגם את ה"אפיקומן" בסוף הארוחה נאכל בהסיבה. כל זאת נעשה, כדי להרגיש בני חורין, כמנהג המלכים.

דבר נוסף שנהוג בקהילות ישראל, שנעשה בשביל להרגיש שאנו חוגגים את "חג המלכים" - בכל בית מוציאים את כל הכלים היפים ביותר, את כלי הכסף ואת הבגדים הכי יפים.

האדמו"ר הקודם של חב"ד - רבי יוסף יצחק, סיפר, שאצל סבו - האדמו"ר המהר"ש, היו מעמידים על השולחנות בשעת ה"סדר" את כלי הכסף והזהב שהיו בבית, והיו רבים כאלה.

אחרי אמירת "שפוך חמתך" לא היו סוגרים את הדלת למשך הלילה.

מספרים שבליובאוויטש היו שני עגלונים, שאול ושלמה שהיו גנבים. הם היו אומרים שבפסח אין הם גונבים ח"ו, וכך גם לא בשבתות וחגים. אלא מה? הם מבקרים במקומות כדי להתבונן מה יש להם "לעשות" בחול המועד...

מלתא דבדיחותא: בני חורין

מספרים שאחד מראשי ממשלת ישראל נפגש עם נשיא ארצות הברית, בשנים הראשונות לאחר קום המדינה.

לשאלת נשיא ארצות הברית: כמה אנשים גרים אצלך?

ענה ראש הממשלה: 5 מיליון

שאל אותו הנשיא: "ולזה אתם קוראים תפקיד קשה?"

אני נשיא של 250 מיליון אזרחים...
ענה לו ראש הממשלה: אני אבל ראש ממשלה של 5 מיליון "ראשי ממשלה".
ידידי, הלילה אני מנהל סדר של 180 מלכים.
זה תפקיד לא קל, אז לפחות תעזרו לי עם השקט...

ניקיונות מן החמץ

ערב טוב. פסח כשר ושמח לכולם!

הלילה הזה - ליל המלכים, מגיע לאחר ימים ארוכים של ניקיונות.

לאחר שהשנה (ה'תשפ"ד) ביום ראשון בלילה בדקנו את החמץ. וביום שני בבוקר שרפנו אותו, ולאחר שמכרנו וגם ביטלנו אותו, אין ברשותנו אפילו פירור אחד של חמץ, עכשיו אפשר להתחיל לחגוג את החג כהלכתו - בואו נתחיל.

מלתא דבדיחותא: איזה רשע, רשע יותר

מזכיר לי את הבדיחה היהודית, על המן ופרעה היושבים בגיהנום. המן שואל את פרעה: מדוע עשית להם חג של שמונה ימים, למה לא עשית להם את זה כמוני, יום אחד פורים בלבד? עונה לו פרעה, אני לפחות נתתי להם לפני זה חודש עבודה של ניקיונות...

מלתא דבדיחותא: עזרה של גבר

בעל הבית אחד ניגש אל אשתו בעיצומם של עבודות הניקיון לפסח ושואל: "כיצד אוכל לעזור בהכנות לפסח?"
"תלמד בבית הכנסת, זו תהיה העזרה הכי גדולה", - עונה לו הרבנית.
כעבור שעתים הוא חוזר הביתה, - "מה קרה שכבר חזרת?"
שואלת אשתו. - "כמה אפשר לעזור?" - עונה הבעל! - "עייפתי".

סידור המצות בקערה

בואו נארגן את שולחן החג ונתחיל עם סידור הקערה, נעשה זאת כל המשתתפים יחדיו. לפני כל אחד מהמסובים, ישנן שלוש מצות:

המצה העליונה היא כנגד ה"כהן",

המצה האמצעית היא כנגד ה"לוי"

והמצה התחתונה כנגד ה"ישראל".

אופן סידור המצות בתוך הקערה הוא כזה:

שמים את המצה התחתונה - ה"ישראל". עליה אנו שמים את המצה השנייה - ה"לוי". ומעליהן את המצה השלישית - ה"כהן".

מנהגי הרבי:

לפני שמתחיל לסדר את הקערה, קורא (בלחש) מתוך ההגדה את מה שכותב רבינו הזקן אודות סידור הקערה - "יסדר על שולחנו קערה בג' מצות" וכו' עד סוף הקטע שבו מדובר אודות סידור הקערה.

מסדר את הקערה בעמידה, ולפני שמבצע פעולה בסידור הקערה - קורא את המילים הקשורות באותה פעולה, ורק לאחר מ"כ מבצע זאת.

במשך כל הסדר, הגביע נמצא לימין הקערה.

כל המינים הנאכלים בלילה זה נלקחים מעל הקערה עצמה.

היה משתמש במפה מרובעת בצבע לבן, מקפל אותה לשנים, ואח"כ לארבעה, כך שנוצרו בה ג' חללים שלתוכם הכניס את ג' המצות.

א: האם להשאיר מקומות ריקים?

וכך, לאחר שהושבנו את כל עם ישראל יחד סביב שולחן החג שלנו. אנו רואים שלצערנו, גם השנה לא הצלחנו להביא את כל היהודים שבעיר לסדר, אבל מצות בקערה הכנו להם. לכן, אם מישהו עוד יפתיע אותנו במשך הערב - יכנס ויצטרף אלינו, רעב הוא כבר לא יישאר. גם אם הוא לא יודע האם הוא "כהן", "לוי" או "ישראל", מצה אחת בוודאי הוא ימצא אצלנו "בקערת הסדר".

בהמשך לכך - מספרים, שאחרי השואה, היו רבנים שונים שהציעו, שבכל מקום שעושים בו סדר ציבורי, ישאירו 6 כיסאות ריקים לזכר ששת מיליון היהודים שנספו בשואה. על כך יצא הרבי בקריאה, שבמקום להשאיר 6 כיסאות ריקים, עדיף שבכל סדר ציבורי, יזמינו עוד 6 יהודים שאין להם היכן לעשות את הסדר, או שלא יודעים איך לעשות אותו. זה יהיה זיכרון חי ומועיל יותר לזכר ששת המיליונים שנרצחו על קידוש ה'. נדמה לי שדי הצלחנו בכך הערב...

ב: מצות מהרבי לרב' אריה לוי"ז

מידי שנה היה הרבי משגר לשלושה אישים בירושלים מצה שלימה לפני הפסח. השליח למסירת המצות היה הרה"ח הרב עזריאל זליג סלונים ז"ל שהיה נוסע אל הרבי מידי שנה מלפני פורים עד לפני הפסח.

בשנת תשכ"ט נתן הרבי לרב סלונים ב"יחידות" שתי מצות בלבד. תמה על כך הרב סלונים ואמר כי מידי שנה הוא מקבל שלוש מצות. תחילה הרבי לא הגיב. אך כאשר הרב סלונים חזר ו"הזכיר" נתן לו הרבי מצה שלישית, והנה כאשר הגיע לירושלים והתכוון למסור את המצות ליעדן, הבין את פשר הדבר וידע כי לא "טעות" ח"ו הייתה כאן, שכן, בתשיעי לאותו חודש ניסן נפטר הצדיק הירושלמי רבי אריה לוי, שהיה אחד מהשלושה שהרבי נהג לשלוח אליהם מצה...

סידור הקערה

נעבור לסימנים שעל הקערה:

לפנינו יש את ההגדה, כשבעמוד... אנו רואים את סימני הקערה, את הסימנים הללו, שהם מרכיבי הקערה, יערוך כל אחד לעצמו.

א. אנו לוקחים "זרוע" - גרון עוף שרוף, את הזרוע אנו מניחים בצד ימין של הקערה למעלה.

מנהגי הרבי:

לוקח גרגרת אחת, וזוריד מונה כמעט את כל הבשר שעליה, (כנראה בכדי לשלול כל דמיון לבשר - מחשש קדשים בחוץ)

ב. את ה"ביצה" - שהיא זכר לקרבן "חגיגה" - נשים בצד שמאל של הקערה למעלה, ממול הזרוע.

מנהגי הרבי:

מניח את הביצה בשלימותה (בקליפתה) על הקערה גם אם היא קשה. (אך אירע פעם שהביצה לא נעמדה באופן יציב, והרבי שבר קצת את קליפת הביצה בכדי להעמידה).

הביצה – הדמיון לעם ישראל, והטבח בברינואה

בזמן שאתם מנסים להעמיד יפה את הביצה על קערת הפסח, תקשיבו להסבר נוסף יפה, מדוע שמים ביצה בקערת הפסח: הביצה דומה לעם ישראל: כמה שיותר מבשלים אותה, כך היא יותר מתקשה. כזה הוא עם ישראל: כמה שחלילה, יותר מנסים להציק לו, כך הוא יותר מתקשה ומתחזק.

סיפר לי הרב יוסף יצחק שי' גורביץ, משפיע ראשי בישיבת תומכי תמימים חב"ד במגדל העמק, על הטבח בישיבת ברינואה שבצרפת (בה למד בצעירותו) שהיה מכין כל בוקר לתלמידים סלט ו"ביצה קשה". התלמידים שכבר קצת מאסו בתפריט הקבוע, ניסו מעט לגוון את ארוחת הבוקר שלהם וביקשו מהטבח להכין "ביצה רכה" שבביל לטבול בתוכה את פרוסת הלחם.

הטבח הבטיח שינסה, ושוב למחרת היום, התפריט הכיל סלט וביצה קשה, התלמידים התלוננו, והטבח הבטיח להשתדל, וחוזר חלילה. בוקר אחד כשהתלמידים כבר לחצו חזק על הטבח, הוא התפרץ עליהם וצעק: "מה עוד אני יכול לעשות עבורכם? אני כבר קם בארבע בבוקר, מעמיד את הביצים על האש, ומבשל אותם עד שאתם מסיימים להתפלל שחרית, ואני לא מצליח להבין מדוע הם עדיין יוצאות קשות...".

הביצה – גלגל חוזר בעולם

הביצה היא עגולה ואוכלים אותה האבלים כרמז ל"גלגל החוזר בעולם", וכן אנו רומזים בליל פסח לגלגל החוזר, שבתחלה היו אבותינו משועבדים ואבלים, ולבסוף הוציא הקב"ה מעבדות לחרות ומאבל ליום טוב, וכשם שנתגלגל הגלגל עלינו לטובה בימי אבותינו ממצרים, כן יהפוך השם לנו את ימי גלותנו הארוכים לששון ולשמחה.

בפרט, שבניסן עתידין להיגאל וכשהגיע פסח ועדיין לא נגאלנו ראוי שנעשה זכרון לאבילות על בית מקדשינו שעדיין לא נבנה בימינו

ג. ל"מרור", שאותו נשים במרכז הקערה (וניצור מעין משולש בין הזרוע לביצה), אנו לוקחים עלה חסה עם מעט חריין (יש להשתדל שהחסה תהיה יבשה). אין צורך כמובן להסביר ליהודים, ל"זכר" מה אנחנו שמים מרור בקערה שלנו...

מנהגי הרבי:

לוקח ארבע כפות גדולות (כפות מרק) מלאות חזרת טחונה, עושה כמין 'כדור' גדול, 'כזית' בהרחבה, סוחט בידו (הנוזלים נזלו על הרצפה). מצרף חתיכת חזרת לא מרוסקת, ואת הכול 'עוטה' בעלים של חסה (שנים גדולים או שלושה קטנים).

ד. ל"חרוסת" שאותה נשים מתחת לזרוע, אנו לוקחים מצלחת בה מעורבים כבר תפוחים, אגסים ואגוזים, שמזכירים לנו את הטיט בו השתמשנו אבותינו לבנות במצרים את הערים פיתום ורעמסס.

בהמשך הערב נוסף גם יין לחרוסת, ובה נטבול את המרור לפני שנאכל אותו.

מנהגי הרבי:

לא משתמש בצלוחית - אלא שם את החרוסת (היבשה) כמות שהיא על המפה
הלבנה של המצות.

מדוע החרוסת מתוקה?

תוך כדי שאתם שמים את החרוסת, שהיא זכר לעבודה הקשה שעבדו אבותינו
במצרים, אולי מישוהו בקהל ינסה לפתור לי שאלה קשה המטרידה אותי כל שנה
בזמן שאני מכין את הקערה: "מדוע החרוסת מתוקה?" מדוע המרור שמזכיר לנו את
הצרות - חריף, והחרוסת שאמורה להזכיר לנו עבודה קשה - מתוקה?

אם למישהו יש תשובה יפה, שיוסיף לה מוסר השכל, ובזמן הארוחה יאמר אותה
בקול רם יחד עם "לחיים!"

ההסבר שאני מצאתי הוא: שעבדות מצרים מטרתה הייתה להכשיר אותנו, את עם
ישראל לעבודת ה', ולכן היא בכל זאת מתוקה... (עולת ראי"ה ב' קס-קס"א).

ה. ל"כרפס", אנחנו לוקחים חתיכת בצל או תפוח אדמה, כל אחד כפי מה שהוא
אוהב לאכול. את הכרפס אנו שמים מתחת לביצה.

משתמשים בבצל לכרפס.

מנהגי הרבי:

משתמש לפעמים בבצל חצוי בקליפתו ולפעמים בבצל שלם בקליפתו.

1. ל"חזרת" בה נשתמש הערב ל"כורך", שוב לוקחים עלה חסה וחרין, ושמים תחת
המרור בין החרוסת והכרפס (כמשולש).

מנהגי הרבי:

לחזרת הרבי עושה שוב כדור עטוף בעלי חסה, כפי שעשה במרור. לאכילת
המרור הרבי משתמש במרור מהקערה, לאכילת ה'כורך' משתמש ב'חזרת'
מהקערה.

הקערה שלנו מוכנה עם הסימנים שלה, אפשר להתקדם לסימני הסדר.

סימני הסדר

ליל הסדר הוא לילה המורכב ממצוות ומנהגים רבים, ואולי לכן הוא נקרא: "ליל הסדר", כי בכדי להקל עלינו את עריכתו, חכמנו ז"ל "סדרו" אותו באופן "מסודר" וכללו בו חמשה עשר שלבים ב"סדר" מדהים, שלב אחרי שלב. שלבים אלו נקראים "סימני הסדר" והם מסומנים לאורך כל ההגדה.

בעמוד... אנו רואים את רשימת "סימני הסדר", איתם אנו נעבור את כל הערב אי"ה. ונסכם אותם בקצרה.

לתשומת ליבך: ניתן לתת לקהל אפשרות לעיין לכמה רגעים לבד בהגדה, מבלי לקרוא להם את פרטי סימני הסדר, אני אישית כך עושה.

קדש - עריכת קידוש על היין ושתיית כוס ראשונה;

ורחץ - נטילת ידיים ללא ברכה לפני אכילת כרפס;

כרפס - ברכת בורא פרי האדמה ואכילת הכרפס;

יחץ - חציית המצה האמצעית והטמנת החלק הגדול לאפיקומן;

מגיד - קריאת ההגדה;

רחצה - נטילת ידיים בברכה לפני אכילת מצה;

מוציא - ברכת המוציא לחם מן הארץ;

מצה - ברכת 'אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על אכילת מצה' ואכילת מצת מצווה;

מרור - ברכת 'אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על אכילת מרור' ואכילת כזית מרור;

כורך - אכילת כריך של מצה, מרור וחרוסת;

שולחן עורך - סעודת החג;

צפון - אכילת האפיקומן;

ברך - ברכת המזון;

הלל - קריאת ההלל;

נרצה - סיום הסדר בתפילה לגאולה השלמה.

מנהגי הרבי:

אומר את כל הסימנים כפי שכתובים בהגדה.

ארבע כוסות

א: כנגד ארבע לשונות של גאולה

כפי שהזכרנו, הלילה אנו חוגגים את כל ה"סדר" כבני מלכים.

לכן, במסגרת ה"סדר" הלילה וההתנהגות שלנו כמו מלכים, נשתה גם ארבע כוסות יין. חז"ל תיקנו לשתות ארבע כוסות של יין בליל הסדר, כנגד ארבע לשונות של גאולה הכתובות בתורה:

"והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים"

"והצלתי אתכם מעבודתם"

"וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים",

"ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים".

וכמובן את הכוס החמישית שנמזוג לאליהו הנביא בסיום ארוחת החג, אנו מכינים כסימן לגאולה העתידית.

מה שנשאר להבין הוא, למה בעצם הקב"ה נותן לנו ארבע לשונות? מה הבעיה בלהבטיח לעם ישראל גאולה בלשון אחת?

מבארים מפרשי המקרא, שארבע לשונות אלו - שלשם נתקנו ארבע הכוסות - הם שלבים שונים בגאולת מצרים. הם לא עניין אחד שחוזר על עצמו בביטויים שונים, אלא הם ארבע סוגים ודרגות שונות של הצלה, כאשר כל אחת מהן גדולה מקודמתה. כל אחת מלשונות הגאולה, מהווה נדבך ושלב נוסף בתהליך הגאולה ממצרים, תוספת חירות ושמחה.

ראשית "הוצאתי", אח"כ "הצלתי", ומוסיף והולך "וגאלתי", עד לשמחה הגדולה מכולן "ולקחתי אתכם לי לעם". כל אחת מן הלשונות הללו מבטאת רובד מסוים של חירות. כך שכל פרט הוא ענין שלם בפני עצמו וראוי להודאה מיוחדת.

ההוצאתי: נפטרנו מן השעבוד גם אם עדיין נותרנו תחת רשות ממשלת מצרים, (כדברי הגמ' בראש השנה: בטלה עבודה מאבותינו במצרים, אף שהיציאה לפועל הייתה ב"ו בניסן).

ההצלתי: שלא יהיו תחת רשות וממשלת מצרים.

וגאלתי: הוא קריעת ים סוף, שאז נחשבו גאולים, כי העבד היוצא מתחת יד האדון הקשה אשר מרר את חייו בכמה מיני שעבודים והוצרך לשלחו מאתו ולעשותו בן חורין, על כרחו העבד עוד ירא ומתפחד פן ירדוף אדוניו אחריו, ואין הגאולה שלמה אצל העבד עד שיתברר במיתת האדון.

ולקחתי: שהוא מתן תורה כי שם נתייחדנו לו לעם ויחד שמו עלינו, והוא אומרו והייתי לכם לאלקים.

הדבר גם מרומז בעובדה ששלושת הלשונות "ההוצאתי" "ההצלתי", "וגאלתי" נכתבו בפסוק אחד (פסוק ו') כי הם מדברים בעיקר אודות היציאה והגאולה ממצרים, אבל הלשון "ולקחתי" נכתב בפסוק בפני עצמו (פסוק ז') שמרמז למתן תורה - הוא השלב החיובי שהופכים לעם מיוחד עם הקב"ה, לכן נכתב בפסוק נפרד.

בקבלה ובספרי החסידות מבואר, שארבע לשונות של גאולה הם כנגד ארבע דרגות בהתקשרות יהודי להקב"ה המרומזות בפסוק (תהלים לד, טו) "סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו", "סור מרע" זהירות מעוונות, "עשה טוב" - קיום המצוות, "בקש שלום" - לימוד התורה [התורה ניתנה לעשות שלום בעולם] מתחלקת לשתי דרגות, נגלה דתורה ופנימיות התורה" (מבואר בכ"מ, ראה אור התורה להצ"צ וארא עמ' קפו, ובמאמר הרבי ש"פ וארא תשכ"א ד"ה לכן אמור, ועוד).

"והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים", היציאה מטומאת מצרים היא כנגד "סור מרע", וזה גם מרומז בלשון "סבלות מצרים", סבל מסמל משא כבד, כבודות היא אופיו של עבירה, כדברי הנביא ישעיה "עם כבד עון", ההסבר לכך: קדושה היא חיות, דבר חי הוא קליל ולא כבד, בלשון המשנה "החי נושא את עצמו", אבל עוון שהוא היפך הקדושה הוא אכן כבד - "סבלות מצרים" - לכן בראשית העבודה עלינו לצאת ממיצרי הנפש הבהמית והחומריות.

"והצלתי אתכם מעבודתם" היא כנגד "עשה טוב", הצלתי הוא מלשון "צל", שהוא אור המקיף שנוצר על ידי קיום מצות שעליהן נאמר "ובצל ידי כסיתך" וגם מלשון "הצלה" כי אותו אור מקיף שנוצר על ידי עשיית מצוה, שומרת ומצילה את האדם.

"וגאלתי אתכם" כנגד לימוד התורה בהבנה והשגה, וכמאמר חז"ל בפרקי אבות "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה".

"ולקחתי אתכם לי לעם" כנגד לימוד פנימיות התורה המביא את האדם להתאחדות שלימה ואמיתית עם הקב"ה. יציאה מכל המיצרים, וכל מקום שנאמר "לי" אינו זו לעולם היינו התאחדות עם הקב"ה באופן מושלם בלי הגבלות ושינויים כלל.

ב: כנגד האמהות

ישנו פירוש נוסף מהשל"ה הקדוש, מדוע אנו שותים הלילה ארבע כוסות:

ארבעת הכוסות - הם כנגד ארבעת האמהות: שרה, רבקה, רחל ולאה.

הכוס הראשונה היא כנגד שרה, שיחד עם אברהם גיירה אנשים רבים וקירבה אותם לה'. על כוס זו אנו עושים קידוש ואומרים "אשר בחר בנו מכל עם".

הכוס השנייה, היא כנגד רבקה, שהגיעה לגבהים רוחניים, למרות שבאה ממשפחה של עובדי אלילים. על כוס זו אנו אומרים את קטעי ההגדה על המאבק בין לבן (אחיה של רבקה) ויעקב.

הכוס השלישית היא כנגד רחל. מוזגים אותה בסיום הסעודה ואומרים עליה ברכת המזון. היה זה יוסף, בנה של רחל, שסיפק מזון ממצרים.

את ההלל אומרים על הכוס הרביעית שהיא כנגד לאה. היא הייתה הראשונה שהודתה לה'. כאשר היא ילדה את יהודה היא הצהירה "הפעם אודה את ה'".

ג: למה דווקא יין?

מדוע תקנו חז"ל דווקא לשתות ארבע כוסות של יין נגד הארבע לשונות, ולא תיקנו לזכור זאת באמצעות דברים אחרים כמו שתיית מיץ תפוזים או אכילת פירות?

ניקח דוגמה מאכילת אגוז, הרי האדם נהנה מאכילת האגוז הראשון יותר מאכילת האגוז השני, שהרי באגוז הראשון טעם טעם חדש מה שאין כן בשני ובשלישי, ואילו באגוז הרביעי כבר כמעט לא מוצא טעם באכילתו. היינו שריבוי אכילת פירות אינה גורמת לריבוי שמחה ותענוג יותר, אדרבה זה פוחת והולך.

לעומת זאת "יין ישמח לבב אנוש", ריבוי היין מוסיף טעם בשתייה ובשמחה, מעט שמחה בכוס הראשון, יותר שמחה בכוס השני, בכל כוס וכוס תתגבר שמחת השותה.

מלתא דבדיחותא: כמה אפשר לשתות?

דיברנו על ארבעת הכוסות ועוד כוס חמישית לאלהיה הנביא:
וזה מזכיר את הבדיחה על ברמן שפונה לרוסי אחד שישב על הבר ושאל:
- "תניד, אתה יכול לשתות כוס שלמה של וודקה?"
הרוסי: - "בטח. אני אוכל אחרי זה מלפפון חמוץ וכאילו כלום".
הברמן: - "ושתי כוסות וודקה?"
הרוסי: - "בטח. אני אוכל אחרי זה שני מלפפונים חמוצים וכאילו כלום".
הברמן: - "ושלוש כוסות וודקה?"
הרוסי: - "בטח. אני אוכל אחרי זה שלושה מלפפונים חמוצים וכאילו כלום".
הברמן: - "ושישים כוסות וודקה?"
הרוסי: - "השתגעת?! איך אני אגמור כל כך הרבה חמוצים!?"

קדש

אנחנו מתחילים את הסדר עם הקידוש:

בכל שבת וחג נהוג לערוך "קידוש" לפני תחילת הסעודה, בכדי לומר, וכך גם להבין, את משמעות קדושת היום - השבת\החג. את מעלתו ואת הסיבה מדוע אנו מציינים אותו. ובאותה ההזדמנות גם להודות לקב"ה על האפשרות שנתן לנו לחגוג את היום. כך גם ליל הסדר מתחיל במצווה הראשונה - בסימן הראשון עריכת הקידוש. המצווה השנייה מגיעה מיד בסיומו של הקידוש, והיא שתיית הכוס הראשונה מתוך 4 כוסות יין אותן נשתה הלילה. לכן נמזוג כלנו עכשיו כוס יין ראשונה לכוסות שלנו.

ההלכה מעדיפה שכל אחד ישתה יין אדום.

למי שקשה לשתות יין אדום בלבד - שותה יין לבן ומערב בתוכו קצת יין אדום.

מי שלא יכול בכלל לשתות יין אדום, שותה רק יין לבן.

מי שבכלל לא יכול לשתות יין - שותה מיץ ענבים (כדאי לערב עם יין).

(בשולחן שיחסר יין או מיץ ענבים, בקשו מהמלצר שיגיש לכם יין או מיץ נוספים).

את הקידוש אני אקרא - ניתן לעקוב אחר מילות הקידוש בעמוד ...

ניתן גם בשקט להצטרף אלי ולקרוא כל אחד את הקידוש לעצמו.

לאחר שאסיים את הברכות וכל הקהל יענה אמן. נתיישב ונשתה את הכוס הראשונה בהסיבה לצד שמאל, כפי שנהגו בתקופה בה נתקנו תקנות ומנהגי הסדר. אז נהגו האנשים החשובים לאכול ולשתות כשהם נשענים על כריות.

קוראים את הקידוש ושותים בהסיבה.

מנהגי הרבי:

מוזג בעצמו את היין לקידוש. מוזג יין לגביע בכמה שפיכות עד שמתמלא על כל גדותיו, ונשפך לתחתית. לאחר מכאן לוקח את הכוס ביד ימין, מעבירו לשמאלו ושוב לימינו כשאצבעות היד זקופים על צדי הכוס (כמו בקידוש רגיל).
לאחר הקידוש - מסב ושותה את הכוס עד תומה. בשעת שתיית הכוס - אוחז את הכוס בידו מן הצד, ולא כמו בשעת אמירת הקידוש, על כף ידו.

ורחץ

לפני שאנו באים לאכול את ה'כרפס' שלנו - נצא לנטילת ידיים. המטרה היא כמובן הלכתית - מאחר שלפני שאוכלים מאכל הטבול במים, צריך ליטול ידיים.

נמלא כלי במים, ונשפוך שלוש פעמים על יד ימין ושלוש פעמים על יד שמאל (כמו שנטילים ידים על לחם), לא נברך על נטילת הידים, אך גם לא נדבר עד שנאכל יחד בצל או תפוח אדמה טבול במי מלח.

מנהגי הרבי:

הולך בעצמו למטבח ונוטל שם את ידיו. לא מדבר עד לאחר ברכת בורא פרי האדמה" על "הכרפס" ואכילתו.

יתכן שזו הסיבה שכשאומר את הכתוב בהגדה בקשר לכל סימן, כשמגיע ל"ורחץ" אומר: "ורחץ" ו"כרפס" יחד - בכדי לא להפסיק בין הנט"י לאכילת ה"כרפס".

א: מטבילים כדי לעורר את תשומת לב הילדים

לפני שנצא ליטול ידים, אני רוצה להסב את תשומת ליבכם לשאלה: "מדוע בכלל אנחנו טובלים ירק במי מלח, דבר שאנו לא עושים כל השנה?" הסיבה היא בכדי לגרום לילדים לתהות ולהמשיך להיות ערים כל הסדר ולנסות להבין מה עוד מעניין יקרה בהמשך הערב. ובכך אנו גורמים להם שלא ירדמו, וישמעו את כל סיפור התהוותו של העם היהודי.

זהו לא הדבר היחידי שנעשה הערב בשביל להתמיה את הילדים. התורה מצווה על כל אחד מישראל: "כי ישאלך בנך וגו'" - "ואמרת אליו עבדים היינו וגו'". מהפסוקים הללו למדו חכמינו, שמצווה לומר את ההגדה כתשובה לשאלותיהם של הילדים.

לכן, תקנו חז"ל לעשות מספר דברים במטרה לעורר את תשומת ליבם של התינוקות על השוני בלילה הזה, ויבואו לשאול את השאלות עליהן יקבלו את התשובה

המתאימה בסיפור יציאת מצרים. טבילת הכרפס במי מלח ונטילת הידיים, הם רק חלק מהדברים שאנו עושים כדי לגרום לילדים לשאול שאלות.

בין הפעולות המיוחדות שנועדו להתמיה את הילדים:

- א. בליל פסח, לפני עשית הסדר, מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים, כדי שיראו שינוי וישאלו "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות".
- ב. אכילת הכרפס לאחר טיבולו במי מלח (כמו שהזכרנו קודם), גם היא נועדה להתמיה את התינוקות. בראותם שאוכלים ירק, שאין דרך לאכלו לפני הסעודה.
- ג. אחרי "הא לחמא עניא" ולפני "מה נשתנה", מסלקים את הקערה עם המצות לצד אחר, והתינוק תמה ושואל: עדין לא אכלנו וכבר עוקרים את הקערה מלפנינו (ומתוך כך הוא יבוא לשאול גם שאר הדברים).
- ד. גם מזיגת הכוס השנייה לאחר "הא לחמא עניא" נועדה לעורר את התינוקות שישאלו: למה מוזגים כעת כוס שניה לפני הסעודה? הרי אין הדרך לשתות לפני הסעודה, כל ימות השנה?

ב: קדש ורחץ – עשה טוב וסור מרע

משמעותה של נטילת ידיים - "ורחץ" - הסרת רוח הטומאה מעל הידיים, מבחינה רוחנית. הסרת טומאה זו מסמלת את תנועת "סור מרע", שמשמעותה - להתרחק מן הרע, לטהר את עצמנו מהמידות הרעות ומן המעשים הלא טובים.

השלב הקודם - "קדש" - מסמל לעומתו תנועה אחרת, הפכית לגמרי - "עשה טוב", "קדש" משמעותו להוסיף בקדושה, להוסיף במעשים טובים.

שתי תנועות אלו חשובות ונחוצות, עלינו גם להתקדש וגם לרחוץ את עצמנו. אולם, הסדר הרגיל והתקין הוא: "סור מרע ועשה טוב". היינו, בתחילה עלינו לטהר את עצמנו ממעשינו הלא טובים, ורק אחר כך לקדש את עצמנו במעשים טובים ומאירים.

משל למה הדבר דומה? למי שרוצה לקשט את ביתו, בתחילה עליו לנקות את הבית מכל לכלוך, אבק ועפר, ורק אחר כך להכניס לשם רהיטים יפים.

אלא שחג הפסח נותן לנו שיעור מיוחד - לפעמים מותר להתחיל עם ה"עשה טוב" ורק אז לעבור ל"סור מרע"... לא תמיד יש לנו זמן לטפל בבעיות הרוחניות שלנו, ולהמתין עם קיום המצוות, עד שנהיה נקיים. ליל הסדר אומר לנו שלפעמים כדאי להוסיף בטוב ובמילא הרע יעלם. היום כולנו התחלנו עם קידוש - "עשה טוב", ורק עכשיו נעבור ל"סור מרע".

כרפס

לכרפס אנו לוקחים בצל או תפוח אדמה פחות מכזית (כמות מועטת זו מספיקה בשביל להתמיהה התינוקות, וגם אחרי אכילתה, לא מתחייבים לברך ברכת "בורא נפשות"), אנו טובלים את הכרפס במי מלח, מברכים "בורא פרי האדמה". בברכה זו - נכון לכוון גם על המרור שאותו נאכל בהמשך הערב.

מנהגי הרבי:

לוקח את הבצל שהיה בקערה, מוציא את החלק הפנימי שבו. לצלוחית עם מי המלח, מוסיף עוד ג' פעמים מלח. לאחר מכן, טובל את חלקו הפנימי של הבצל שלוש פעמים במי המלח ורק אח"כ מברך.

לאחר אכילת הכרפס, מסירים אותו מהקערה, ומעתה אין על הקערה אלא חמישה דברים בלבד.

לכל אחד יש סיכו

סבי הרב איתמר בקרמן ז"ל, שהיה בצעירותו בפולין שלפני המלחמה מחסידי אלכסנדר, סיפר לי בילדותי: "הרבי השני בשושלת אדמו"רי אלכסנדר, הרב ירחמיאל ישראל יצחק דנציגר, היה אומר: 'הכרפס', אותו אנו שמים בליל הסדר על שולחן החג, מסמל שלכל אחד יש סיכו.

כמו שהבצל (או התפוח אדמה) שקוע עמוק באדמה, כך גם האדם שקוע לפעמים עמוק בצרותיו, וכבר לא מאמין שיוכל אי פעם לצאת מהבעיות הרוחניות והגשמיות שלו.

הלילה הזה, כל אחד מאיתנו חייב להביט על הכרפס ולומר לעצמו, אם הוא, - הכרפס, עולה על שולחן המלכים, גם אני, שהנני חלק מהעם היהודי, יכול יום אחד להשתנות, לצאת מהבוץ ולעלות על שולחן הסדר."

יחצץ

כעת, כל אחד ייקח את המצה האמצעית שלו (כנגד לוי), ויחצה אותה לשניים. האדמו"ר הזקן כותב בשולחן ערוך - מאחר והמצה נקראת "לחם עוני", המזכירה לנו את הלחם אותו אכלו אבותינו כשיצאו ממצרים, מן הראוי שבעת אמירת ההגדה במהלך הסדר, לחם העוני יהיה באמת של עוני - רק חצי מנה ולא מצה שלימה. את החלק הקטן נשאיר בתוך הקערה בין שני המצות (שימו לב שהחצי הזה אינו קטן מידי). את החלק הגדול לוקחים ו(על פי הקבלה) שוברים אותו לחמישה חתיכות. אותן שמים בתוך שקית שהכנו מראש. מחביאים אותו לאפיקומן, אותו נאכל הלילה לאחר סיום ארוחת החג. גאות מצרים הייתה הכנה לגאולה השלימה שעדיין לא זכינו לה, ובהטמנת חצי המצה רומזים לגאולה זו שעדיין צפונה וטמונה ואנו מצפים לבואה.

מנהגי הרבי:

חוצה את המצה האמצעית מבלי להוציאה החוצה מהמפה, לאחר מכן שובר הרבי את החלק הגדול לחמש חתיכות ומכניסן למפה אחרת (דומה למפה של המצות, ומטמין אותן בין הכרים).

א: מיהו הגדול באמת

אני רואה מישהו שבדוק את המצה ששבר ולא מצליח להחליט איזה חלק יותר גדול, הימני או השמאלי...

בשנת ה'תרכ"ה (1865) בזמן ה"יחץ" בביתו של האדמו"ר ה'צמח צדק', בדק אחד המסובין את גודל המצה, איזו מהחתיכות גדולה יותר, והעיר על כך הרבי, שגדול שצריכים לבדוק האם הוא גדול או לא - הוא לא גדול.

נכדו, הרבי הרש"ב, שהיה נוכח באותו סדר אצל זקנו, והוא ילד כבן חמש, אמר כעבור כמה שנים: "מאז ואילך נקבע בי רגש של מיאוס לגדול שמוודים אותו".

ב: מה עושים עם איזה חצי? תשובה ע"פ קבלה

ל"יחץ" לוקחים את המצה האמצעית, המצה של "לוי", וחוצים אותה לשני חלקים. את החצי הגדול "צופנים", מסתירים עבור "צפון", אפיקומן, והחצי הקטן נשאר בקערה.

על החלק הקטן שנשאר בקערה, זה שנשאר גלוי, אומרים את ההגדה, ואילו על החצי הגדול, ה"צפון", הנסתר, לא אומרים כלום בעת אכילתו.

הגאון המקובל כ"ק רבי לוי יצחק נ"ע מבאר את עומק הדברים.

המצה "לוי", מסמלת את משה רבינו שהיה לוי. הדבר מרומז בפסוק שמספר על לידתו של משה רבינו, שם הוריו מכונים "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי", התורה מזכירה רק את השיוך לשבט "לוי" ללא אזכור שמותיהם הפרטיים.

ושם, בסיפור לידתו של משה רבינו, התורה כותבת עליו שני ביטויים המקבילים לשני חלקי המצה: "ותרא אותו... ותצפנהו". גם "ותרא אותו", בדומה לחצי המצה גלויה שנשארת בקערה, וגם "ותצפנהו", בדומה לחצי המצה של "צפון".

חג הפסח הוא הכנה למתן תורה, כלשון הפסוק "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", ולכן שני חלקי המצה, הם כנגד שני חלקי התורה.

החצי הגלוי, הוא כנגד חלק הנגלה שבתורה. לכן הוא חצי הקטן, כי נגלה דתורה נקרא בחז"ל (בבא בתרא קלד ע"א), "דבר קטן הוויית דאביי ורבא", ולכן גם אומרים עליו את ההגדה, כי על חלק זה של התורה נאמר "חיים הם למוצאייהם, למוצאייהם בפה".

ואילו החלק הגדול, המוסתר, הוא כנגד חלק נסתר שבתורה, שחלק זה של התורה מכונה גדול, "דבר גדול מעשה מרכבה", ועל החלק נסתר הזה של המצה לא אומרים כלום, כי כדברי חז"ל על הפסוק "כבשים ללבושיך", דברים שכיסים עתיק יומין יהיה תחת לבושיך, ולא דורשים בהם.

ג: לא לגנוב

ישנם הנוהגים שהקטנים "חוטפים" את האפיקומן המוצנע ולפני אכילתו מפייסים אותם בהבטחת מתנה תמורת החזרת האפיקומן. מנהג זה נועד על מנת לשמור על ערנותם של הילדים, אנחנו לא נוהגים כך, כדי לא להשריש בילדנו חלילה, אפילו לא במעט תנועה של גניבה.

מספרים על רבי נפתלי מרופשיץ שבאחת השנים כשדרש לקהילתו בשבת הגדול, הוא פנה לקהל ואמר:

כשלמדתי את דברי הרמב"ם בדיני חג הפסח נתקלתי בשאלה חזקה:

בהלכות חמץ ומצה פוסק הרמב"ם שבפסח כולם חייבים באכילת מצה, ומוסיף ואומר (הלכות חו"מ פ"ז ה"ז) שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה מחויב לשתות ארבע כוסות בליל הסדר. ואילו בהלכות גניבה (פ"א ה"א-ב) מבאר, שעל פי דין תורה אסור לגנוב כלום. וכל הגונב ממון משהו פרוטה ולמעלה הוא עובר על איסור מפורש.

עכשיו רבות! אני שואל: מה יעשו העניים בפסח? מצות הם חייבים לאכול, ארבע כוסות חייבים הם לשתות, אבל אין בידם מעות לקנות מצה ויין. ומצד שני לגנוב ממון הרי אסור, כיצד יקיימו העניים את שני פסקי הרמב"ם האלה?

באתי למסקנה שרק אתם, העשירים והאמידים, יכולים לתרץ קושיא זו: כשתסייעו לעניים ביד רחבה יתיישבו מאליהם שני פסקי הרמב"ם..."

מלתא דבדיחותא: כסף מנלן

ניתן לספר כהמשך לרעיון הקודם. או כשעולה נושא מחזיר המצות, צדקה וכדומה.

כשחזר הרב לביתו היה ניכר שהתאמץ במיוחד. שאלה אותו הרבנית, מה נתייגעת כל כך? השיב לה הצדיק: תפקיד קשה היה לי היום, הארכתי היום בדבריי לעורר לב העשירים שיחלקו "מעות חיטים" ביד רחבה. שאלה אותו הרבנית: ואיזה פירות עשו דבריך? הצלחתני בחמישים אחוז, השיב הרב, והסביר: העניים כבר מוכנים לקבל נשאר לשכנע את העשירים.

הא לחמא עניא

נגלה את המצות, נאמר יחד "הא לחמא עניא", ובכך נזמין את כל מי שרוצה להשתתף ולחגוג את החג, לבוא ולשבת איתנו.

מנהגי הרבי:

הרבי לא מגביה את הקערה אלא מגלה את כל ג' המצות, באופן שמגביה קצת מהמפה מעל כל מצה, כך שניתן יהיה לראות את שלושת המצות.

שימו לב שההכרזה "הא לחמא עניא" נעשית בשפה הארמית ולא כמו כל ההגדה הכתובה בשפה העברית. זאת כיוון שבזמן כתיבת ההגדה, רבים מעם ישראל לא ידעו את לשון הקודש, ודיברו ארמית.

מאחר והמטרה באמירת פיסקה זו היא, להזמין את כל קהל ישראל, גם את אלו שלא מבינים עברית, בשביל שלא יישאר שום יהודי מחוץ לסדר, לכן נקבע לאומרה בלשון ארמית.

לכן, גם אנחנו נזמין את הקהל בשפת המדינה שלנו, בכדי שגם אלו שאינם דוברים ארמית, יוכלו להצטרף אלינו.

א: מדוע המצות נקראו 'לחם עוני'?

"זהו לחם העוני שאכלו אבותינו בארץ מצרים". במשפט זה (תרגום חופשי מארמית) אנו פותחים את אמירת ההגדה, כאשר קערת הסדר ובתוכה שלוש מצות מונחת לפנינו.

אבל רגע, האם אכן זהו לחם העוני שאכלו אבותינו בארץ מצרים? הלא זוהי מצה שנאפתה בירושלים, בכפר-חב"ד, בדניפרו שבאוקראינה, או בברוקלין שבניו-יורק. הגיוני יותר שנשתמש במשפט: לחם זה המונח לפנינו, דומה ללחם העוני שאכלו אבותינו בארץ מצרים!

נראה שמחבר ההגדה רצה להעביר כאן מסר חשוב, והוא בחר לעשות זאת מיד בפתיחת ההגדה. מצרים אינה מוגבלת רק לגבולות גיאוגרפיים, וגלות מצרים אינה דבר שהתרחש לפני מאות שנים. למעשה, גלות מצרים מסמלת את הגבולות הפנימיים עליהם אנו מנסים להתגבר מדי יום. ארץ מצרים, מלשון 'מיצר', מסמלת את המחסומים המעכבים את דרכנו אל הבורא ועבודתו.

"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" - נאמר בהגדה, והאדמו"ר הזקן, רבי שניאור זלמן מליאדי, בעל התניא ומייסד חסידות חב"ד מוסיף כי יציאת מצרים היא הליך המתבצע בכל יום ויום. כאשר אנו מתגברים על חששותינו וגבולותינו, אנו יוצאים ממצרים.

וכך אומר לנו מחבר ההגדה: "בבואכם לערוך את ליל הסדר ולקרוא על יציאת מצרים, אל תתייחסו לטקסט כאילו הוא מתאר מאורעות שאירעו לאבותינו לפני שנים רבות. ראו זאת כטקסט רלוונטי ועכשווי, המבקש מכל אחד מהמשתתפים: צאו ממצרים, היום".

"הא לחמא עניא" - "זהו לחם העוני" - זוהי העבדות, כך אנו מרגישים עכשיו, כך נראה שחרור וכך אנו אמורים להרגיש עכשיו. הערב אנו יוצאים ממצרים.

ב: מנהגי סדום ועמורה

כאשר נתקבל הצדיק רבי לוי-יצחק לרב בעיר ברדיצ'וב, התנה עם פרנסי העיר שלא יטריחוהו להשתתף באספות של ועד הקהל, אלא אם כן יהיה בדעתם להתקין תקנה חדשה לגמרי.

באחד הימים נקרא לאסיפה שעמדה לקבל תקנה חדשה. הרב עזב את כל עיסוקיו, והגיל להשתתף באופן חריג באסיפה. עד מהרה, התברר, כי הכוונה בתקנה החדשה היא להגביל את העניים, שלא יוכלו לחזור על פתחי הבתים שבעיר, אלא יקבצו נדבות רק במקומות שיקבעו לכך...

אמר להם רבי לוי-יצחק: "תמה אני עליכם, הרי סיכמנו בפרוש שלא אקרא לאספה אלא אם מתקנים בה תקנה חדשה!".

תמהו הפרנסים: "הרי תקנה חדשה אנו רוצים לתקן".

"זו אינה תקנה חדשה כלל וכלל", אמר הצדיק. "היא הייתה קימת עוד בסדום ועמורה..."

"מה נשתנה"

אחרי שכבר שתינו כוס יין ראשונה, אכלנו את הכרפס, שברנו את המצה האמצעית והזמנו את כולם לאכול איתנו יחד. כשברור לכולנו שאנחנו נמצאים בחג הפסח, אנחנו עוברים לחלק החשוב של הסדר - השאלות והתשובות. השאלות של "למה התאספנו פה?". והתשובה - טוב, לא נעשה ספויילר. חכו ותראו...

לפני המעבר לשאלות החג, נעשה עוד משהו אחד שיגרום לילדים לשאול שאלות - נזיז את הקערה הצידה ונמזוג עוד כוס יין.

לאחר הדברים הבלתי רגילים שעשינו כרגע, לילדים כבר בטח יהיו מספר שאלות: ראשית, עוד לא התחלנו לאכול, אם כן מדוע אנו מזיזים את הקערה? שנית, לא התחלנו לאכול, מדוע אנו מזיזים כוס יין שנייה, כשבדרך כלל אנו לא שותים יין כלל לפני הסעודה?

חשוב להדגיש: את השאלות הללו קודם כל שואלים הילדים הכי קטנים את הוריהם. אבל אחריהם כל אחד ואחת מאיתנו, יקרא גם הוא וגם היא את השאלות הללו. גם מי שאין לו הורים.

מנהגי הרבי:

את השאלות שאלו באידיש (בשפה המדוברת בבית רבי). לקראת אמירת 'מה נשתנה' - מזיז את הקערה, ומכסה את המצות.

לתשומת לבך: מומלץ מאוד, מלבד הקראת ארבעת הקושיות בשפה המדוברת, לארגן את כל הקהל יחד לשירת "מה נשתנה" משותפת, לאחריה מומלץ לציין לשבח את השירה היפה, ולהחמיא על הביצוע היפה.

א: איפה אתה חי?

כחלק מהמאמץ להשאיר את הילדים ערים, סקרנים ומתעניינים במה שקורה במהלך "ליל הסדר", ככתוב: "והגדת לבנך ביום ההוא", אנו נוקטים בטקטיקה ייחודית ומעוררים אותם לשאול "ארבע קושיות" על סדרי הלילה הזה: למה מצה? למה מרור? למה אוכלים בהסיבה? ועוד.

כאן מעניין לשים לב אל הסדר המוזר של ארבע הקושיות. בהגדות נוסח אשכנז, השאלה הראשונה עוסקת במצווה החשובה ביותר בלילה הזה - "שבכל הלילות אוכלים חמץ או מצה, הלילה הזה כולו מצה"?

הקושיה השנייה עוסקת במצווה השנייה בחשיבותה - אכילת המרור שהיא מצווה מדרבנן בזמן הגלות.

הקושיה הרביעית והאחרונה עוסקת במצווה נוספת חשובה - מצוות האכילה בהסיבה.

אולם בין הקושיה השנייה לרביעית נכנסה עוד קושייה, שהיא הרבה פחות מרכזית: "שבכל הלילות אין אנו מטבילים אפילו פעם אחת, הלילה הזה שתי פעמים". הילדים מבקשים להבין מה עומד מאחורי המנהג המוזר לטבול את הכרפס במי מלח, וכן לטבול את המרור בחרוסת?

אולם מעשה הטיבול הוא בסך הכול מנהג ישראל, הוא אינו מצווה לא דאורייתא ולא דרבנן ומי שלא עשה זאת - לא ביטל אף אחד מעיקרי הסדר. ולכן קשה מאוד להבין את הקדמת השאלה הזו לשאלה החשובה הרבה יותר על ההסבה?

מה גם, שמצד סדר קיום הדברים בפועל, ה"הסבה" קודמת ל"טיבול": כבר בשתיית כוס הקידוש יש להסב, ואילו הטיבול הוא רק באכילת הכרפס. כך שהיה ראוי לדחות לסוף את קושיית מטבילים?

עד כמה שהשאלה קשה לפי נוסח אשכנז, היא קשה במידה עצומה לפי הנוסח בהגדות נוסח ספרד ונוסח חב"ד ששם קושיית "מטבילין" היא הראשונה!

סדר השאלות הינו תמוה ביותר: מכל סיבה שלא תהיה, המנהג לטבול את הכרפס הוא פחות במעלה משאר מצוות הערב. הוא, כאמור, אינו מצווה מהתורה או מדרבנן, וגם אינו מתרחש בתחילת הסדר כמו ה'הסיבה' - שכן את כוס הקידוש שתינו בהסיבה עוד לפני שאכלנו את הכרפס. כיצד, אם כן, קבע התלמוד הירושלמי, ואחריו המשיכו גדולי מחברי ההגדה - רבי עמרם גאון והרמב"ם את שאלת מטבילים בראש הרשימה ובראש סדר העדיפויות של הן השואל?

ה"בן איש חי" בדרשותיו מביא רמז מעניין.

שני הטבילות רומזות לשני טבולים בדם במהלך ההיסטוריה, אלו שהובילו אותנו אל הירידה לגלות במצרים ואחר כך הניעו את הגאולה משם:

הטיבול הראשון רומז להכחשה הנוראה של אחי יוסף, שמכרו אותו לעבד ואחר כך טבלו את כתונת הפסים שלו בדם בעל חיים ואמרו לאביהם: "טרוף טרוף יוסף חיה רעה אכלתהו". המעשה הזה הוביל אל ירידת יוסף למצרים ובעקבותיו לירידת אביו ואחיו למצרים, מה שלימים הפך לרצף של 210 שנות גלות וסבל.

הטיבול השני רומז על הרגע ההפוך, הרגע בו עם ישראל זוקף את קומתו, שהתרחש אף הוא דרך טיבול. בני ישראל לקחו אגודת אזוב וטבלו אותה בדם קרבן הפסח ומרחו על משקופי הדלת.

לפי זה מובן מדוע הקושיה הראשונה בנוסח מה נשתנה היא אודות "מטבילים", משום שטבילת הבגד של יוסף קדמה לכל הדברים האחרים, המרוור במצרים, המצה ביציאה משם וכו'.

אך הרבי רואה בסדר ההגדה משהו מעבר לדיוק הכרונולוגי. הרבי מעורר רעיון מהפכני רב משמעות, וזורע אור חדש על עיקר ענינו של הלילה - חינוך הילדים:

נוסח "מה נשתנה" מעורר את תשומת ליבנו אל החלק החשוב ביותר בחינוך. ילד מגבש את תפיסת העולם שלו דרך התבוננות בהורים, הם השער שלו לעולם האמתי, וכאן הילד קולט בחושי העדינים במה אבא חי! מה גורם לו נחת והתלהבות!

לכן נוסח "מה נשתנה" מעניק חשיבות יתירה לאותו מנהג של "מטבילים", כי זהו המעשה שצד את עינו של הילד, מה שהוריו עושים בעקבות מנהג יהודי, כלומר, מעצמם, יותר ממה שהם נדרשים ומחויבים לקיים על פי ההלכה.

ילד לא מתרגש במיוחד מאכילת ה"מצה" או "המרור", כי את זה אבא חייב לעשות, אין לו ברירה אחרת. אולם כאשר אבא מוסיף משהו מעצמו ועושה את זה בהתלהבות - הילד מבין במוחו הילדותי שאלו הם החיים האמיתיים.

כאשר אבא או אמא מנחים את חייהם על יסוד ערך מסוים - הם סוחפים את הילד אחריהם. וכמאמר הפתגם "על תנסה לחנך את ילדיך הם בכל זאת יהיו כמוך, עדיף שתחנך את עצמך". כך שלא חשוב מה נאמר לילדים, אלא מה נחיה בפועל. ילד לא מקשיב למה שאביו אומר, הוא קולט מה הוא משדר. נעשה, נשקיע ונצליח בחינוך הילדים ונזכה לגאולה שלמה בקרוב ממש.

ב: דאלאי גלות!

שאלנו: "מה נשתנה הלילה הזה?". אחד הפרשנים מסביר רעיון נפלא: השאלה "מה נשתנה" נשאלת לאבינו שבשמים. הלילה הזה - מכוון על הגלות הזו שבה אנו נמצאים; כל הלילות - מכוון כנגד כל הגלויות שהיו לעם ישראל.

ההבדל העיקרי ביניהם הוא - שכל הגלויות היו לזמן קצוב מראש. ה' אמר לאברהם אבינו, כמה זמן בני ישראל יהיו במצרים. ולנביאים הקב"ה אמר, שאחרי חורבן הבית הראשון, בני ישראל יהיו בבבל 70 שנה.

רק הגלות הזו האחרונה, אין לה זמן קצוב. היא נמשכת ונמשכת... מדוע? מה נשתנה? על השאלה הזו - על אורך הגלות וקשייה הרבים? - אנו רוצים הלילה תשובה. בואו ננסה יחד למצוא אותה בהגדה.

ג: לפעמים צריך לענות על השאלות בעצמך

בכל שנה לאחר שאלת 4 הקושיות, אנו מחפשים תשובות בטקסט ההגדה, השנה אני רוצה להציע לחפש את התשובות במקום קצת אחר, ונתחיל עם סיפור קצר:

מספר הרב ד"ר צבי הירש ויינרב: למרות שלא הייתי חסיד, תקופה קצרה לפני נישואיי התגוררתי בשכונת קראון הייטס שבברוקלין, והשתתפתי בכמה התוועדויות של הרבי מליובאוויטש. כשלוש שנים לאחר נישואיי עברתי להתגורר בסילבר ספרינג שבמרילנד, שם למדתי באוניברסיטה המקומית. קיבלתי תואר פרופסור בפסיכולוגיה והתחלתי לעבוד במקצוע ברשת בתי הספר המקומית. בנוסף לכך, הייתי מעביר שיעורים בגמרא, שיעור אחד בשבת אחר הצהריים, שהיה פתוח לקהל הרחב, והשני, ביום שלישי בלילה, לקבוצה קטנה יותר שרצה ללמוד בעיון.

הייתי אז בשנות השלושים לחיי. משבר אמצע החיים לא היה אמור להופיע - אולי אצלי הוא הופיע מוקדם מהרגיל, אך בערך בזמן זה שאלות רבות החלו להציק לי. האם עליי להקדיש את חיי ללימוד התורה בלבד, או להמשיך בעיסוק בפסיכולוגיה? ואם פסיכולוגיה, כיצד אקדם את הקריירה שלי? לעבור לתחום הריפוי הפרטי, או לקבל משרה שהוצעה לי מאחד הארגונים החברתיים באזור מגורי? התלבטתי גם לאיזה מקום לימודים לשלוח את ילדיי, ואם לא די בכך היו לי גם ספיקות באמונה לצד שאלות פילוסופיות.

בקיצור, הייתי נבוכ. שאלות אלו הכניסו אותי לדיכאון ולא ידעתי להיכן לפנות. שוחחתי עם כמה מחבריי, ואחד מהם, חסיד חב"ד, הציע שאפגש עם הרבי.

בפברואר 1971 התקשרתי לרבי. מזכירו של הרבי השיב לטלפון באנגלית. שלום, מי זה? הוא שאל בפשטות. תוך כדי שיחה, אני שומע קול ברקע. זיהיתי את הקול מההתוועדויות בהן השתתפתי - היה זה הרבי שדיבר באידיש ורצה לדעת מי בטלפון.

"מדבר יהודי ממריילנד" אמרתי. סיפרתי למזכיר על השאלות הרבות שרציתי להציג לרבי - להיכן עליי לפנות בחיי, כיצד לפתח את הקריירה, שאלות באמונה... הסברתי כי אני מאוד מבולבל ולא יודע להיכן לפנות. דיברתי באנגלית, ותוך כדי המזכיר חזר על דבריי באידיש - כנראה כדי שהרבי ישמע במה מדובר.

ואז שמעתי את הרבי אומר באידיש: "אמור לו שיש יהודי המתגורר במריילנד והוא יוכל לשוחח עמו. שמו הוא ויינרב". "שמעת מה אמר הרבי?" שאל אותי המזכיר. לא יכולתי להאמין למשמע אוזניי! ידעתי במאת האחוזים שלא אמרתי למזכיר מהו שמי, אך הרבי אמר את שמי - ויינרב! נדהמתי ורציתי לוודא ששמעתי היטב.

כשהמזכיר שאל אותי אם שמעתי, השבתי בשלילה. הוא חזר על דברי הרבי. "ס'איז דא א איד אין מריילנד מיט וועמען ער זאל רעדן. זיין נאמען איז ויינרב" (יש יהודי במריילנד עמו עליו להתיעץ. שמו הוא ויינרב).

"ויינרב זהו שמי!" השבתי. ואז שמעתי את הרבי אומר: "אויב אזוי, זאל ער וויסן אז אמאל דארף מען רעדן צו זיך" (-) אם כך, עליו לדעת שלפעמים על האדם לדבר אל עצמו).

יכולתי להבחין כי המזכיר בעצמו היה נדהם ממה שהתרחש למול עיניו. הוא עצר לרגע, שמעתי אותו מתנשם, ואז הוא אמר לי: "הרבי אמר שלפעמים הדבר הטוב ביותר הוא כי האדם ידבר אל עצמו. האם אין שמך ויינרב?" "כן, שמי הוא ויינרב, אולי הרבי מתכוון לויינרב אחר". "לא, הרבי אמר 'דבר עם ויינרב' והוא הסביר שכוונתו היא שעליך לדבר עם עצמך". הודיתי לו מקרב לב, והשיחה הסתיימה.

אם יורשה לי לפרש את כוונת הרבי - ממשיך ומסביר הרב ויינרב - אני מאמין שהוא ביקש לומר לי "אתה מחפש תשובות מחוצה לך. אך אינך ילד, אתה אדם מבוגר. אתה יהודי בן שלושים, אב לילדים, מלמד תורה לרבים. עליך להיות יותר בטוח בעצמך. הגיע הזמן שתתבגר ותאזין לעצמך. אל תהיה תלוי באחרים, סמוך על עצמך".

מאותו הרגע הפכתי להיות החלטי יותר. אני חושב שעד אז הייתה לי נטייה לפסוח על שני הסעיפים. לא הייתי לוקח סיכונים והייתי מתעצל להחליט. אך מאותה נקודה ואילך, הפכתי להיות החלטי ונחוש. הרבי היה יכול להרים את הטלפון ולומר לי בעצמו מה עליי לעשות. אבל אז, אולי לא הייתי מציית לדבריו.

כמו אנשים רבים, יש לי רתיעה טבעית מציות לאנשים אחרים שאומרים לי מה לעשות. דומני שהרבי ידע שמוטב שהתשובה תבוא מתוך עצמי מאשר שאשמע אותה ממנו. וזה, לדעתי, היה חלק מחוכמתו הגדולה.

כמה חודשים לאחר אותה שיחת טלפון ששינתה את חיי, הייתה לי ההזדמנות להביע את תודתי לרבי פנים אל פנים. היה זה כשביקרתי את חמי וחמותי בברוקלין. וחמי עודד אותי לבקר את הרבי ולהודות לו. כשניגשתי אל הרבי, אמרתי לו "שמי הוא ויינרב ואני ממרילנד".

הרבי חיך אליי חיוך גדול. ראיתי את הרבי פעמים רבות, וראיתי תמונות רבות של הרבי, אך לחיוך זה הייתה משמעות רבה עבורי.

עזבתי את סילבר ספרינג, ובסופו של דבר שיניתי קריירה מפסיכולוג במשרה מלאה למשרת רב בבית כנסת. במשך שנים רבות כיהנתי כרב בקהילה נפלאה בבולטימור בשם 'שומרי אמונה'. מאוחר יותר הוצע לי להיות סגן נשיא של הOU, האיגוד האורתודוקסי. קיבלתי הצעה זו למרות שהיה קשה לי לעזוב את תפקידי בבולטימור.

מאז 1971, היו פעמים רבות שעמדתי בפני החלטות קשות בחיי. ולפני שהתייעצתי עם איש, הייתי מקשיב לקול הפנימי שלי. הקדשתי מעט זמן ללמוד את תורתו של הרבי, כמו הליקוטי שיחות, כדי להתחבר שוב, ואז הייתי מקשיב לעצה שהוא העניק לי: דבר עם עצמך. ועודדתי אחרים לעשות זאת בעצמם.

מסיים הרב ויינרב את סיפור/הסברו.

וכאן אני רוצה להציע לכולנו, אולי הלילה ננסה תוך כדי קריאת ההגדה, למצוא תשובות לשאלות שלנו בעצמנו?!

ד: איך אחזור לאבא שבשמים בלי שמן?

סיימנו כעת את 4 השאלות "מה נשתנה הלילה הזה?". אל מי מופנות השאלות הללו?

שמעתי מידידי הקרוב, הרב בנציון שי' ליפסקר משלוחי הרבי לעיר פטרבורג:

ישבנו בהתוועדות בביתי ואחד מהמסובים שאל שאלה: "מדוע אני אמור כל כך לסבול מדבר מסוים, עניין שכל כך מפריע לי בחיי היום יום, מדוע הקב"ה עושה לי את זה?" - ואני ממשך, אומר הרב ליפסקר: החלטתי לענות לו בסיפור עם שאלה מוסר השכל בצידה:

מסופר על יהודי, משולח, שיצא לאיטליה לקבץ צדקה. כשהתקרבה שבת תר אחר מקום להתארך בו, והחליט לצאת לשוק, לעקוב אחר רוכשי הדגים, ו"לצוד לעצמו"

מארח טוב... כרכרה הדורה עצרה במקום, גביר נכבד ירד ממנה, וביקש לטרוח בעצמו ברכישת הדגים. פנה אליו היהודי ושאל האם ניתן להתארח בביתו? הלה נענה בשמחה. כשהגיעו לבית, ראה שאכן צדק. הבית כולו הדר ופאר, אך בוויטרינה, נחה לה תעלומה. לצד שכיות החמדה ניצב לו בקבוק שבור. מכיוון שהתבייש המשולח לשאול שאלות - שתק.

לפני הפרידה, אזר אומץ לשאול: "מה הבקבוק השבור הזה ששמור בוטרינה?" השיב הגביר: "זה סיפור חי! התייתמתי כילד. נאלצתי לעזוב את לימודי בחידעך ולצאת לעבוד כדי לתמוך באמי האלמנה, באחי ובאחיותיי. הקב"ה עזר לי והצלחתי להרוויח כסף, אך מאותו רגע כבר לא הצלחתי לשמר את דמות ילד החיידר שבקרבי. ויהי היום, אני מתהלך ברחוב ומבחין בילד חמד, עטור פאות, בוכה. המחזה החזיר אותי באחת לעצמי. החלטתי לעזור לו ושאלתי: מה קרה?"

השיב לי הילד: היום בלילה חנוכה. אבא שלח אותי ללוות כסף משכן ולרכוש בקבוק שמן זית. הוא הזהיר אותי לא לרוץ. אבל בדרך חזור מעדתי והבקבוק נשבר. עכשיו איך אשוב לאבי בלי שמן? מה אענה על שאלותיו?

נתתי לו כסף, מספר המארח, בקשתי ממנו שיקנה שני בקבוקים - אחד לי ואחד לו, ובאותו רגע חשבת: ואיך אני אשוב לאבי שבשמים בלי שמן לחנוכה? הוא הביא את השמן ואני מיהרתי ליטול עמי גם את בקבוק השמן השבור למזכרת... וכך חזרתי חזרה לאבי שבשמים, חזרתי להיות מה שהייתי - הילד מהחיידר.

סיים השליח את סיפורו והמשיך לענות לשואל השאלה - כאמרתו הידועה של האדמו"ר הזקן לחסיד ר' זלמן סנדר'ס: "אינך חדל מלחשוב ולדבר על מה שאתה צריך, אולם על שאלה אחת, דומה כי לא נתת את דעתך כלל - מה צורך יש בך?!"

ועליה, על השאלה הזו - "מה נענה לאבינו שבשמים?" אנו מבקשים הלילה לענות. בואו ננסה יחד למצוא רמז לתשובה הזו בהגדה.

מלתא דבדיחותא – מה נשתנה?

ביל גייטס החליט לערוך כנס ענק של מועמדים למשרת יושב ראש מיקרוסופט - אירופה. לכנס הוזמנו 5000 מועמדים אשר התכנסו באולם גדול. אחד מן המועמדים היה מוריס כהן, יהודי טוניסאי המתגורר בפריס.

ביל גייטס הודה לכל משתתפי הכנס וביקש כי כל אלה שאינם יודעים להשתמש בתכנית שפת JAVA יקומו ויעזבו. 2000 אנשים עזבו את האולם. מוריס כהן אמר לעצמו "אני לא מכיר את השפה הזאת, אבל מה כבר אני יכול להפסיד אם אשאר? אני אנסה!"

ביל גייטס ביקש את המועמדים שנשארו כי כל מי שאין לו ניסיון בניהול קבוצתי של 100 איש ומעלה, יקום ויעזוב את האולם. 2000 אנשים

נוספים קמו ועזבו. מוריס כהן חשב לעצמו "אמנם אין לי ניסיון כזה, אבל מה אני כבר יכול להפסיד? מה יכול לקרות?" והוא נשאר באולם.

שוב ביקש ביל גייטס כי כל מי שלא סיים את האוניברסיטה בהצטיינות יעזוב את האולם. 500 אנשים נוספים עזבו. מוריס כהן אמר לעצמו: עזבתי את ביה"ס בגיל 15 אבל אין לי מה להפסיד. והוא המשיך לשבת.

לבסוף אמר ביל גייטס: כל מי שאינו דובר את השפה הסרב-קרוואטית מתבקש לעזוב. 498 מועמדים עזבו את האולם. מוריס כהן חשב: אני לא דובר סרבית-קרוואטית, אין לי מה להפסיד - אני נשאר.

הוא מציא את עצמו באולם הגדול עם עוד מועמד אחד שנשאר אחרי שכולם עזבו. ביל גייטס הצטרף אליהם ואמר: כנראה שאתם המועמדים היחידים המדברים סרב-קרוואטית. לכן אני מבקש לשמוע שיחה קצרה שתנהלו ביניכם בשפה זו.

בקור רוח פנה מוריס לעבר המועמד השני ואמר לו: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?" המועמד האחר השיב: "שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה"...

'מגיד'

לתשומת לבך: כדאי לשתף את כל הקהל בקריאת ה"מגיד", ולהודיע למסובין שניתן הערב לכל אחד אפשרות לא רק לקרוא לעצמו את ההגדה, אלא גם לקרוא אותה בקול לאחרים.

אני אישית עובר בין כולם, וכל אחד קורא קטע אחר של ההגדה בקול, והקהל קורא יחד עם המקריא את כל ההגדה בשקט.

מנהגי הרבי:

לפני עבדים היינו, מגלה שוב את המצות.

א: יוצאים מעבדות היום

הסדר אינו רק ערב זיכרון למאורעות מן העבר הרחוק, אלא תהליך דינאמי של חופש מאתגרי ההווה. אנחנו עבדים. עבדים למעצורים שלנו, לפחדים, להרגלים, לביקורת ולדעות קדומות. אלה הם הפרעה האישי שלנו. אלה הם שכבות האגו המונעות מאתנו לבטא את האני הפנימי האמתי שלנו ולהגיע לפוטנציאל הרוחני שלנו. הנפש שלנו כלואה בתוך אגואיזם, עצלות ואדישות. פסח נקרא באנגלית Passover. זוהי תקופת החירות שבה אנו מדלגים - pass over - על כל המכשולים בדרך לחירות הפנימית. בפסח אנו נותנים לנפש הזדמנות להתבטא.

בואו יחד ונקרא את ההגדה בצורה נכונה: בכל מקום שנאמר מצרים - קראו בבקשה מְצָרִים - מגבלות. בכל מקום שכתוב פרעה - קראו בבקשה אגו. ובעיקר, קראו זאת לא בלשון עבר אלא בלשון הווה. הנה, ננסה זאת כך:

"עבדים היינו לפרעה במצרים" = "אנחנו עבדים לאגו שלנו ותקועים בתוך מגבלותינו". כיצד נשחרר את עצמנו? על ידי אכילת מצה. לאחר שאכלו מצה, יכלו בני ישראל לברוח ממצרים וללכת בעקבות ה' אל המדבר. משום שמצה מסמלת את השבתת

האגו. שלא כמו לחם, שיש לו גוף וטעם, המצה היא שטוחה וכמעט ללא טעם - לחם כניעה.

בדרך כלל אנו פוחדים להשבית את האגו, משום שאנו חושבים שנאבד את עצמנו. בפסח אנו אוכלים את המצה, אנו משביתים את האגו שלנו ומוצאים את עצמנו - את העצמי האמתי שלנו. הלילה הזה שונה מכל הלילות האחרים, מפני שבלילה הזו אנחנו נותנים דרוור לעצמנו, משחררים את נפשנו ללכת בדרכי השם ללא בושה. אנו אומרים, "אולי אינני מבין את המשמעות, אך יש לי נשמה יהודית, - השכבה העמוקה ביותר של זהותי".

הנשמה היא הילד התמים בתוכנו המחכה להיות חופשי. בפסח הזה, אחרי שהרשנו לעצמנו לשיר כמו ילדים את "מה נשתנה" בואו ונרשה לילד שבתוכנו גם לקבל את כל התשובות מההגדה.

ב: מה הלאה?

כוחה העצום של המסורת היהודית, בא לידי ביטוי בליל הסדר. מידי שנה יושבים מיליוני יהודים, ברבבות בתי אב, בארץ ובעולם ומספרים שוב ושוב את סיפור יציאת מצרים.

לא אנחנו התחלנו במנהג הזה וגם לא אבותינו או אבות- אבותינו.

בני הדור אשר יצאו בעצמם מן השעבוד המצרי - אותם אנשים אשר חזו בצעירותם בעשרת המכות, אלה שצעדו בין קרעי ים סוף וזכו לקבל את התורה מסיני, אותם אנשים שנדדו ארבעים שנה במדבר וזכו בסופו של דבר לנחול את ארץ ישראל - הם שערכו את ליל הסדר הראשון. ומאז, ברצף שלא נפסק מעולם, עובר הסיפור מאב לבנו, דור אחר דור, עד לימינו אלה.

אין זה פלא, אם כן, שבמרכז הסדר עומדים דווקא הילדים. בני דור ההמשך, הם אלה שצריכים לקלוט את המסר על מנת שיוכלו להעבירו הלאה בעתיד.

אולם, מהו המסר?

שלושת הנקודות העיקריות בהגדה

א. מי אנחנו?

ההגדה פותחת במעין תקציר היסטורי המתאר את תולדותיו של העם היהודי. היא מספרת על אבות האומה: החל באברהם אבינו, אשר זכה לגלות את הקב"ה וכלה ביעקב, אשר ירד עם משפחתו בת 70 הנפשות למצרים.

בני ישראל שהתקבלו תחילה באהבה במצרים, גדלו והתרבו בצורה שנתפשה בעיני ההנהגה המצרית כמסוכנת. היחס אליהם השתנה מקצה לקצה - גזרות שונות 'נחתו' על בני ישראל, אשר הפכו להיות 'עם של עבדים'.

ואז, לאחר מאתיים ועשר שנות גלות במצריים, כשעם ישראל כבר כמעט ומאבד את ייחודיותו כעם, מתחיל סיפור הגאולה: משה רבנו, עשרת המכות, יציאת מצריים וקבלת התורה בהר סיני, אשר הופכת אותנו "באופן רשמי" לעם הנבחר, לא עוד חלק ממשפחת העמים הפגאניים! לא עוד חוקים פרימיטיביים ואכזריים! לא עוד מוסר אנושי סובייקטיבי ומשתנה!

ב. מי נמצא מעלינו?

ספר 'הכוזרי' מתאר ויכוחים דמיוניים בין מלך 'כוזר', העוסק בחיפוש האמת, לבין חכמי הדתות המונותאיסטיות והפילוסופיה.

המלך שואל את חכמי הדת מהו הבסיס לאמונתם. כולם פותחים בבריאת העולם. כולם, חוץ מהחכם היהודי - הוא בוחר לבסס את האמונה היהודית על יציאת מצרים.

מלך 'כוזר' מטיל ספק בחוכמתו של היהודי, אולם זה ממחר להסביר, שאמונה שכלית אינה יכולה להתבסס על מעשים שנעשו ללא עדים, או על התגלויות שהיו לאדם יחיד.

מכאן מובן, עד כמה חשוב המסר העובר בהגדה - עם שלם (שש מאות אלף גברים מעל לגיל עשרים, יחד עם נשותיהם וטפם) יצאו ממצריים, לאחר שחזו עין בעין בעשר המכות. הם ראו כיצד ים סוף נחצה במיוחד לכבודם, והעיקר היה, כאשר- הם עמדו למרגלות הר סיני, "ראו את הקולות" ושמעו את דבריו של האלוקים: "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים. לא יהיה לך אלוהים אחרים על פני". (שמות כ', ב-ג)

ג. ומה הלאה?

להמשיך הלאה. להמשיך ולשמור על אותם כללי חיים שהציב בפנינו האינסוף בעצמו.

את המסר האלוקי הראשון קיבל העם בעודו במצרים. היו אלה מצוות מעשיות של קידוש החודש, ברית מילה וקרבת הפסח. חז"ל מגלים לנו, שבני ישראל כבר היו שקועים כל כך בטומאת מצריים, עד שכמעט ולא היו שונים מהמצרים. לכן ביקש מהם הקב"ה לקיים שלוש מצוות, שתרוממנה אותם מעל לשאר העמים. רק כך נמצאה ה"זכות" לגאולה.

בהר סיני ניתנו עשרת הדברות - ציוויי "עשה" ו"לא תעשה" בעניינים עקרוניים שבין האדם לאלוקים ובין האדם לחברו. המסורת מעבירה מדור לדור את המסר החשוב שניתן לנו בהר סיני. מסר של מוסר אלוקי בלתי משתנה. מסר שדורש מכל אחד מאיתנו להיות אדם טוב, גם במעשים ולא רק בלב.

חג הפסח נקרא גם חג החירות. לא מדובר אך ורק בחירות הפיסית - יציאה מהשעבוד הגופני במצרים - אלא גם ובעיקר, בחירותו הרוחנית של האדם.

בשמירה קפדנית על ההוראות שקיבלנו ישירות מן האלוקים, העוברות אלינו במסורת רצופה מדור לדור, אנחנו לומדים כיצד לשמור על עצמנו, שלא להשתעבד לחומר, להתעלות אל מעל לקשיי החיים ולהגיע לחירות האדירה, הטמונה בהתחברות אל האינסוף.

איך מעבירים את המסר?

כל זה והרבה מעבר לכך, נמצא בהגדה. אבל, מבחינת הילדים, ההגדה היא לא יותר מאשר טקסט ארוך ומייגע, שרובו כלל לא מובן. המטרה שלנו כהורים, יחד עם קריאת ההגדה ככתבה וכלשונה, לקשט לתבל ולהטעים את הלילה, עד שהמסר יהיה מובן לכל אחד מן הנוכחים - כל אחד כפי יכולתו וכפי תפישתו.

ראשית חייבים להתכונן! מוכרחים להשקיע זמן, - ובתחילה, - לנסות ולהבין בעצמנו, מה מספרת ההגדה. גם כשהבית מוצף במי סבון ואקונומיקה, צריך למצוא את הזמן ללימוד מעמיק יותר ולחיפוש אחר סיפורים, משלים ורעיונות מתאימים.

מקומם של הילדים, בליל הסדר עצמו, הוא ליד האב. האורחים יאלצו להסתפק במקום מרוחק יותר.

במהלך ליל הסדר מתאמצים מאוד לשמור על ערנותם של הילדים. עושים כל מיני שינויים ופרובוקציות על מנת לעורר אותם לשאול שאלות (וכמובן מתגמלים אותם בפרסים), "מתרגמים" רעיונות מן ההגדה לשפתם, עורכים משחקים והצגות, מנסים להמחיש מה שאפשר, נותנים להם לקרוא בקול... והעיקר - לא שוכחים שמטרת הערב, כפי שהגדיר אותה הקב"ה היא: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמור... (שמות י"ג, ח) - העברת המסר לדור הבא!

"כל המרבה לספר ביציאת מצרים - ה"ז משובח"

מה משובח בלספר על הצרות שלנו?

אמרו רז"ל "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח". אם נשים לב ונדייק היטב בלשונם הזהב של חכמנו ז"ל, נגלה שבמקום לכתוב על "המרבה לספר": הרי הוא ראוי לשבח... נאמר: "הרי זה משובח" שלכאורה לא נכון כל-כך ע"פ כללי הדקדוק.

אחת הדרכים להבין לשון רז"ל זה הוא בהקדמת משל:

לפני שנים רבות, הפליגה לה ספינה ועליה אנשים מכל שכבות העם, היו בה עשירים שנסעו למטרות מסחר, ומאידך היו אנשים נדכאים ומרי נפש ללא פרוטה בכיס, שנסעו אך ורק משום שברחו ממדינתם, ללא כל תקווה.

לפתע פרצה סערה שאיימה להטביע את הספינה. כמו בכל עת צרה, כשיהודי מבין שחייו תלויים על חוט השערה, מתעורר הניצוץ היהודי הקיים בלבו של כל אחד, בין אם הוא עשיר או עני, בין אם הוא צדיק, או רשע, ומזכיר לכולנו מי הוא הבעל הבית האמתי בעולמנו, מי הוא זה אשר על ידו מתנהל העולם בכל רגע ומי הוא המחליט. מיד פונה היהודי בתפילה מעומק הלב לבורא עולם.

כך גם היה באותה ספינה: כל יושביה התחילו לזעוק לבורא העולם על מנת שינצלו מן הסכנה הנשקפת לחייהם. ואכן הקב"ה שמע את תפילתם והסערה שקטה וכל הנוסעים ניצלו.

כמובן לאחר הנס הגדול שהקב"ה עשה להם חשו כולם את חובתם להודות לה' על שהציל אותם ממוות בטוח. אך כאן כבר החלו להיראות ההבדלים בין סוגי האנשים. העשירים, הודו לה' מקרב לב ובשמחה גדולה, וערכו סעודת הודיה גדולה עם מעדנים ומשקאות לרוב.

בשונה מהם, העניים והאומללים שהיו על הספינה הסתפקו באמירת תודה צנועה יותר ושבּו לשגרת חייהם הקשה - גם הם קיבלו מתנה, אבל לא בערך למתנה שלה זכו העשירים המאושרים.

כך גם בליל הסדר: ידוע, שביציאת מצרים יצאנו לחירות, אך לא רק גופינו יצא לחירות כ"א גם נשמתנו יצאה לחירות. במצרים בני ישראל היו משוקעים במ"ט שערי טומאה, ואף עבדו עבודה זרה, וכשיצא עם ישראל ממצרים, נאמר: "ויברח העם", מאחר שהם רצו לברוח מכל הטומאה והקליפות של מצרים.

עכשיו, כשאנחנו יושבים בליל הסדר כדי להודות על כך, יש כמה סוגי אנשים: ישנם אלו שכל מה שמעניין אותם ומניע אותם בחייהם, זו אך ורק הישות החומרית שלהם, כמו למשל כסף, דירה, רכב, חברים, כבוד וכיו"ב, ועל כן מבחינתם פסח מסתכם בכך שהם לא עבדים ואנשים משוחררים.

לא כך הם האנשים מהסוג השני, שאצלם החיים מתנהלים ע"פ מה שהקב"ה רוצה, וכל חשקם הוא להתקרב אליו בכל כוחות נפשם ולחבר את המחשבה שלהם עם הקב"ה. אותם אנשים, כשמגיע ליל הסדר הם רואים את זה כיום בו הקב"ה הוציאנו ממצרים, מהגלות האישית והפרטית שלנו. על כן, מאחר שהם אנשים נשמתיים, שיודעים ערכה של גאולה זו, הרי שתודתם לה' היא גדולה בהרבה.

לכך התכוונו חז"ל באומרם "הרי זה משובח" דהיינו, מי שמרבה לספר ביציאת מצרים ועושה זאת בשמחה והתלהבות זו היא ההוכחה הכי טובה לכך ש"הוא" - האיש ה"זה" הוא משובח, שלכן מה שהוא מבחינתו קיבל זה דבר גדול ועצום, ועל כן גם אמירת התודה שלו גדולה יותר.

'מעשה ברבי אליעזר'

להשתמש בכוחות מהגלגול הקודם

רבי אלעזר בן עזריה, מכריז על כך שהוא כבן שבעים שנה. האמת היא, שבאותו זמן, הוא היה סך הכל בן 18. אך נעשה לו נס, וכדי שיוכל להיות בתפקיד נשיא הסנהדרין - צמחו לו שערות לבנות. ואכן היה נראה כבן שבעים שנה.

מובא בסידור האריז"ל שרבי אלעזר בן עזריה הי' גלגול של שמואל הנביא, ושמואל הנביא חי חמישים ושתים שנה, הרי השמונה עשרה שלו ביחד עם החמישים ושתים מהחיים הקודמים זה בדיוק שבעים.

אם כן, מה שראב"ע בעצם אמר זה שהוא לא בן 18, מכיון שהוא משתמש בנסיון מהגלגול הקודם ולכן הוא נראה בן 18 בחיצוניות, אבל בפנימיות נשמתו הוא בן שבעים. ולאחרי שזקנו הלבין - החיצוניות הוכיחה על הפנימיות.

אומר הרבי ש"רוב הנשמות שבדורותינו אלה אינן נשמות חדשות, אלא היו כבר בגלגול, וכאשר בא ענין בעבודה שמצד כוחותיו ועניניו בגלגול זה אינו רואה שיוכל למלא זאת צריך לדעת שיכול להתגלות אצלו גם הטוב מהגלגול הקודם, וענין זה מסייע לו בעבודתו.... בחיי היום יום".

גם אנשים כערכנו צריכים לדעת שיש לנו כוחות מגלגול קודם. לכן אנו לא צריכים לפחד מלקחת על עצמנו פרויקטים גדולים בתואנה שאין זה בכוחנו, אלא אם זה דבר שבא לידינו - זוהי הוראה מלמעלה שיש לנו כוחות נעלמים מהגלגול הקודם, וכשנצטרך אותם הם יבואו לידי גילוי.

כפי שרואים בחוש, שאנשים צעירים מנהלים עסקים עם מאות עובדים ומצליחים בעסקיהם באופן שלמעלה מטו"ד, בזמן שהסבא שלהם בשטעטל בקושי הצליח לנהל את עצמו, אלא שזהו בכח השנים שצברנו מגילגולים קודמים.

מלתא דבדיחותא - מעשה בבני ברק

ה"אגדה" (להבדיל מ"ההגדה") מספרת, שיותר לא היו כאלו מקרים בעם היהודי, שבאו תלמידים ואמרו לרבותיהם מה לעשות, וגם הסיפור הזה שכרגע קראנו, יכול היה לקרות רק בבני ברק...

'למען תזכור את יצו"מ כל ימי חייו'

לחגוג את פסח כל יום

בתחילת שנות התשעים, לאחר שנפתחו שערי ברית המועצות, כמיליון עולים הגיעו לארץ ישראל, מה שהביא לאתגר חשוב של בירור יהדות.

לבית הדין הרבני בתל אביב נכנס אדם כבן 42 וביקש להוכיח שהוא יהודי. לדיינים, בראשם ישב הרה"ג ר' ישראל מאיר לאו, בשבתו כרב ואב"ד תל אביב, הציג האיש שני עדים: אחד העיד כי השתתף בברית המילה שלו לפני 42 שנה, והשני היה חסיד חב"ד זקן, שסיפר את הסיפור המדהים הבא:

הוא אינו מכיר אישית את האיש, אבל הכיר היטב את אמא שלו. היא עבדה כמנהלת מחלקה בבית רפואה במוסקבה, ולא שמרה תורה ומצוות, אך הקפידה בקנאות על מצווה אחת.

מדי יום הייתה מעשנת שתי קופסאות סיגריות ובלילה הייתה לוקחת סיגריה אחת ומניחה בשקט תחת המיטה שלה בתוך קופסת חיסכון. כך נהגה בכל לילה ולילה. אחרי פורים, הייתה מוציאה את 365 הסיגריות שהתקבצו במשך השנה ומביאה אותם אלי הביתה. אני הייתי מוכר את הסיגריות בשוק השחור, בתמורה רוכש קמח ואופה עבורה בקפדנות מצות מהודרות לליל הסדר, ללא חשש קל של חמץ.

הרב לאו התרגש מהסיפור וביקש לשוחח עם האימא. הוא חייג אליה לרוסיה ואמר כך: "אני חוגג את ליל הסדר ערב אחד בשנה, את חגגת אותו 365 יום בשנה..."

'ארבעה בנים'

א: ארבעה דורות של בנים

בדרך כלל אנו מדברים על ארבעת הבנים בהגדה, כארבעה סוגי בנים, שכל אחד שונה מחברו. ישנה דרשה מעניינת, בת זמננו המחלקת את הבנים לארבעה דורות, בן אחר בן המייצגים את הדורות הפוחתים והולכים.

ברור הרי, שאם ישנם בנים אז ישנו גם אב, גם באם הוא לא מוזכר בהגדה. האב הוא היהודי הפשוט והתמים שאף פעם לא שאל שאלות, הוא ביער את החמץ בערב פסח, אכל מצה ומרור בליל הסדר וקיים את כל המצוות בהידור.

נולד לו בן חכם שבתחילת חייו למד בבית ספר יהודי, אך בהמשך קיבל כבר השכלה חיצונית מחוץ למסגרת היהודית. הוא נשאר נאמן למורשת אביו - תורה ומצוות. אבל כבר היו לו שאלות: "מה העדות, החוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלוקינו אתכם?" "אני רוצה הסברים על ההבדלים בין סוגי המצוות", הוא אומר.

לחכם הזה נולד בן, אותו אנחנו כבר לא פוגשים בבית הספר היהודי בעיר, הוא מתחנך לגמרי במסגרת לא יהודית, רחוק מתורה ומצוות. לא טלית ולא תפילין, לא שבת ולא חג. אבל כשמגיע חג הפסח, הוא חוזר לבית הוריו לחגוג איתם, וכאן הכל אסור לו, פה כבר ניקינו לחג, פה אסור לאכול חמץ וכן הלאה. מגיע ערב החג, הוא רעב, ליל החג מגיע, אבא הולך לבית הכנסת, אבל הוא כבר לא הולך איתו, התפילה ארוכה, אבא חוזר והבן (הנכד) בטוח שכבר הולכים לאכול, אבל כאן מתחילים רק לקרוא את ההגדה...

עד שמגיעים ל"שולחן ערוך" נשמתו יוצאת. לכן הוא רק זועק: "מה העבודה הזאת לכם". אין לו שאלות על "עדות" ו"חוקים" ו"משפטים" יש לו רק שאלה אחת: מדוע אני סובל היום כתוצאה מכך שעם ישראל יצא ממצרים לפני 3300 שנה? זה הבן הרשע.

לנכד הזה ל"רשע" - נולד בן, ילד שכבר בבית הוריו לא ראה שום דבר יהודי, אבל כשהוא מגיע לגיל חינוך הוריו החליטו שבכל זאת כדאי להכיר לו את הסבא ה"חכם", והמשפחה מגיעה לבית של הסבא והסבתא בערב פסח. כשהסבא יוצא לבית הכנסת לתפילות החג, הוא שואל מי רוצה ללוות אותי לתפילת החג. בנו ה"רשע" כמובן לא מקשיב אפילו, הוא עסוק בפלאפון שלו, אבל הנכד ה"תם" בשמחה מתלווה לסבא "החכם".

לפתע הוא מגלה דברים שלא ראה מעולם: מתפללים, תפילה, שירה, קריאת שמע, שמונה עשרה, הלל, הוא חוזר הבייתה, וסבתא "חכמה", פותחת את הדלת, השולחן ערוך, כלים יפים, הדלקת נרות, מצות, כוס של אליהו, והנכד ה"תם" שהוא כבר דור שלישי של התנתקות מדור האבא ה"צדיק", שואל רק שתי מילים "מה זאת?" מעולם לא ראיתי דבר שכזה.

הדור הבא, כבר לא זכה לראות את האלטער זיידא ה"צדיק", גם סבא "חכם" כבר לא בחיים, ה"שאינו יודע לשאול" כבר לא יודע אפילו לשאול את שתי המילים "מה זאת?", והאמת היא, שאין לו אפילו סיבה לשאול מה זאת, כי סבא "רשע" לא עושה סדר ליל פסח, ואין מי שיעורר אותו לשאול שאלות...

להתדרדרות הדורות הללו זועקת התורה הלילה ודורשת מאיתנו "והגדת לבנך", תשמרו על רציפות הדורות, תחזיקו במסורות, תדבקו בתורה, תעבירו את ערכי היהדות מדור לדור.

ב: שיעור בחינוך מתרומת המשכן

בשיחה שנשא הרבי הקודם לנשות ישראל בריגה (ליקוטי דיבורים בלשון הקודש ה/1183) דיבר על כך, שהנשים תרמו ארבעה תכשיטים למקדש: חח - עגיל האוזניים, נזם - עגיל האף, טבעת - עגיל האצבע וכומז - לפי האבן עזרא הוא עגיל על הזרוע.

דברים אלו, פירש הרבי בעניין חינוך הילדים. התורה מלמדת אותנו, שהאישה צריכה לתרום לחינוך הילדים את "האוזן" שלה - להקשיב להם, את "האף" שלה - לרחרח מה מעניין אותם, את "האצבע" שלה - כדי לכוון אותם לאן להתקדם, את "הזרוע" שלה - כדי לעמוד בתוקף על חינוכם.

ג: הרשע – גם הוא 'אחד'

הרבי מביא את דברי הגמרא במסכת סנהדרין מ"ד ע"א: "אף על פי שחטא, ישראל הוא". בכל מצב שיהודי לא יהיה, קיימת בתוכו נקודת היהדות. ומוסיף הרבי, שבכך מבאר האדמו"ר הקודם, את המילים 'אחד חכם ואחד רשע': בכל "אחד" מהבנים, יש

את נקודת הה' אלוקינו, ה' 'אחד'. גם אצל הרשע. אלא שהיא מכוסה וצריך לגלות אותה.

ד: אחד שלא יודע, אך רוצה לדעת

הגאון רבי אייזיק חריף חפש חתן לבתו. הוא נכנס אל ישיבה מכובדת וביקש לפגוש בחור טוב. ראש הישיבה הציע לו לבחון בעצמו את הבחורים ולבחור את זה שנראה בעיניו.

רבי אייזיק נכנס לבית המדרש והציע שאלה חזקה ברמב"ם וציפה לראות מי ידע לענות עליה. אחרי שעתיים של המתנה, איש לא ידע לענות והוא עזב את הבניין.

לפתע רץ אחריו אחד הבחורים ואומר: "רבי, אבל מה התשובה? אמנם לא אקבל את הבת שלך, אבל לפחות אזכה לשמוע את התשובה על השאלה התהומית".

חיבק אותו רבי אייזיק ואמר: "חתן כמוך אני רוצה. אני לא מחפש את מי שידע הכול, אלא את זה שמבקש לדעת"...

ה: מדוע מקומו של הבן הרשע ליד החכם?

אנו קוראים על ארבעת הבנים: חכם, רשע, תם ושאינו יודע לשאול. ויש לתמוה, מאיזה סיבה מיד אחרי החכם אנו מושיבים את הרשע, הרי הרשע הוא הכי גרוע מבין הארבעה, הוא זה שמתנגד לכל דבר שבקדושה, והיו צריכים להושיב אותו אחרון בשלחן, אם בכלל. מדוע הוא יושב בראש השלחן ועוד ליד ה"חכם"?

התשובה היא שנכון שה"רשע" הוא נגד, אבל בשונה מהבן שאינו יודע לשאול - איכפת לו. אמנם הוא מגחך, אבל הוא מגיב. זה נוגע לו, ולכן הוא מתעצבן. היהדות לא עוברת אצלו בשתיקה. לכן אנו מושיבים אותו ליד החכם, כי איתו יש סיכוי לדבר ולהחזירו למוטב.

היחיד, שיכול להחזירו למוטב - הוא הבן החכם. לכן, הרשע יושב לידו.

'מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו'

מלתא דבדיחותא: תמיד תזכור מי היית

במסע הבחירות האחרון של המתמודד לנשיאות ארה"ב, הוא ערך ביקור בבית אבות יהודי. בכניסות לחדר האוכל, הוא שאל את אחת הזקנות: "האם את יודעת מי אני?" - "לא!" - ענתה הזקנה. - "את בטוחה?" לא ראית אותי מכב בטלוויזיה?" - "לא, לא ראית".

המתמודד שכבר מתכוון ללכת, נעצר על ידי הזקנה שקוראת לו, ואומרת: "חכה שניה, אני אקרא לאחות הראשית, היא עוזרת להרבה אנשים כאן, אלו שכבר לא זוכרים מי הם".

מלתא דבדיחותא: קרובי המשפחה של ה'חזזה מלובלין'

מספרים על יהודי שהיה צריך כסף לחתן את בנותיו, נסע בעיירות פולין וביקש תרומות. כאשר הגיע אל החזזה מלובלין -

(רבי יעקב יצחק הלוי הורביץ (1754 - 1815), שהיה אדמו"ר חשוב בפולין, נקרא 'החזזה', כיון שהייתה לו רוח הקודש והיה חזזה ורואה את העתיד בבהירות)

נתן לו 'החזזה מלובלין' 18 זלוטי.

ביקש היהודי ואמר, "אנחנו, אני ואתה קרובי משפחה, מן הראוי שתתן לי קצת יותר", ותוך כדי דיבור סירטט על דף עץ ייחסי והראה לצדיק שהם בני דודים מדרגה רביעית... אמר לו 'החזזה', זה נכון שאנו קרובי משפחה, אבל 'קרובים רחוקים' ואין לזה כבר משמעות...

בערב כשהגיעו שניהם לתפילת מנחה, היה 'החזזה' שליח ציבור - החזן שמתפלל לפני הציבור בקול. כשהגיע החזזה לתחילת תפילת עמידה ואמר את הברכה אלוקינו ואלוקי אבותינו, אלוקי אברהם אלוקי יצחק ואלוקי יעקב, צעק לו העני מירכתי בית הכנסת ואמר "קרובים רחוקים"... כלומר, אברהם יצחק ויעקב שאתה כה בגאווה מייחס את עצמך אליהם, הם קרובים רחוקים והרי אין לזה משמעות...

חברים, סבא שלי היה אומר שבכל בדיחה יש קצת בדיחה והשאר הוא
אמת. נכונים הם דברי 'החזזה מלובלין' ונכונים דברי העני. זה נכון שאנו כולנו
קרובים רחוקים, אבל זה גם נכון, שאחרי הכול אנחנו קרובים קרובים...

"ואקח את אביכם את אברהם"

נולדנו להיות שונים

קבוצה של נערים בני מצווה, שלמדו בבית ספר דתי, ביקרה אצל הרבי ב"יחידות". הרבי שאלם אם בסיום לימודיהם בבית הספר, ימשיכו בישיבה? והם השיבו בשלילה. שאלם הרבי: מדוע? ואחד מהם ענה, שכל הנערים שגרים בשכונה שלו, אינם לומדים בישיבה.

שאלו הרבי: מה למדת לאחרונה בבית הספר? הנער השיב: שלמד על אברהם אבינו. אמר לו הרבי: "אם כך, הרי אתה יודע, שהעובדה שהעם היהודי קיים, היא רק בזכות זה שאברהם אבינו לא עשה את מה שעשו כל תושבי השכונה שלו!"

"ברוך שומר הבטחתו לישראל"

א: בין ברכה להבטחה

מספר השליח הרב משה פעלער: "שש שנים מאז נישואי ועדיין לא נפקדנו בילדים, בכל פעם שעברנו ליד הרבי, אשתי ואני, זכינו לברכה: "זאלסט הבאן קינדער" (-) שיהיו לכם ילדים), במשמעות של איחול וברכה, בשנה האחרונה להיותנו חשוכי ילדים ל"ע, הנוסח של הרבי היה שונה: "איר וועט האבן קינדר!" ששמענו: יהיו לכם ילדים! כהבטחה או כעובדה מוגמרת.

באותה שנה, - ממשיך הרב משה פעלער: "אין צורך להוסיף, נפקדנו ב"ה".

ב: לדעת מה לבקש

הרה"ח ר' יהודה לייב גרונר ע"ה סיפר:

חסיד אחד היה צריך לעבור ניתוח מאוד מסובך בברכיו. בני. ישנם שני רופאים מומחים במקצוע, מובן שלכל אחד משניהם יש צד חיובי וצד שלילי. החסיד נכנס אל הרבי ושאל לאיזה משני הרופאים עליו לפנות בקשר לניתוח.

אמר לו הרבי: "אם אתה כבר שואל, מדוע לא ביקשת ברכה שבכלל לא תצטרך לעבור ניתוח?" החסיד אמר מיד: "רבי, אני מבקש ברכה שלא אצטרך לעבור ניתוח". ענה לו הרבי: "עכשיו זה כבר לא יעזור", והסביר: - "כשפתחת את הדלת ועמדת על המפתן - אם באותו רגע הייתה בך אמונה שלימה שמכאן יכולים לחסוך לך את הניתוח, האמונה הזאת הייתה מועילה. עכשיו כשאתה מבקש, זה מפני ששמעת את זה ממני ולא מצד האמונה, אלא מצד השכל שלך. השכל לא יכול לבטל את זה".

מלתא דבדיחותא – עם רכוש גדול יוצאים ולא חוזרים

רבי מאיר שמחה מדווינסק היה אומר: "מפני מה צווה הקדוש ברוך הוא את ישראל ביציאת מצרים לשאול מן המצרים כלי כסף וכלי זהב? כדי שלא יתנו ישראל דעתם לחזור, שכן דרך העולם, השואל מחברו, שוב אין הוא חוזר ורואה פני המשאיל".

מלתא דבדיחותא – מהרכוש לא נשאר זכר

לכל דבר הקשור ביציאת מצרים, יש לנו זכר בסדר של פסח: ה"זרוע" היא זכר לקרבן פסח. ה"מצה" היא זכר לכך, ש"לא הספיק בצקם להחמיץ". ה"מרור" הוא זכר ל"וימררו את חייהם", ושואלים הפרשנים, מפני מה אין זכר גם ל"רכוש הגדול"? ועונים על כך, מפני שמה"רכוש הגדול" כבר מזמן לא נשאר כל זכר...

והיא שעמדה

לכסות את המצות ואז להגביה את הכוס לפני אמירת "והיא שעמדה", אח"כ שוב להעמיד את הכוס, רק אז לגלות את המצות לפני אמירת "צא ולמד".

מנהגי הרבי:

כשמגיעים ל"והיא שעמדה" הרבי מכסה את המצות, ומגביה את הכוס, כפי שמגביהים בקידוש (על כף היד), נוסח "והיא שעמדה" אומר יחד עם כל המסובים. לאחר אמירת "והיא שעמדה" מניח את הכוס ושוב מגלה את המצות.

הכוסית שעמדה

חסידים היו אומרים, ש"והיא שעמדה" הכוונה על הכוס הזו המורמת עכשיו, - ו"היא" הכוס הזו שעם ישראל מרים מידי פעם ואומר איתה "לחיים" - היא זו שעמדה לנו בכל הדורות והחזיקה אותנו...

'במתי מעט'

'ואמר לך בדמיך חיי' - קדוש מעונה?

הנביא אומר בשם הקב"ה שאכן גם יהודים מוכנים להקיז דם, אבל המטרה היא לא כדי למות כקדוש מעונה, אלא אדרבא "בדמיך חיי", הדם הזה שמקיזים, הוא בכדי שנוכל לחיות ולהביא את החיים גם ליהודים אחרים.

בימינו זכינו כשאנו לא נתבעים להקיז דם חלילה, מסביר הרבי ש"דם" מסמל את החיות והחמימות שיש לאדם, ואת החמימות הזו צריך כל אחד להקדיש לעבודת ה' - לתורה ולמצוות. את חמימות והחיות שיש לנו, צריכים להעביר גם ליהודי אחר, ו"להדביק" בהתלהבות יהודית את כל מי שנמצא סביבנו.

'זאת עמלינו'

משה מודאג מחינוך הילדים

ברגעים של יציאת מצרים, משה בוחר לומר לעם ישראל זה "והי' כי תבואו אל הארץ... והי' כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה'..." ואח"כ שוב "והגדת לבנך" ושוב "והי' כי ישאלך בנך מה זאת".

שלשה פעמים בפ' בא, משה מזהיר אותם על חינוך הילדים. מדוע משה דואג כל כך לחינוך שלהם, ממה הוא לחוץ?

כל זמן שבני ישראל היו במצרים עניים ועבדים, משה לא הי' מודאג שהילדים יצאו לתרבות רעה, כי דוקא "מבני עניים תצא תורה" - לילדי העניים אין את הפריבילגי' להיות מפונקים, אם הם יסתבכו עם החוק לא יהי' מי שיבוא להציל אותם, להורים שלהם אין קשרים ואין כסף לשכור עורך דין טוב.

אבל "כי תבואו אל הארץ" - מדובר "בארץ זבת חלב ודבש" - ארץ החיים הטובים. משה דאג שהילדים המפונקים שיגדלו בארץ ישראל, יתחילו לשאול שאלות, שהוריהם, מדור המדבר לא העלו על דעתם מימיהם. הם - דור יוצאי מצרים, דור העבדים המשוחררים. אצלם הכל טרי ברור וחד משמעי. משה מודאג מפער הדורות. הוא קצת לחוץ מתקשורת לקויה בין ההורים החלוצים, לילדים המפונקים.

לכן עומד משה רבינו ומזהיר את עם ישראל, שהאתגר הגדול של הדור שיכנס לארץ לא יהי' הכלכלה או הביטחון, האתגר הגדול ביותר יהי' החינוך, וכבר ברגעים אלו, הוא מצא לנכון להזהירם ולהסבירם על כך, שיום יבוא, וכל מה שעכשיו ברור לכם, יהיה בסימן שאלה אצל הדור הבא אחריו.

את החשיבות של החינוך אנחנו רואים גם במצווה העיקרית של חג הפסח בזמן שבית המקדש הי' קיים, "קרבן פסח" היה הדבר החשוב, כל המשפחה הייתה עולה לירושלים ושם היו מצטרפים עם עוד משפחות ומקריבים את קרבן הפסח ביחד, ואז

בליל הסדר כולם יחד מסייבים ואוכלים את הקרבן. אך התורה נתנה תנאי מאוד ברור, "כל בן נכר לא יאכל בו" (שמות י"ב, מ"ג), מי שרוצה להצטרף לקרבן הפסח חייב להיות מהול "המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו" (י"ב, מ"ח), אחרת אסור לו לאכול מבשר הפסח.

הרבי מוסיף ומאיר שההלכה היא, שאם אחד מבני המשפחה לא מהול, האב אינו יכול להקריב את קרבן פסח. אע"פ שהאב ושאר הבנים מהולים כהלכה, אבל אם יש אחד מבני המשפחה שלא מהול זה מעכב את כל המשפחה מלחגוג את הפסח כהלכתו - ללמדנו שיש לנו אחריות לא רק ליהדות שלנו אלא גם ליהדות של הילדים שלנו.

מי יתן ונעמוד במשימת החינוך שחג הפסח מטיל עלינו ונגדל דור ישרים שיוכל להמשיך את שלשלת הדורות של העם היהודי.

מלתא דבדיחותא: לא לדבר על הילדים

ארבע נשים נפגשות מדי יום חמישי בבית קפה ברמת גן. הן מניחות את הטלפון על השולחן והראשונה נאנחת: "אוי". השנייה נאנחת פעמיים: "אוי ווי". השלישית מאריכה את האנחה: "אוי ויי איז מיר". האישה הרביעית אומרת: "חשבתי שלא נדבר היום על הילדים שלנו..."

דם ואש ותמרות עשן

מנהגי הרבי:

שופך מן הכוס לכלי שמונח ע"ג קרקע. ממלא את הכוס רק אחרי כל השפיכות. בהוספת היין שאחר השפיכות, ממלא את הכוס - שלוש פעמים עד שהיא עולה על גדותיה והיין נשפך לצלחת (כמו בקידוש).

פסח מצה ומרור

לתשומת לבך: במידה ואין באפשרות הקהל לשבת ולקרוא את כל ההגדה - על קטעים אלו אסור לדלג.

מנהגי הרבי:

בקטע המתחיל 'רבן גמליאל', בעת אמירת המילים "מצה ומרור" - מביט על המצה והמרור.

כשמגיעים לאמירת "מצה זו" הגם שבהגדה כתוב "נוטל הפרוסה בידו" - המנהג בפועל שאוחזים את המצה על ידי המפה, וגם במרור - הרבי שם את ידו הימית על ה'מרור' והשמאלית על ה'כורך'.

א: מתנות של גאולה

כשהתורה כותבת על מצוות הענקה שיש לתת לעבד עברי כשהוא יוצא לחפשי, הפסוק אומר: "הענק תעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך".

מדוע התורה מציינת את חובת שלוש המתנות האלו, מה מיוחד בהם דווקא.

מבאר הגאון המקובל כ"ק רבי לוי יצחק נ"ע שהדבר מרומז בפסוק שלאחר מכן: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלקיך, על כן אנכי מצוך את הדבר הזה היום".

רש"י בביאורו מבאר את הקשר בין הפדיה מארץ מצרים למצוות הענקה, שכמו שביציאת מצרים "הענקתי ושניתי לך מביזת מצרים וביזת הים, אף אתה ענק ושנה לך".

רבי לוי יצחק מחדד את הדברים וכותב, שהקשר ליציאת מצרים הוא לא רק בכללות הדבר, שכשם שבמצרים קיבלנו הענקה נוספת כך גם עלינו להעניק לעבד - אלא

גם בשל הפרטים של היציאה ממצרים, כך שהפסוק השני מבאר את פרטי הפסוק הראשון, את פרטי ההענקה "צאן גורן ויקב".

שלושת הפרטים האלו, מבטאים את היציאה ממצרים, ולכן יש לתתם לעבד שיוצא לחירות.

"צאן", הוא רמז לקרבן פסח. "דגן", הוא רמז למצה שעשויה מדגן, ו"יקב", הוא רמז לד' כוסות של יין.

כי שלושת הפרטים האלו מבטאים את הגאולה ממצרים :

פסח - "על שום שפסח המקום".

מצה - "על שום שלא הספיק בצקת .. וגאלם".

יין - אלו ד' כוסות שהם כנגד ד' לשונות של גאולה

ב: מדוע אין אנדרטאות לזכרם של גדולי ישראל?

מספר הרב ישראל מאיר לאו:

לפני שנים, ביקר בישראל בכיר אירופאי, ובסיום סיורו ברחבי הארץ הוא הביע את תמיהתו בפני: "בכל המדינות מציבים אנדרטאות ופסלים לזכר אישים ומאורעות מהעבר, ואילו דווקא בארץ העם היהודי, שהיסטוריה שלו עשירה יותר מכל עם ולשון, הוא לא מצא אנדרטאות לזכר 'משה רבינו', 'דוד המלך', 'יציאת מצרים', 'מעמד הר סיני', וכך הלאה. האם כך, - הוא שאל, - ראוי לארץ התנ"ך?"

השבתי לו ברעיון שאת מקורו מצאתי בספר "הדעה והדיבור" של הגאון מלוצק, רבי זלמן סרוצקין ז"ל: העם היהודי הנווד בכל ההיסטוריה שלו ברחבי העולם, לא יכול היה להתקין אנדרטאות קבועות בקרקע. אולם הוא הקים 'אנדרטאות ניידות' לרוב, ואלו ליוו את העם בכל נדודיו".

המצה שאנו אוכלים, היא "אנדרטה", לליל יציאת מצרים. האם יש עוד עם בעולם, ששומר במשך שלשת אלפים ושלוש מאות שנה, בכל קצווי העולם, על תפריט לזכר לילה מסוים? האם יש עוד עם אחד, שהנציח פרטי פרטים של המאורעות שאירעו לאבותיו, ודאג לשמור את זה בהלכה מחייבת וכמסורת, שמאחדת את כלל האומה אלפי שנים? הבצק של אבותינו לא הספיק להחמיץ, ועד היום הזה, בארבעה קצוות הארץ - מוולדיוסטוק שברוסיה עד לאס אנגלס שבאמריקה, מהלסינקי עד מלברון, ומאלסקה ועד אודסה, על כל שולחן בעיר ובכפר, בבית דתי או פחות, בכל המקומות מוצבות מצות על השולחן בליל הסדר.

כמו כן המרור, שאנו אוכלים לזכר ה"זימרו את חייהם", והחרוסת שהיא זכר לטיט, הזרוע כנגד "הזרוע הנטויה", הביצה כזכר לקרבן חגיגה, וארבעת הכוסות כנגד ארבע לשונות של גאולה. כל מצוות ומנהגי ליל הסדר הן "אנדרטאות ניידות" ליציאת מצרים, לצד מצוות רבות בכל השנה שאף הן באות להזכיר את תקומתו של העם היהודי ביציאת מצרים: מצוות תפילין, ציצית, שבת, ועוד מצוות רבות.

התפילין הן האנדרטה הניידת להווייתו של העם היהודי, לאמונתו בבורא העולם וליציאת מצרים.

החנוכיה היא אנדרטה לנצחון היהודים על אנטיוכוס הרביעי לפני כאלפיים שנה.

אלפי שנים יהודים נדדו בכל העולם כשהם נושאים עמם את האנדרטאות שלהם - טלית ותפילין, סידור וחומש, פמוטות של שבת וגביע של קידוש. את הבשמים להבדלה, את החנוכיה, את קערת הפסח ואת מגילת אסתר. כך אנו - עם הנצח מנציחים את עברנו, ואת ההיסטוריה שלנו לא רק בסמלים, אלא בכל מהלך חיינו, סיים הרב לאו את הסברו לבכיר האירופאי.

צריך להוסיף משהו? אם לא אז בואו נמשיך...

'מצה זו'

א: בין אמונה לידיעה

מובא בזהר הקדוש שהמצה היא מאכל האמונה, "מיכלא דמהימנותא".

מבאר הגאון המקובל כ"ק רבי לוי יצחק נ"ע: "אמונה" זו לא "ידיעה". המושג של "ידיעה" הוא שיש לאדם הסבר והבנה, ואילו "אמונה" איננה הבנה, אמונה היא ללא טעם וסיבה.

הבדל זה שבין "אמונה" ל"ידיעה", דומה להבדל שבין חמץ למצה. במצה אין טעם, ומשום כך היא מסמלת אמונה, ואילו החמץ יש בו טעם, ולכן הוא מסמל הבנה וידיעה.

זהו גם ההבדל שבין חג הפסח לחג השבועות. בחג הפסח יצאנו ממצרים מתוך אמונה בה', עוד לפני ה"ידיעה" בו. פסח הוא "בשכר האמונה". לכן בפסח, חג האמונה, אוכלים מצות, שאין בהם טעם. לעומת זאת בחג השבועות, בו ניתנה תורה, שעל מתן תורה נאמר "אתה הראית לדעת", כבר הייתה לנו ידיעה בה', ולכן בחג השבועות הביאו בבית המקדש שתי הלחם, שהם חמץ, שיש בו טעם.

רעיון זה מרומז בפסוק: "וארשתיך לי באמונה וידעת את ה'". כשיצאנו ממצרים, בפסח, היה רק האירוסין, תחילת הקשר עם הקב"ה, "וארשתיך לי", ולכן זה "באמונה".

ואילו במתן תורה בחג שבועות, הגענו כבר ל"ידעת את ה'", לידיעה.

ב: מצה שמורה – עבודת יד

כתוב בתורה "ושמרתם את המצות" (שמות יד, יז) מכאן למדו חכמים שעלינו "לשמור" על המצות שלא יבואו לידי חימוץ. ממתי עלינו לשמור את המצות, משעת הטחינה, או משעת הקצירה? לכתחילה נוהגים לשמור משעת הקצירה שלא תיפול

טיפת מים על החיטה. בנוסף לכך המשמעות של המילה "ושמרתם", זה "שמירת הכוונה", שעשיית המצה משעת הלישה תהי' בכוונה "לשם מצת מצוה", וכדי לאפות את המצה לשם מצוה זה צריך להיות דוקא ע"י יהודים מעל גיל בר מצוה שאפשר לסמוך עליהם שיכוונו לשם המצה.

לכן, לפני כל פעולה הקשורה באפיית המצות, העוסקים בכך, מכריזים "לשם מצות מצוה". כמו כשמייצרים קלף לתפילין, המייצר חייב להיות דוקא יהודי ועליו לומר בפיו "לשם מצוות תפילין" או "לשם מצוות מזוזה" ולכוון שהוא מייצר את הקלף הזה לתפילין או למזוזה, עד"ז אלו שאופים את המצות צריכים לעשות את זה עבור מצות מצוה.

"במצה שמורה עבודת יד" ישנם את שני מעלות, המצה שמורה מעת הקצירה, וגם עשויה בעבודת יד, דהיינו שיהודים בכל תהליך האפי' התכוונו "לשם מצות מצוה". מה שמייוחד במצות זה שזהו המאכל היחיד במשך השנה שיהודי אוכל "מצוה" אין עוד שום מאכל אחר שכשמכינים אותו אומרים לשם מצות... יהודי לובש ציצית שכשעשו אותם אמרו לשם מצות ציצית, עד"ז תפילין, מזוזה או ספר תורה שהם חפצי קדושה וכו'. אבל המצה היא המצה היחידה שאדם אוכל אותה והופכת להיות דם ובשר כבשרו.

לכן כשאנו אוכלים מצה צריך לזכור שזה לא רק לחם שאין בו חמץ, אלא זהו מאכל קדוש ע"ד מה שבזמן שביהמ"ק ה' קיים, הקרבנות היו "לחם אלוקיו", הייתה עליהם קדושה מיוחדת, ולכן היו מברכים ברכה על אכילת הקרבן, בימינו על אף שאין למצה את אותה קדושה של קרבן, זהו המאכל היחיד שהוא עצמו מצוה, ומברכים עליו "על אכילת מצה". ישנם כאלו שאף נוהגים לנשק את המצות כמו שמנשקים חפץ של מצוה.

בהגדה של הרבי מובא, שהמצה נקראת "מיכלא דמיהמנותא" דהיינו לחם אמונה, כשיהודי אוכל מצה, האכילה עצמה נותנת לו חיזוק באמונה, המצה עצמה כשהיא הופכת להיות נותנת לו חיזוק באמונה, "כי ע"י אכילת מצה אוכלים אלקות". ובנוסף לכך המצה נקראת גם "מיכלא דאסוותא" מאכל רפואה, דהיינו שיש במצה כוח להביא רפואה לאדם.

לכן עודד הרבי את החסידים לחלק מצה שמורה ליהודים, כי עצם האכילה של מצה שמורה מחזקת את האמונה של היהודי בקב"ה ובנוסף לכך גם מרפא אותו מכל המחלות הגשמיות והרוחניות.

'בכל דור ודור'

בזכות נשים צדקניות נגאלו ועתידיים להגאל

אמרו חכמינו זכרונם לברכה בשביל ג' דברים יצאו ישראל ממצרים שלא שינו את שמם ולא שינו את לשונם ולא שינו את לבושם.

עוד אמרו חכמינו זכרונם לברכה בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים.

בביאור ה'סתירה' לכאורה, כותב הרב אהרן חזן (חתנו של הרב זוסיא פרידמן רבה של אודסה בתקופת המהפיכה הקומוניסטית), שבאמת שני מימראות אלו עולים בקנה אחד.

דהנה הנשים הן מגדלות את הילדים והן מצויות בבית ולפי זה יש לומר שזה שלא שינוי ישראל את שמם ולשונם ולבושם בהיותם במצרים, כל זה נזקף לזכות הנשים, כי האם היא המרגילה את הכל בקריאת שמו של הבן, וגם הלשון של הילדים הוא בעיקר כלשון האם, וגם האם היא הדואגת ללבוש ילדיה.

מאחר ו'אין הדורות נגאלים אלא בזכות נשים צדקניות שבדור' - על הנשים לדאוג לכך, שילדנו לא ישנו את שמם, לבושם ולשונם בפרט בדורנו עקבתא דמשיחא. ובזכותן נוושע.

"ונאמר לפניו הללויה"

לתשומת לבך: ממשיכים בקריאת ההגדה עד "לפיכך אנחנו חייבים להודות". להזכיר לקהל לכסות את הפת ולהגביה שוב את הכוס.

כאן המקום גם להזכיר לקהל שמנהגנו להגביה את הכוס רק עד לסיום הפסקה הזו: "ונאמר לפניו הללויה".

להמשיך: "בצאת ישראל" עד "חלמיש למעינו מים".

לפני ברכת אשר גאלנו להזכיר לקהל שמנהגנו להגביה כאן שוב את הכוס עד לסיום הפיוט: "גאל ישראל", ואז מברכים "בורא פרי הגפן" ושותים את הכוס השנייה בהסיבה. מי שלא שתה בהסיבה - יחזור וישתה בהסיבה ללא ברכת "הגפן".

ה"אוהב ישראל" מאפטה כתב: מי שבלייל פסח, באומרו את ברכת "אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים" מאמין באמונה שלימה במוצא שפתיו, יכול לצאת מכל מיצריו ולהגאל גאולת עולם, גאולת הנפש וגאולת הגוף, לפי שזמן זה מיוחד ומיועד לגאולה.

מנהגי הרבי:

באמירת "לפיכך" - אוחז את הכוס עד "ונאמר לפניו הללויה", ואח"כ נוטל שוב את הכוס בברכת אשר גאלנו.

ברכת בפה"ג שעל הכוס השנייה נאמרת, כשאוחז את הכוס כמו באמירת הקידוש, וגם אותה שותה הרבי עד תומה.

כמה עלינו להודות

הקשו הראשונים: "מדוע בליל פסח אומרים פעמיים הלל? פעם אחת בתפילת ערבית של החג בבית הכנסת, ובפעם השנייה באמירת ההגדה בשולחן הסדר?"

ה'אמרי חיים' מסביר, כי אמירת הלל השני היא על הזכות שיש לנו לומר את ההלל הראשון. כשמתבוננים ומבינים שבלילה זה אמרנו הלל, הגם שבכל המועדים אין אומרים הלל בלילה, עניין זה עצמו, גורם לנו להודות ולהלל את הקב"ה, על הזכות שנתן לנו בכלל לומר הלל.

הרב זעליג פלדמן ע"ה סיפר, שכשביקר הג"ר יחזקאל אברמסקי אצל הרבי הקודם וסיפר לו על התלאות בסיביר, ואיך שיום אחד קם והרגיש בנמיכת רוח על כי אין לו ספרים, תלמידים וכו', וכמעט התייאש מלומר את תפילת 'מודה אני', חשב לעצמו: "הרי אחרי כל מה שלקחו ממני הרשעים, דבר אחד וודאי לא לקחו והיא יכולתי לומר 'מודה אני', אם כן אומר עכשיו את תפילת 'מודה אני' על עצם היכולת לומר 'מודה אני'". הגיב על כך הרבי הקודם, שהשתלמה כל הישיבה בגלות סיביר להגיע להכרה זו...

רחצה

עכשיו נצא כולנו ליטול ידיים, לאחר מכן כשנחזור לאולם, נברך יחד את ברכת "על נטילת ידיים", ואת שאר הברכות שמברכים לפני אכילת המצה.

מנהגי הרבי:

לפני הנט"י לרחצה, הרבי אומר את כל הסימנים, כפי שהם כתובים בהגדה, עד "כורך". כפי הנראה, כדי לא להפסיק בדיבור בין "המצה", ה"מרור" ו"הכורך".

לתשומת לבך: הצעתי לאלו שעורכים את ליל הסדר האישי שלהם, יחד עם הקהל, לא ליטול ידיים עם הציבור, אלא להמתין, בכדי שיוכל להסביר לקהל את סדר הברכות ואופן אכילת המצות.

מצוות אכילת מצה

לתשומת לבך: רעיונות אלו ניתן לאומרם, או לפני שהקהל יוצא ליטול ידיים, או בזמן שהם אוכלים את המצה (האפשרות השניה מתאימה יותר לאלו, שעושים את הסדר הפרטי של עצמם - לאחר הסדר הציבורי).

א: לשבת בשקט ולאכול

פעם אחת באו גבאי צדקה לביתו של ה"אוהב ישראל" מאפטא בערב פסח בכדי לאסוף מצות עבור העניים.

הרבנית הייתה מאוד עסוקה בהכנות ליום טוב, והלכו אנשי הבית לתת לגבאים מצות, ומרוב העיסוק והלחץ של ערב החג, לקחו אנשי הבית את המצות השמורות שנאפו בערב פסח עצמו עבור הרב מאפטא... גבאי הצדקה לקחו לתומם את המצות של הרב והלכו. כשהגיע הרבנית לחדר וראתה כי מצות השמורה אינם, חקרה ודרשה והבינה שגבאי הצדקה קיבלו את המצות המיוחדות שנאפו במיוחד עבור בעלה - הרב.

נזדעזעה מאוד הרבנית, ולא ידעה מה לעשות, כי פחדה לספר על כך לבעלה הקדוש, לכן, היא לקחה מצות פשוטות ושמה אותם בתוך מפית שבה היו קודם לכן המצות המיוחדות, ועשתה עצמה כאילו שהיא לא יודעת מכלום, ואכן הרב הקדוש עשה את סדר הפסח על המצות הללו.

לאחר חג הפסח באו לפני הרב זוג להתגרש, שאל הרב את הבעל: "מה לך כי תגרש את אשתך?" והשיב הבעל, כי אשתו לא רצתה לבשל בשבילו בפסח בכלים מיוחדים בלי "שרויה" (חסידיים ואנשים המחמירים, מדקדקים שלא לאכול בפסח "מצה שרויה" ונוזהרים לבלי לבשל בפסח מצה במים).

אז ציווה הרב לקרוא לרבנית, ויאמר לה: "הגידי בבקשה את האמת, אילו מצות הניחו לפני לערוך את ליל הסדר?"

שתקה הרבנית, כי פחדה לומר את האמת.

שאל אותה שוב הרב, הגידי בבקשה, אל תפחדי.

ענתה הרבנית: "מצות פשוטות..." וסיפרה את כל הסיפור.

ואז אמר הרב לבעל: "ראה נא, בני: אני אכלתי מצה פשוטה בלילה הראשון של פסח, ועשיתי את עצמי כלא יודע וכלא מרגיש, וכל זה בשביל לא לכעוס, או חלילה להגיע לידי מריבה, ואתה רוצה לגרש את אשתך בשביל "שרויה"? ועשה הרב שלום ביניהם, והלכו ממנו הבעל ואשתו בשלום.

ב: אלי כהן והמצה בדמשק

זה היה בחול המועד פסח שנת תשכ"ב 1962, שוק "אל חמדיה" דמשק, סוריה. אחד מיהודי המקום, צורף במקצועו, נמצא בחנותו עם בתו הקטנה, כשלפתע נכנס לחנות אדם מכובד, כאמל אמין ת'אבת קראו לו לאות איש. כאמל שהיה נחשב סוחר ואיש עסקים גדול, היה מוכר גם כפטריוט סורי לאומני בעל קשרים עמוקים בצמרת השלטון, הצבא והכלכלה של סוריה.

"מה אפשר לעזור לך?" שאל אותו היהודי, "אני רעב!" עונה לו כאמל להפתעתו, "יש לך מכאן משהו לאכול?" שאל. "לאכול"?! זה חג הפסח עכשיו לא אוכלים פיתות או לחם רק מצות". "מצות!? מה זה מצות? טוב, תביא לי קצת, אני מאוד רעב", עונה כאמל. הוציא היהודי לכאמל אמין ת'אבת כמה מצות והגיש לו, היה לו קצת מוזר לתת את המצות - "מאכל האמונה" היהודי, לאדם העומד מולו, אבל הוא עשה כבקשתו.

כאמל לקח את המצות וצעד לפינת החדר, שם מלמל לעצמו משהו ואכל את המצות ברעבתנות, "תודה". הפטיר אל עבר היהודי כשעזב את החנות והמשיך לדרכו.

חורף של שנת תשכ"ה (ינואר 1965) כשלוש שנים אחר כך, חדשות מרעישות בסוריה וב ישראל, "מרגל ישראלי התגלה בסוריה!" מרגל שסיכן עצמו ופעל בתוככי החברה הסורית, התחבב והתחבר לכל ראשי המדינה והכיר רבים במערכת. הוא היה מוכר לכולם כאמל אמין ת'אבת! שמו כמובן היה אלי כהן הי"ד, המרגל המפורסם שפעל בדמשק במסירות נפש למען עם ישראל.

כשהצורף היהודי שמע את החדשות הוא נזכר בסיפור התמוה מלפני שלוש שנים ותפס את עצמו! הוא רצה לאכול מצות! הוא רצה לחוש את החג לקיים את המצווה להתחבר אל כלל ישראל. אלי כהן בתוככי סוריה רוצה לאכול מצות בפסח אבל אפילו לאחיו היהודים הוא לא יכול לספר מיהו.

כמה טוב שאנחנו יושבים היום לא רק "כבני מלכים" אלא ב"ה בני מלכים ממש, ויש לנו את האפשרות הנפלאה לקום עכשיו יחד עם יהודים נוספים, מבלי להסתיר את יהדותנו, ולצאת לטול ידיים לפני אכילת מצה של שנת ה' תשפ"א 2021.

ג: ברגן בלזן, מי צריך לאכול את המצה?

ערב פסח במחנה ברגן בלזן תש"ד. האדמו"ר מבלאז'וב, רבי ישראל שפירא זצ"ל, ניגש למפקד המחנה (הָאָס שמו - רוצח מנוול ומסוכן). האדמו"ר העיז לסכן את חייו, בבקשה שבימים טרופים אלו, אף במחוזות פחות נוראים מעיבורו של הגיהנום, היו נדחים בבוז. האדמו"ר ביקש, בשם ארבעים איש, לתת להם רשות לאפות מצות, ולספק להם את הקמח, תוך שהם מוותרים על הלחם לשמונה ימים.

המפקד אמר לו כי יש לבקש רשות מברלין, שכן בשלטון גרמני, לכל דבר יש סדר. אחרי כשבוע למרבית הפלא, הגיע האישור הנכסף. הם נערכו לאפות מצות, אחר שקבלו אישור לאפסנאות, לקבל את כמות הקמח הנ"ל.

התנור הקטן, נבנה בעמל רב משאריות לבנים. הציבור הקדוש נרתם כולו למשימה בשארית כוחם, אחרי יום עבודה מפרך, טחנו את החיטים בריחים מאולתרים. את הקמח לשו בזריזות במים שלנו. מבעוד ליל הציתו את העצים במערכה, והחלו במלאכה הקדושה: אפיית מצות לפסח בברגן בלזן.

והנה, תוך כדי האפייה, התפרץ המפקד הָאָס לצריף, והרס את התנור, שבר ודרך על המצות המוכנות, וקלקל את שארית הקמח. הוא אף הכה על שמאל ועל ימין במכות רצח את היהודים, שלא הבינו כיצד נפלו מאיגרא רמה לבירא עמיקתא זו. המפקד האס בראותו את הרבי מבלאז'וב, עזב את יתר יהודי המאפייה, והחל ממקד את עיקר מכותיו הרצחניות כלפי הרבי, שהיה אז בן 56, ואך בנס נשאר בחיים.

התרוץ לפוגרום היה מפני שתפסו מכתב, שהאסירים ניסו להבריא אל מחוץ למחנה, ובו תאור תלאותיהם. "כיצד אין אתם מתביישים", רתח הָאָס, "הן אני הולך לקראתכם, מצות במחנה נתתי לכם לאפות, ואתם ארורים, כפויי טובה, מנסים להשמיץ את שמי הטוב". במחנה נותרו היהודים ללא מצות וללא לחם לשמונה ימים, וכמעט ללא הרבי מבלאז'וב. נותרה להם פיסת מצה בגודל מטבע, לפליטה מהחורבן.

בלילה התיישבו לליל הסדר, ועברה השמועה במחנה כי בצריפו של הרבי מבלוז'וב נערך סדר. הכל היה שם: הגדה - הרבי ידע בע"פ. ארבע כוסות - שמרו את הנוזל האנונימי שנהגו הגרמנים לחלק כקפה, זכר לארבע כוסות. מרור - היה בשפע, הלילה ההוא היה כולו מרור. והייתה להם גם פיסת מצה קטנה, אותה הצליח הרבי להסתיר מעייני הרוצח הנתעב. עליה אמרו את ההגדה.

כשהגיע זמן אכילת מצה, כולם היו בטוחים כי הרבי מבלאז'וב יאכלנה - שכן הוא המבוגר, החכם, הצדיק, עורך הסדר, הוגה הרעיון ומוסר נפשו עליו. ואולם הוא סקר את הבלוק כמחפש... ואז, מפאתי הבלוק התרוממה אשה - האלמנה קאשצקי. היא אמרה: כיון שהלילה הוא הלילה בו מעבירים את המסורת לדור הבא, אני מציעה כי בני הקט, יאכל את המצה, והרבי הנהן בראשו: הן. ודאי ליל שימורים זה הוא למען ידעו הדורות הבאים.

אחרי השחרור, שנה לאחר הסיפור הזה, ניגשה האלמנה קאצינסקי לרבי, בבקשת עזרה. הציעו לה שידוך הגון אלא שהיא אינה מכירה את ההצעה, האם יועיל הרבי לעזור ולברר, האם, אכן, ראוי לה אותו אדם, והאם ראויה היא לו? האדמו"ר ביקש לדעת את שם המשודך: ישראל שפירא שמו. מכיר אני אותו היטב, אמר הרבי, וראוי לך להכירו. משהגיע האלמנה קאצינסקי לפגישה, ראתה את הרבי, והבינה כי מעולם לא ידעה כי שמו הפרטי של הרבי מבלוז'וב הוא ישראל. ואכן, תוך זמן קצר בא האדמו"ר בבית הנישואין עם אותה אלמנה. הבן שאכל את המצה היה לבנו, אותו הוא חינך, והוא ממשיך דרכו.

כששאלו אותו מה ראה על ככה, אמר: כשבתופת של ברגן בלזן, בה האופק היה לא יותר מדקות ספורות, ובכל מקרה לעולם לא יותר מיום אחד, אשה אחת מאמינה כי עם ישראל יחיה לנצח, ויש לדאוג לדור הבא - היא ראויה להמשיך עמה את השושלת.

ד: מזכרת מהחתונה של העני עם בת העשיר

המצה שאנו עומדים לאכול בדקות הקרובות, היא כמו שאנחנו יודעים וכבר קראנו הערב בהגדה: היא גם "לחם עוני שאכלו אבותינו במצרים כעבדים", ומצד שני, המצה הזו היא גם לחם השחרור, אותו הלחם שאפו אבותינו כשהקב"ה אמר להם: "ויצאים..." והם רצו לצאת, האמינו בקב"ה, אפו משהו מהיר ויצאו:

מספר אחד מאדמו"רי מבעלזא את הסיפור הבא.

לעשיר מופלג אחד הייתה בת יחידה אותה טיפח גידל ולימד. הוא דאג לכל מחסורה ואט אט התברר לו עד כמה מוצלחת ביתו. היא הייתה למדנית גדולה, בקיאה בכל עבודות הבית וכן בכל המצטרך להיות אישה מוכשרת מאוד. מאהבתו אליה החליט העשיר כי עליו למצוא לביתו בעל היאה לה בכל המעלות שהרי בעיניו ביתו היא כליל השלמות.

העשיר ואשתו חקרו בכל מקום ובכל עיר על חתן ראוי אולם למורת רוחם לא מצאו אחד שכזה. האחד היה למדן אולם קפדן מידי, השני חרוץ מידי אך לא קבע עיתים לתורה, האחר בטלן וכן הלאה. בכל חתן שפגש העשיר נמצא דופי כזה או אחר.

לאחר זמן מה הודיע העשיר לאשתו כי הוא עומד לנדוד ברחבי תבל על מנת למצוא חתן ראוי לביתו. אשתו עזרה לו בצידה לדרך וכך יצא העשיר לנדוד על פני ארצות. לאחר נדודים רבים החל העשיר להתעייף מהמסע במקומות רבים שעבר לא מצאו יהודים זמן רב שהה בקרבת גויים וחש רצון עז למצוא עירה ובה יהודים כשרים.

יום שישי אחד בנדודיו הגיעה שעת חצות היום והעשיר החל להיות טרוד מאוד היכן יעשה את השבת? האם כך נגזר עליו לעשות קידוש בדרך?

בעודו ישוב מהורהר בכרכרה, צדה עינו כפר במרחק לא רב. העשיר עשה דרכו לשם ובהגיעו לעירה החל לשאול היכן מקומם של היהודים באזור, מיד הראו לו את הדרך לאזור מגוריהם העשיר לא בזבז זמן ונסע לכיוון המקום. בהגיעו לשם התדפק על דלת פרנס העיר ושאלו היכן יוכל לסעוד בשבת. הפרנס הסביר לו את כל הדרוש ואף הראה את בית הכנסת בו תיערך תפילת השבת.

העשיר שמח מאוד ומיהר להכין עצמו לקראת שבת קודש. ערב שבת ירד והכול נחפזו לבית הכנסת התפילה החלה והכול עבר בשלום, למחרת בשחרית מיהר העשיר לבית הכנסת וכן עשה במנחה. בכל פעם שהגיע לבית כנסת הבחין בבחור צעיר היושב לו בפנינה לבוש סחבות ובלויים מלוכלך ונעלים קרועות, אולם לכל תפילה הצטרף הבחור ומשנסתיימה חזר לשבת בפנינה ושקע בלימודו.

למחרת החליט העשיר לעמוד על קנקנו של הבחור ובסיום אחת התפילות חבר אליו כמי שמתעניין בלימוד. אט אט התפתחה שיחה והעשיר נוכח לדעת כי הבחור לא רק למדן דגול אלא, עניו צנוע וירא שמים. דברי התורה שלמד היו נופת צופים בעיני העשיר והוא החליט כי זהו החתן המתאים לביתו המוצלחת. הוא שלח מיד הודעה לאשתו וביקש ממנה להגיע לעיירה לפגוש בבחור והודיע לה כי כאן גם תעשה החתונה.

האישה הגיעה במהרה וסוכמו התנאים. החתונה נערכה ברוב פאר והדר והוזמנו מעדנים רבים ומשקאות מבושמים ואף הוזמנה חלה מיוחדת בהזמנה אישית מהמאפיה ידועה בעיר.

כאשר העשיר עזר לחתנו להוריד מעליו את בגדיו הבלויים על מנת שירחץ גופו כהלכה וילבש בגדי חמודות שנקנו בעבורו, הוא לקח את החולצה הבלויה לצד החדר וגזר ממנה חתיכת בד והחביאו. העשיר חשב בליבו: "אתה חתני צנוע ועניו אולם אם חלילה במהלך השנים כאשר יינה מעושרו הרב יגבה ליבו ויזלזל באלו שהביאוהו עד הלום... אוציא את חתיכת הבד הזה שהיה מלבושיו ואזכיר לו מעין בא ומי העלה אותו מאשפתות עד הלום".

החתן שהבחין היטב המעשה העשיר בשעת חתונה תלש חתיכה מהחלה המשובחת שהכול דיברו עליה בחושבו: "אם חלילה במהלך השנים ימאס בי העשיר אוציא את החלה ואזכיר לו עד כמה שמח היה בי כשמצאני ואיך ציווה להכין את המטעמים היקרים ביותר ואת החלה המשובחת ביותר עבורי".

כך גם בני ישראל בערב פסח ככלה שמצאה את החתן הקב"ה. השם יתברך חיזר אחרי כל אומה לקבל את התורה ורק ישראל ואמרו "נעשה ונשמע". מה רבה הייתה שמחתו של המלך אולם בכל ערב פסח הקב"ה מזכיר לנו מאין הוציא אותנו, מבגדים בלויים וכו' ולאן הביא אותנו למתן תורה. הוא - הקב"ה, מראה לנו את מצת לחם העוני... ואילו אנחנו - עם ישראל, מרימים את המצה, את מצת השחרור, ואומרים לקב"ה תראה עד כמה חיבתנו וחסת עלינו ונתת לנו את המצה הזו להחיותנו וכו'.

ה: זהירות מחמץ, עד כמה?

אחד מתושבי ליובאוויטש, חסיד של אדמו"ר הצמח צדק, שהיה מהדר מאד בקיום המצוות, היה בפסח מקפיד, ונזהר מאד מכל חשש, ואפילו חשש רחוק ביותר של חמץ. הוא הקפיד להכין בעצמו את כל מה שיאכל בפסח ולא לסמוך על אף אחד. בעצמו אפה את המצות, בעצמו בישל את התבשילים, ואפילו במים שהיו בביתו לא השתמש, אלא שתה רק מימי הבאר שעמדה בחצרו, שהייתה מיועדת לפסח. וכמובן שהוא לא הכניס לפיו דבר מאכל שמישהו אחר בישל.

עד כדי כך הגיעו הדברים, שהוא נמנע מלבוא אל אדמו"ר הצמח צדק בכל ימי הפסח, מחשש שמא יכבדוהו במאכל או במשתה ולא יוכל לסרב בפני הרבי. שהרי זה ייראה כאילו הוא מטיל ספק בכשרות בבית הרבי.

רק ביום אחרון של פסח (שהוא יום-טוב שני של גלויות), כאשר מקילים בכמה עניינים (בחוץ לארץ), כגון אכילת שרויה, הרשה לעצמו לבוא ולהסתופף בצלו של הרבי. כאשר הבחין בו אדמו"ר הצמח צדק הוא פנה אליו ואמר: "דע לך כי נכשלת בשוגג בחמץ בפסח! לך מהר ובדוק את הבאר שבחצר ביתך". רץ החסיד לביתו, בדק את באר המים שבחצרו, והנה שוד ושבר, כיכר חמץ צפה על פני המים - חמץ גמור!

כשהוא מבוהל ומבועת מיהר החסיד להגיע לחצרו של הרבי ובקש מהגבאי שיכניסו בדחיפות לרבי. כשנכנס לצמח צדק הוא שאל אותו שלוש שאלות: השאלה הראשונה הייתה, למה מגיע לו עונש כבד כל-כך מלמעלה, בשעה שהוא עשה את כל מה שביכולתו להישמר מחשש חמץ, ולבסוף נכשל בחמץ ממש?! שאלתו השנייה הייתה, מכיוון שהרבי רואה הכל, והוא ראה שיש חמץ ממש בבאר שבביתו, אם כן מדוע לא הזהיר אותו הרבי מאכילת חמץ?! והדבר השלישי, הוא ביקש מהרבי "תיקון" על העוון החמור שנכשל בו.

ענה לו אדמו"ר הצמח צדק: על שאלתך הראשונה, למה מגיע לך להיכשל בעוון כה חמור - אין זה עונש שמגיע לך, אלא זו תוצאה ישירה מהתנהגותך. אמנם על האדם לעשות כל מה שביכולתו שלא ייכשל חלילה באיסור, אבל כל מה שיעשה האדם אינו מספיק, הוא תמיד צריך לעזר ולסיוע מלמעלה, מכיוון שאתה עשית כל כך הרבה בעניין זה, וסמכת רק על עצמך, ולא סמכת גם על הקב"ה, לכן קרה לך מה שקרה.

לשאלתך השנייה, מדוע לא אמרתי לך דבר וחצי דבר, על החמץ שהיה בבאר, התשובה היא, כי פשוט לא ראיתי אותך מול עיניי, אתה הרי חששת לאכול בביתך ולא הגעת לכאן בכל ימי הפסח. ולבסוף נתן לו הרבי "תיקון תשובה" על כל מה שקרה.

ידידי! אנו הולכים כעת לאכול מצה. המצה היא לחם עוני, ואין המדובר כאן בלחם של עניים, מדובר בלחם של צניעות וענווה. הכרה קודם כל בגדולתו של הקב"ה ובקטנותו של האדם. עלינו לדעת שהקב"ה מצווה עלינו לעשות ולעבוד, ולכן אנחנו מחויבים לעבוד ולעשות, ולדעת שרק בגלל שאנו עושים את ציוויי של הקב"ה, לכן אנו מקבלים ברכה במעשי ידינו הנעשים על פי ציוויי.

ו: ברכת 'על אכילת מצה' על חתיכת לחם.

ראיתי לפני מספר שנים, מסמך שהוצג במוזיאון לוחמי הגיטאות.

מדובר בפסק הלכה מצמרר שנתן רב מחנה הריכוז ברגן בלזן לאסירים לאכול חמץ כדי שישרדו.

מדובר ברב יששכר בדנדד דוידס, ששימש בתקופת מלחמת העולם השנייה רב של העיר רוטרדם שבהולנד. לאחר כיבוש הולנד על ידי הנאצים הועברו הרב ומשפחתו למחנה הריכוז ברגן בלזן.

נוכחותו של הרב במחנה הייתה חשובה לאסירים היהודים, שכן הוא ואשתו הרבו לעודד את רוחם.

באחד מחגי הפסח במחנה הריכוז, הורה הרב לאסירים היהודים לאכול חמץ בגין פיקוח נפש, שכן אוכל כשר לא היה בנמצא. במהלך ליל הסדר שנערך במחנה, כאשר הגיע לברכה "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על אכילת מצה" הוסיף הרב בקול רם וצלול: "אבינו שבשמים, הנה גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, לחגוג את חג הפסח באכילת מצה ובשמירת איסור חמץ, אך על זאת דאב ליבנו, שהשעבוד מעכב אותנו, ואנחנו שרויים בסכנת נפשות, הננו מוכנים ומזומנים לקיים מצוותך "והי בהם" ולא שימות בהם (ויקרא י"ח ה') ולהיזהר באזהרתך "הישמר לך, ושמור נפשך מאוד" (דברים ד' ט'), על כן תפילתנו לך, שתחיינו ותקיימנו ותגאלנו במהרה לשמור חוקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם" אמן.

כשסיים בירך על חתיכת לחם ואכל אותה ואחר כך חילק חתיכות לחם ליתר הנוכחים...

כחודשיים לפני שחרור המחנה ב1945 נפטר הרב ממחלה והוא בשנות ה40 לחייו, בנו אליה גם נפטר באותם ימים, אריקה, אשתו של הרב דוידס, וכן בנותיהם שנותרו בחיים עלו לישראל ב1947, ב1997 נפטרה האם אריקה, היא זו ששמרה את פסק ההלכה שהניח אחריו בעלה הרב - ומסרה אותו למוזיאון.

כמה מיוחד וטוב עכשיו לדעת, שאנחנו יכולים לקיים את מצוות אכילת מצה וביחד עם זאת לקיים את מצוות "וחי בהם" ואת מצוות "הישמר לך ושמור נפשך מאוד" וכל זה מתוך חיוך ושמחה אמתית.

'מוציא', 'מצה'

לתשומת לבך: לברך עם הקהל "על נטילת ידיים".

סדר הברכות לפני אכילת המצה:

1. אוחזים ביד את שלוש המצות יחד ומברכים "המוציא לחם מן הארץ".
2. לאחר מכן, אנו משמיטים מידינו את המצה השלישית, כרגע נשארו בידינו המצה העליונה וחצי המצה האמצעית, וזה הזמן לברך את הברכה השלישית "על אכילת מצה".
3. אחרי הברכה אוכלים כזית מהמצה העליונה וכזית מהמצה האמצעית, ולא לשכוח שאנו בני מלכים, לכן אנו אוכלים את שתי חתיכות המצה הללו בהסיבה.

מנהגי הרבי:

אין טובלים את המצה במלח, אך המלח נמצא על השולחן.

אוכל את ב' המצות יחד בשתי ידיו.

לתשומת לבך: רעיונות על אכילת מצה - נדפסו למעלה, לאחר פסקת 'רחצה'.

'מרור'

למרור אנו לוקחים את עלה החסה עם המרור מהקערה.

לפני שאוכלים את המרור, יש לזכור לטבול את המרור בחרוסת.

לצורך כך ניקח כעת חלק מהחרוסת שנמצא על הקערה, נשים אותו בתוך הצלוחית העומדת מתחת לגביע היין שלנו, ובכך נערב את החרוסת עם שאריות היין, ובזה טבול מעט את המרור.

אנחנו לא מברכים בורא פרי האדמה. כפי שאתם זוכרים, כבר בירכנו את ברכת בורא פי האדמה על הכרפס, ואז כיוונו גם על אכילת המרור.

אבל ישנה כן, ברכה מיוחדת על המרור עצמו: "ברוך אתה... על אכילת מרור".

אוכלים את המרור בלא הסיבה, בזמן שתאכלו את המרור, נסו לחשוב, מדוע אנחנו אוכלים אותו בלא הסיבה.

כאן המקום לשים לב לכך שאנחנו גם מברכים על דבר מר (המרור) וגם מנסים להמתיקו (בחרוסת). אולי זה חלק גדול מעבודת חיינו - לבחור איך להתייחס לקושי, ובעיקר לבחור בכל הכוח לראות בו את הטוב והמתוק.

מנהגי הרבי:

לוקח מעל הקערה את כל הכדור שהכין למרור, כולל החזרת הבלתי מרוסקת, את עלי החסה, ואוכל הכול.

נוטל מעט חרוסת בסכין, ומכניס את החרוסת לצלוחית שעליה הגביע, ובה יש שאריות יין, ובזה טובל גם את המרור וגם את החרין עצמו. דהיינו מוציאו מתוך המרור, טובלו בחרוסת ג"פ, עוטפו שוב בעלים ואוכלו.

א: בסוף יהיה מתוק

שמעתי סיפור שסיפר יונה עמנואל, הוא כבר נפטר, אך בברית המילה של נכדו שנערכה ב-1985 הוא סיפר שלפני ארבעים שנה, בשנת 1945, בערב פסח, יצאתי מוקדם בבוקר לעבודת הפרך במחנה ברגן בלזן, כפי שיצאתי בכל יום בשנתיים האחרונות. חזרתי בלילה, ליל חג הפסח, שבור ורצוף, כפי שחזרתי שבור ורצוף בכל ערב בשנתיים האחרונות.

הייתי בן 19 מספר ר' יונה עמנואל. אחי הבכור - אלחנן, כבר לא היה בין החיים, אחי הקטן שלום כבר לא היה בין החיים, אחותי הקטנה בתיה, כבר לא הייתה בין החיים, מחנה ברגן בלזן לא היה מחנה השמדה, אלא מחנה עבודה, ויהודים מתו מעבודת פרך, מהקור העז, מרעב וממחלות, מאות רבות של יהודים מתו בתקופה הזו בברגן בלזן כל יום.

הלכתי לצריף של אמי, שהייתה חולה מאוד מאוד, התישבתי לידה והתחלתי לומר את ההגדה, כמובן שיין לא היה לנו, מצות לא היו לנו, גם לחם לא היה לנו, דבר אחד היה לנו הרבה מאוד - מרור, מרור בלב!

אמרתי בלחש את ההגדה, כשאמי ספק שומעת ספק אינה שומעת את שאני קורא, אך כשהגעתי לברכת הגאולה, ואמרתי את המילים "כן ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום, שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך" - הרגשתי שבפעם הראשונה אינני מאמין במה שאני אומר, מישהו מאיתנו עוד יראה את ירושלים? מיהו מאיתנו עוד ישמח? פרצתי בבכי, ובאמצע הברכה הפסקתי את אמירת ההגדה...

לו יכולתי לתאר באותו ערב, באותו ליל סדר של שנת "תש"ה" 1945 שמץ ממה שמתרחש כאן היום, לו יכולתי לדמיין לעצמי שאזכה להגיע לארץ ישראל עם אחותי ושני אחי, שאזכה לחיות בירושלים, להקים משפחה, שבעה ילדים ושלאחרי ארבעים שנה אזכה להיות סנדק בברית המילה של נכדי בירושלים, לו יכולתי לדמיין לעצמי אך משהו מכל זה - אולי הייתי מצליח לסיים אז את קריאת ההגדה...

במילים אחרות אומר לנו יונה עמנואל: אם הייתי יודע שיום אחד, המרור הזה יומתק בחרוסת, הייתי מצליח לסיים את קריאת ההגדה...

ב: מרור, גם אצל בני חורין

אחד מהמסובים שאל אותי הערב: מדוע חתיכת המרור חייבת להישאר על הצלחת? האם לא אכלנו השנה מספיק מרור? האם באמת אנחנו צריכים לראות גם עכשיו בחג החירות את המרור?

מסופר על דוד המלך "ויצא שם דוד בכל הארצות", מה השם הטוב שיצא לו בכל הארצות? היה לו מטבע - מצד אחד מקל ותרמיל, מהצד השני - מגדל.

גם על מרדכי היהודי עליו קראנו לפני חודש בדיוק במגילת אסתר, מרדכי שהיה משנה למלך, עליו נאמר "ושמעו הולך בכל המדינות" הייתה מטבע - שק ואפר מצד אחד ועטרת זהב מהצד השני.

למה דוד המלך ומרדכי היהודי עשו זאת? בכדי לא לשכוח אף פעם מאיפה הם הגיעו. וגם כשכבר הם היו במצב אחר לגמרי, מצב מאוד טוב, הם דרשו מעצמם לזכור שפעם היה מאוד לא טוב.

ואת זה בא המרור בקערת החג להזכיר לנו, שפעם היה לא טוב, פעם היינו עבדים, ועכשיו אנחנו בני חורין. ודבר נוסף מזכיר לנו המרור בחג, שבדיוק כמו שכשמאוד טוב, צריך לזכור מאיפה הגענו בשביל שהלב לא יתרומם למקומות לא נכונים, כי הכול עובר וזה גם יעבור.

כך בדיוק, עלינו לזכור: גם אם יהיה חלילה קשה, או למי שכבר עכשיו קשה, עלינו לדעת שזהו עניין זמני, היה טוב, ויחזור להיות טוב. לכן החשיבות הגדולה של ה"מרור" אצלנו על שולחן הסדר, גם כשאנחנו מלכים גדולים...

ג: מוטב להודות כשיש מלבקש כשאינ

אצל הרבה אנשי עסקים, בעיקר ספרדים, אפשר למצוא תלוי במסגרת "דולר" או "גרביני" או "שקל" מדובר בכסף הראשון שהם הרוויחו בעסק שלהם. לכאורה הכוונה שלהם בזה היא, להראות ולהזכיר לעצמם תמיד, מאיפה הם הגיעו, שגם כשהם יהפכו למיליונרים, תמיד הם יישארו אנשים צנועים.

את ההנהגה הזו אנו מוצאים כבר בזמן התנ"ך, המדרש מספר שלדוד המלך הייתה מטבע שכל העולם ידע עליה, מצד אחד היה מצויר תרמיל, ומהצד השני מגדל.

תרמיל סמל לרועה צאן, ומגדל סמל למלוכה, הוא עשה זאת בכדי להזכיר לעצמו כל הזמן שפעם הוא היה רועה צאן, לפני שהוא נהפך למלך.

המדרש מספר שגם למרדכי היהודי הייתה כזו מטבע, מצד אחד שק ואפר, ומהצד השני עטרת זהב, - גם מרדכי רצה להזכיר לעצמו שפעם, לפני שהוא נהפך למשנה למלך, הוא במצב שכמעט חלילה הושמד העם היהודי, ושתמיד יזכור שהימים הטובים לא היו תמיד דבר ברור, אלא שחלילה גם יכול להיות אחרת, ואז העם תמיד יודה לקב"ה על הניסים.

הבעיה שזה דבר שמתאים לדור שחווה את הצרות, כשהם רואים את הציור של ה"שק ואפר" זה משפיע עליהם מיד לזכור.

אבל לדורות הבאים, לראות את התמונות עדיין לא ממש ישפיע באופן של הרגשה.

קחו למשל את חג הפורים, שמענו, למדנו וקראנו על נס חג הפורים, אבל מאחר ולא חווינו זאת על בשרנו, קצת קשה לתבוע מבן אדם שירגיש את זה.

הדרך היחידה להבין מה אדם אחר מרגיש זה רק כשאתה חווה את זה על בשרך, אחרת כמה שלא תהיה רגיש לסבל של השני, ממש לחוות את זה, יהיה לא ריאלי, כמו שאנחנו יודעים ש"אין השבע מרגיש את הרעב.

זה אחד הסיבות שיש צום לפני חג הפורים, בכדי שאדם יוכל באמת להודות לקב"ה על נס הפורים, אנחנו מרגישים בצום מעט ממה שעבר על העם שלנו בזמן הצרות, ואז אנו יכולים ביום הפורים לשמוח באמת.

כל המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בשמחתה, זה לא עונש באם לא, אלא באם כן, ניתן יהיה להרגיש טוב יותר את השמחה בבנייתה.

ואותו הדבר בחג הפסח. בליל הסדר אנו אוכלים מצה ומרור.

מצה אנו אוכלים, כי לא הספיק בצקת אבותינו להחמיץ, ז.א. שהמצה זה החלק השמח, היציאה ממצרים, אבל ביחד עם זה אנו אוכלים מרור, מדוע? כדי להזכיר לנו את ה"וימררו את חייהם" שוב אנו רואים שכדי להרגיש ולהעריך את הטעם של הגאולה, אתה חייב לטעום בעצמך את טעמה המר של הגלות, לא מספיק שסיפרו לך, אתה בעצמך צריך להרגיש, ולכן אנו חייבים לאכול בעצמנו מרור.

והלל עוד מוסיף ואומר לאוכלם יחד, כמו המטבע של דוד, של מרדכי, שנזכרו תמיד, שמצד אחד צער, ומצד השני מלוכה, הצלחה, ניסים.

ההוראה לימינו, אנחנו חיים ב"ה היום בעולם שיש בו כל טוב, לכאורה מזמן יציאת מצרים לא היה זמן שעם ישראל חי טוב כל כך ב"ה, עלינו להודות לקב"ה על כך, אבל לפעמים קשה להרגיש כמה טוב לנו כשאף פעם לא הרגשנו שחסר.

כורך

כעת נעבור למרור יותר שמח... שוב מרור, אבל הפעם קצת פחות קשה לאכילה, ובנוסף לכך, כורך זה היה נעשה בזמן שבית המקדש היה קיים, אכילתו הייתה נעשית עם "מצה", "קרבן פסח" ו"מרור" יחד.

הכורך הוא סוג של סנדוויץ' יהודי - לוקחים את המצה השלישית, לוקחים מעל הקערה חסה (שימו לב שהיא תהי' יבשה), לוקחים חזרת מעל הקערה, ושמים בתוך החסה, ואת החסה בתוך המצה, טובלים קצת מהחסה בתוך החרוסת. כאן (בשונה מאכילת המרור), אנו משתמשים בחרוסת מתוך קערת הסדר, היא יבשה, ללא היין.

אומרים "כן עשה הלל..." ואוכלים בהסיבה.

מנהגי הרבי:

את המרור לאכילת הכורך לוקח ממקום החזרת שבקערה. כמו במרור, גם כאן לוקח את הכדור הגדול של החזרת יחד עם החתיכה הלא מרוסקת, ויחד עם העלים, ומכניס בתוך המצה התחתונה. בכורך (שלא כמו במרור) נוטל את המרור של ה'כורך' ואותו טובל בחרוסת היבשה שעל גבי הקערה, (מבלי לערב בחרוסת יין) ואוכל הכול בהסיבה.

'כן עשה הלל'

מה הסיבה שהלל נכנס כחלק מנוסח ההגדה? האם לא די בכך שאנו אוכלים את הסנדוויץ' שלו, מדוע אנו מוסיפים ואומרים במפורש את שמו של ממציא המנה?

הלל ה' אחד האנשים הכי אהובים בעם היהודי, הלל אהב כל אדם, ישנם סיפורים בתלמוד על הסבלנות הגדולה שלו, על כך שהוא ה' מקבל כל אדם בספר פנים יפות ובשמחה. את עיקר פירסומו רכש הלל, כשטבע את האמרה: "מה דעלך סני לחברך לא תעביד זוהי כל התורה כולה".

הלל בא ואומר: מה שאתה לא רוצה שיעשו לך אל תעשה את זה לחברך. "זוהי כל התורה כולה". הלל הוא המנהיג הראשון בהיסטוריה היהודית שבא ואמר שלאהוב אדם אחר זוהי כל התורה כולה, הוא הפך לסמל של אהבת ישראל, גם בעולם הלא יהודי. לכן עם ישראל מחזיר לו אהבה ביום שבו הוא עלה לגדולה ונהיה מנהיג העם היהודי. זוכרים אותו ואומרים "כן עשה הלל".

כשאנו אומרים זאת אנו לא מתכוונים רק לסנדויץ שהלל עשה ואנו מנסים לעשות כמוהו ולאכול מצה ומרור יחד, אלא זוהי קריאה קדושה לכל יהודי באשר הוא, לזכור איך צריך לאהוב יהודי שני, שיהי' לנו סבלנות כמו הלל, ענווה כמו הלל, ומעל לכל, אהבה לכל יהודי כמו הלל. בליל פסח אנו מזכירים לעצמנו "כן עשה הלל" ואנחנו צריכים לנהוג כמוהו, ולזכור שכל התורה כולה, היא רק פירוש למצוות אהבת ישראל.

מלתא דבדיחותא – סנדויץ' של ילד יהודי

בדיחה על הילד הקטן משה'ה שמגיעה למוכרת הדבש עם צנצנת ומבקש שתמלא לו את כולה.

לאחר שהיא מילאה את הצנצנת, היא שואלת את משה: "איפה הכסף?" עונה לה משה: "אין לי כסף".

היא כמובן לוקחת ממנו חזרה את הצנצנת ושופכת את כל הדבש חזרה לחבית.

לוקח משה את הצנצנת, מסתכל עליה ואומר: "כן, אמא צודקת, לשני סנדויצים הדבש הזה יספיק..."

שולחן עורך

ביצה

עכשיו כשסיימנו לאכול את הכורך, אנו לוקחים את הביצה הקשה שנמצאת על הקערה, מקלפים טובלים במי מלח, ואוכלים.

מנהגי הרבי:

לוקח את הביצה מהקערה, מקלפה, לאחר מכן מוסיף בצלוחית עם מי-מלח, ג' פעמים מלח, וטובל את הביצה במי המלח ג' פ' כמו בכרפס, מתחיל לאכלה מצד ראשה הכד ואוכל את כולה.

בזמן הסעודה - אוכל מידי פעם חתיכת מצה, את המצה טובל במלח - בשונה מאכילת הכזית מצה, אותה אוכל ללא מלח.

לא מסב ב"שולחן עורך". לאחר אכילת הדגים, שותה מעט יין. אוכל שלוש כפות מרק, מעט עוף, ומסיים בשתיית מים.

שותה יין מכוסו במשך הסעודה.

הרבה לקנח את פיו וידיו במפיות ניר ומשליך מתחת לשולחן (כנראה מוחשש שרויה).

א: מדוע לא מזכרים שמותם של משה ואהרן בהגדה?

יהודים רבים בכל העולם מסייבים עכשיו איתנו יחד לשלחן הסדר ורבים שואלים את עצמם מקצתם בקול ורובם בלב פנימה, מה יהי? מתי תסתיים הגלות הארוכה הזו שאנו נמצאים בה?

בחנוכה אנו מוסיפים בתפילה ובברכת המזון תפילה מיוחדת על החג, שמתחילה במילים "בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול" וממשיכים עם הסיפור של מלחמת המכבים, כל ילד יהודי יודע שזה ה' מתתיהו שבזכותו נצחנו במלחמה.

בפורים גם כן, בתפילה ובברכת המזון מוסיפים תפילה שמתחילה במילים "בימי מרדכי ואסתר" וממשיכים עם הסיפור שהמן הרשע "ביקש להשמיד להרוג ולאבד", ובסוף ה' הציל אותם, גם כאן עם ישראל הקים למרדכי ואסתר אנדרטה חי', כל יהודי מדי שנה בשנה בכל מקום בעולם כשמגיע לפורים הוא זוכר את מרדכי ואסתר, זוהי אנדרטה ניידת שמצטרפת למסעות של עם ישראל בכל ארצות גלויותיהם.

דווקא כשמגיע חג הפסח אין תפילה כזאת אנחנו אכן מספרים את הסיפור של יציאת מצרים אנחנו אפ'י מזכירים את יציאת מצרים בכל יום אבל אין לנו תפילה שמתחילה במילים "בימי משה ואהרן". כל עם ישראל מיסב לשלחן הסדר וקורא את כל ההגדה, אבל בהגדה אין זכר לא למשה ולא לאהרן, משה מוזכר פעם אחת אגב אורחא, ואהרן אפ'י זה לא (מוזכרים בני אהרן בהלל), אבל אהרן עצמו כלל לא מוזכר.

נשאלת השאלה, מדוע באמת לא נותנים קרדיט למשה ואהרן, וכי הם פחות חשובים ממרדכי ואסתר, או ממתתיהו ובניו, וכי משה לא עשה מספיק עבור עם ישראל. הרי כשה' התגלה אליו מתוך הסנה הבווער וביקש ממנו "לך שוב מצרימה" משה באותם ימים ה' "מבוקש" במצרים. בצעירותו משה יצא לראות את אחיו והוא ראה איך ששוטר מצרי עומד להרוג יהודי הוא פנה כה וכה "וירא כי אין איש", הוא גילה שאף אחד לא מוכן להגן על היהודי, אז התורה מספרת: "ויך את המצרי". למחרת הסיפור התפרסם ופרעה הוציא עליו פסק דין מות, ולכן משה ברח למדין.

כעת כשה' אומר לו שוב למצרים הוא בעצם מבקש ממנו לסכן את נפשו. כי פרעה יכול לומר לו ר' משה טוב שבאת יש לנו חשבון פתוח איתך, בכ"ז משה לא אמר את זה, חזר למצרים הלך לפרעה ופעל את העשר מכות, קרע את הים הולך אותם במדבר ארבעים שנה וכו', לא מגיע לו קצת קרדיט? למה שלא נאמר בפסח "בימי משה ואהרן"? וכי אהרן שה' אוהב שלום ורודף שלום לא מגיע לו שיזכרו אותו על כל הסבל של חטא העגל ע"ז שהוא עצר מגיפות וכו' וכו'?

התשובה היא שיש בקבלה מושג של אתערותא דלתתא ואתערותא דלעילא. "אתערותא דלתתא" זוהי התעוררות שבאה מלמטה מתוך העם, "בימי מרדכי ואסתר", כשיצאה הגזירה של המן "להשמיד להרוג ולאבד" מיד מרדכי יצא לרחוב העיר בלבוש שק וזעק זעקה גדולה ומרה, וכך הוא עורר את כולם לתפילה, אסתר שמעה את הסיפור והסכימה להעמיד את חי' בסכנה וללכת למלך בלי רשות ולבקש ולהתחנן על עמה. בנוסף לזה שניהם יחד גזרו שלשה ימי צום (שזה ה' בחה"פ), זה ה' הצלה שהם יזמו מעצמם. ברור שזה ה' נס של הקב"ה אבל היוזמה באה מצדם.

"בימי מתתיהו" בסיפור של חנוכה עם ישראל ה' בארצו והיוונים גזרו שמד על ישראל, אסרו לשמור שבת, אסרו לעשות ברית מילה וכו', והכריחו את כולם לבגוד באמונת אבותיהם. כל זה עבד עד שהם הגיעו לישוב קטן בשם מודיעין, שם קם יהודי אחד בשם מתתיהו והוא וחמשת בניו מעצמם התעוררו לצאת למלחמה נגד המעצמה העולמית יון לבד, ומתתיהו אכן שילם מחיר כבד מאוד, שלשה מבניו נפלו במלחמה.

אבל בסיפור של יציאת מצרים זה ה' כולו "אתערותא דלעילא", משה לא אירגן הפגנה לשחרור יהודי מצרים, אהרן לא אירגן עצרת תפילה בתוך מצרים, כל הסיפור הזה לא ה' רעיון שלו, ה' פנה אליו וביקש ממנו שילך להוציא את עם ישראל ממצרים, ומשה עצמו התווכח עם ה' וביקש "שלח נא ביד תשלח".

לכן יציאת מצרים לא נקראת על שמו של משה רבינו, אלא כמו שאנו אומרים בהגדה שהגאולה היתה לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף אלא "אני הוא ולא אחר". כדי להוציא את עם ישראל ממצרים היו צריכים ניסים שלגמרי שברו את גדרי הטבע.

אחרי הנס של פורים עדיין נשארנו בגלות, "אכתי עבדי דאחשורוש אנן" אחרי הנס של חנוכה עדיין היו מלחמות עם היונים במשך שנים. זאת היתה גאולה מאותה צרה שסבלנו אבל זאת לא היתה גאולה שלימה. אבל ביציאת מצרים היתה גאולה שלימה, יצאנו משם באופן ניסי לגמרי, טיפת דם אחת של יהודי לא נשפכה, כמו שהתורה מספרת "ולבני ישראל לא יחרץ כלב לשונו".

לחיים, לחיים! אנו מתפללים לה' שנזכה בימנו לאותו סוג של "אתערותא דלעילא", שיהיו ניסים שלגמרי למעלה מדרך הטבע. היום אנו פונים לקב"ה ואומרים לו שאנו לא מוכנים להתפשר על נס כמו "חנוכה", או "פורים", לא מתתיהו ולא מרדכי ואסתר, לא עוד גאולה זמנית, אלא כמו שהרבי תמיד אמר, אנחנו רוצים את המשיח בעצמו שייביא את הגאולה השלימה ואז לא יהי' "לא קנאה לא תחרות" במהרה בימינו אמן.

ב: קורות חייו של מנהיג

כשאנו קוראים על משה רבינו, המנהיג שהוציא את העם שלנו ממצרים, אנו יודעים מאוד קצת על ההיסטוריה שלו טרם שהפך למנהיג היהודי הגדול בכל ההיסטוריה של העם היהודי, התורה נותנת בסך הכול 15 פסוקים מאחר לידתו עד להיבחרו ע"י הקב"ה להוציא את עם ישראל ממצרים.

אבל במבט מעמיק יותר, נדמה כי 15 הפסוקים הללו הם "קורות חיים" לקראת בחירת מנהיג. הסיפור הראשון: "יוצא לראות בסבלות עמו - אדם שחי בתוך ארמון והכל אצלו מעולה, אמו המאמצת היא בתו של המלך. אך הוא יוצא ממקומו הנוח, והולך

לראות מה קורה עם עמו, וברגע שהוא רואה מצרי שרוצה להרוג יהודי, תגובתו היא - "ויפן כה וכה וירא כי אין איש, ויך את המצרי".

הסיפור השני שהתורה מספרת לנו במסגרת "קורות החיים" של משה קורה למחרת. משה ממשיך להסתובב ולראות את שלום אחיו, והנה שנים מאחיו רבים - משה עוצר ושואל אחד מהם: "למה תכה רעך". ומהתשובה שהוא שומע מאחיו, הוא מבין מה הם חושבים עליו, וכך הוא קולט שהסיפור נודע לפרעה ועליו להעלים. והוא אכן בורח למדיין.

כך אנו מתוודעים לסיפור השלישי, לפני שמשה נבחר להנהיג את עם ישראל, כשהוא מגיע למדין, הוא רואה רועים מתעללים בבנות יתרו, משה מציל אותם ומשקה את צאנם.

נראה כי התורה רוצה לספר לנו מדוע נבחר משה, אך מדוע התורה בוחרת שלושה סיפורים? מספיק שראינו שהוא מוכן למסור את נפשו עבור הצלה של יהודי ממצרי? וברור שהיו עוד סיפורים במשך 80 שנות חייו עד שנבחר למנהיג, מדוע דווקא שלושה סיפורים ומדוע דווקא סיפורים אלו?

ההסבר הוא, שהסיפור הראשון, נראה כאינסטינקט בריא של כל יהודי - הוא מציל יהודי מידי מצרי רוצח. הסיפור השני, נראה כמו משהו שקורה בתוך המשפחה - כמו אבא שאומר לבניו "אל תריבו ברחוב". הסיפור השלישי מוכיח שהוא היה מוכן תמיד לעזור לכל אדם חלש, ללא הבדל "דת", "גזע" או "צבע עור".

יתירה מכך. בדרך כלל, אדם מוכן להיכנס ולעזור במריבה, אך באם הוא סבל כתוצאה מעזרה זו, בדרך כלל הוא לא יחזור על זה, אך משה חוזר על זה גם כשהוא סובל מההתערבות שלו ומטוב ליבו. זהו כפי הנראה קורות חיים של אדם שהקב"ה בוחר בו למנהיג הראשון, הגדול והמיוחד ביותר של העם היהודי.

לחיים לחיים, בכל יהודי יש ניצוץ של משה רבינו, כל אחד ואחד מאתנו חייב לעשות הכל בכדי שיהודי שלוחם עם עצמו, מלחמה שהיא בין גופו לנשמתו, וכתוצאה מכך הוא בצרה, עלינו לעזור לו, לעזור לנשמתו שלו לנצח את גופו...

ג: תחיית העצמות היבשות

אני רוצה לחלוק אתכם סיפור על חמי ע"ה הרב משה גרינברג, סיפור שקרה איתו באותן שנים קשות ברוסיה הסובייטית.

בשנת 1946 חמי ביחד עם כמה חברים ניסו להבריח את הגבול מרוסיה לרומניה בתקווה לעלות לארץ ישראל בכדי שיוכלו לחיות חיי יהדות מלאים. כידוע ברוסיה

באותן ימים יהדות הייתה אסורה ופסולה, ולכן יהודי שרצה לשמור תומ"צ לא הי' לו כל סיכוי לעשות את זה ברוסיה. הקבוצה כולה נתפסה, נשפטה ונשלחה למאסר.

במאסר חמי החליט שהוא בשום אופן לא יאכל אוכל לא כשר בכלא ולא משנה מה יהיו התוצאות. בכלא בכל יום היו נותנים לכל אסיר פרוסת לחם וצלחת מרק, הלחם הי' כשר ולכן הוא אכל אותו, אבל מאחר ולתוך המרק היו זורקים כמה חתיכות בשר ועצמות ולכן המרק הי' טרף, חמי בכל יום החליף את מנת המרק שלו עם אסירים אחרים עבור קוביות סוכר שהאסירים היו מקבלים במשלוחים מהבית, את הקוביות האלו הוא הי' אוגר ושומר, עבור מה? עבור חג הפסח.

בפסח בכלא אין מצות ואין קניידלאך אין הגדה ואין יין, אבל יש יהודי שלא רוצה לאכול חמץ בפסח, אז חמי הי' מתקיים כל השמונה ימים על קוביות סוכר שהוא אגר במשך כל ימי השנה. וכך נהגו גם חסידים אחרים שהיו בכלא.

פעם שאלתי אותו: מה הי' הדבר הכי קשה בכלא? מה זכור לך יותר מהכל?

אז הוא ענה לי: שבכלא הרי לא הי' לאף אחד לוח שנה יהודי, אלא המשפחה הייתה כותבת להם בהסוואה את התאריכים של החגים במכתבים ששלחו להם, אז בשנה האחרונה לשהותו בכלא הוא טעה בחשבון, והתחיל את הפסח יום אחד מוקדם יותר וממילא הוא סיים את הפסח יום אחד מוקדם, ויצא שביום השמיני של פסח "אחרון של פסח" הוא אכל חמץ.

אז חמי אמר לי שזה הדבר החמור ביותר שקרה לו בכלא, וכשהוא סיפר זאת עמדו לו דמעות בעיניו. לא המכות רצח שהוא קיבל בחקירות לא זה שהוא כמעט שנתיים ישב בצינוק, הדבר החמור ביותר שקרה לו זה "שבטעות" הוא אכל חמץ ביום האחרון של פסח...

מה שקורה בשנים האחרונות בברית המועצות לשעבר מוגדר הכי טוב בהפטרות שאנו קוראים בשבת חול המועד פסח - ההפטרה הזו נקראת הפרטת העצמות היבשות, קוראים אותה בשבת חול המועד, אנו קוראים בה את דברי הנביא יחזקאל, המספר "היתה עלי יד ה' ויוצאני ברוח ה' ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות".

יום אחד הנביא יחזקאל מוצא את עצמו בתוך בקעה מלאה עצמות אדם לפי הגמ' אלו היו עצמות של "בני אפרים" זאת היתה קבוצה של בני ישראל ששלושים שנה לפני יציאת מצרים ע"י משה רבינו הם החליטו על דעת עצמם שעת הגאולה הגיעה ולכן צריך לצאת את מצרים. הזקנים אמרו להם שבשביל הגאולה צריך גואל אבל הם לא רצו לשמוע והם אכן הצליחו לצאת ממצרים. אבל אז כשהם הגיעו לארץ כנען, הפלשתים נלחמו בהם והרגו רבים מהם, והניצולים ברחו חזרה למצרים.

בתוך אותה בקעה היו העצמות של ההרוגים מבני אפרים ואז כשהנביא יחזקאל עמד בתוך הבקעה הזאת אלף שנים מאוחר יותר, הוא שומע את קול ה' ששואל את "התחיינה העצמות האלה" האם אתה מאמין שאפשר להחיות את העצמות האלו ואז יחזקאל ענה: "אתה ידעת", ה' רק אתה יודע ואם אתה רוצה זה יכול לקרות. ואז הקב"ה אומר לו: "הנבא על העצמות האלה ואמרת אליהם העצמות היבשות שמעו דבר ה'. ומהו דבר ה' "הנה אני מביא בכס רוח וחייתם" שהקב"ה הולך להחיות אותם ואכן זה מה שקרה בפועל, הוא שמע רעש והעצמות התחברו יחד וקמו לתחי'. לנגד עיניו התרחשה תחיית המתים.

בתלמוד (סנהדרין צ"ב, ב) יש דיון מה קרה למתים הללו אחרי שקמו לתחיה "רבי אליעזר אומר עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומתו" הם קמו לתחיה לזמן קצר ומיד מתו, זה רק ה' כדי להראות לנביא שדבר כזה יכול לקרות.

רבי אליעזר בנו של ר"י הגלילי אומר "מתים שהחי' יחזקאל עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות" הוא אומר שזה לא ה' דבר זמני אלא משהו נצחי, הם קמו לתחיה וחיו חיים רגילים. "עשו עלי'" ובנו משפחות. ואז עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם". מה שהוא אמר זה לא רק שהייתה להם תחיית המתים גשמית אלא הייתה להם גם תחיה רוחנית, הם בנו משפחות של יהודים שומרי מצוות והם הנחילו את המסורת לדורות הבאים והתפילין הללו שיש לי הם ההוכחה לתחיית המתים הרוחנית.

זה מה שקורה בעשרים השנים האחרונות בברית המועצות לשעבר, אחרי שבעים שנה של קומוניזם אנו היהודים שנשארנו ברוסיה כבר הינו נראים כמו עצמות יבשות ואז קרה הנס הקומוניזם נפל והתחילה תחיית המתים רוחנית בכל אותם מדינות, לפתע יהודים התחילו לצאת מהחורים שלהם עם תפילין ישנות מאוד שכבר שבעים שמונים שנה לא נגעו בהם, פתאום התחילו להתעורר כל אותם גחלים שכמעט היו כבויים ולפתע הם התחילו להתעורר ולחזור לעם היהודי.

אבל רבותי זה לא קרה מעצמו, זה קרה בזכות הרבי שרק לפני ימים ספורים חגגנו את יום ההולדת שלו, הרבי ששלח שלוחים כל השנים לברית המועצות שהחזיקו את הגחלת, הוא הרבי ששלח שלוחים לכל העולם ולמדינות חבר העמים לאחר נפילת מסך הברזל, הוא הרבי שלימד אותנו שיהודי צריך לצאת ממצרים לא רק כסיפור היסטורי, אלא חייב לצאת ממצרים היום.

אז תנו לי בבקשה לתת לסיפור שסיפרתי על חמי שהתרחש לפני כ-70 שנה, תוקף בן זמננו, בכדי שיחד נרגיש את יציאת מצרים של היום:

דממת מוות הייתה במשאית בדרכה אל הגבול באותו לילה חשוך בצ'רנובץ, חורף 1948. מאחור ישבו חמי, משה גרינברג שה' אז בחור בן 17, איתו יחד היו עוד שלשה

מחבריו הבחורים ושני המברייחים, מקדימה ישיבה איתם אישה צעירה, אמיצה בשם חשא וישצקי.

סטאלין שלט ביד רמה ועריצה. מעט שומרי המצוות שעוד נותרו התפללו לגאולה בכל יום ובד בבד חפשו דרך לצאת מבית הכלא הענק שנקרא ברית המועצות.

הבחורים למדו בישיבה מחתרית חבדי"ת בצ'רנוביץ, ונהגו לאכול מידי פעם בביתה של משפחת וישצקי. כשהגיעה הודעה מוצפנת שיש דרך להבריח את הגבול לרומניה השכנה וממנה הדרך יחסית קלה לצאת לעולם החופשי. הבחורים שמחו על ההזדמנות שניתנה להם להיגאל.

בשעת לילה מאוחרת הם יצאו לדרך, משה גרינברג וחבריו מאחור, מקדימה יושבת הגברת חשא וישצקי, אשה צעירה בשנות השלושים לחייה, אמא לילדים, שלא הסכימה לשולחם ללא ליווי. הם לא בניה, גם לא בני משפחתה, אבל הם תלמידי ישיבה 'תמימים' והיא דואגת להם כמו אמא. הם לובשים מעילים חמים ומגפים ענקיים העשויים מבד לבד שהגברת וישצקי השיגה להם בשוק השחור. את ילדיה הביולוגיים השאירה בבית עם בעלה ויצאה לשלוח את הבחורים לחופש...

בגבול הפקידה היא את הבחורים בידי המברייחים,

ככדי לעשות את הסיפור הארוך קצר, הבחורים נתפסו, עונו במשך חודשים במעצר ובסופו נשלחו 25 שנה בכלא שהסתיימו בנס לאחר 7.5 שנים עם מותו של העריץ סטלין ימ"ש.

בתיק החקירה של הבחור משה גרינברג, ניתן לראות איך הוא נחקר חודשים ארוכים בעיקר על שאלה אחת, שאלה עליה הוא נלקח כל ערב לחקירה וחזר לתאו לפנות בוקר זב דם, פעם אחת גם תלש לו החוקר חתיכת זקן עם העור יחד, והשאלה עליה הוא נשאל במשך שעות כל ערב לאורך חודשים ארוכים היא: האם יצאתם לגבול מביתם של משפחת וישצקי? האם את המעיל והמגפים קנתה לכם גברת וישצקי? והתשובה שלו היא: "מכרתי שעון, וכך היה לי כסף" "מגפים ומעיל קניתי בשוק" "יצאנו לגבול מתחנת הרכבת" וכו', משה סובל עד זוב דם במשך חודשים ארוכים ולא מוסר את הגברת וישצקי בשום פנים ואופן...

הגברת וישצקי נפטרה מזמן, גם חמי הרב משה גרינברג כבר נפטר, אבל לא רוחם. רוח המסירות והאמונה שלהם חיה וקיימת, הנכדים והנינים שלהם ממשיכים בדיוק באותה הדרך שלהם וכך הם מחיים אותם הלאה. לפני מספר שנים התקיימה חתונה מרגשת, חשא וישצקי מכפר חב"ד, נינתה של חשא וישצקי מצ'ערנוביץ, עמדה תחת החופה לצידו של מנדי גרינברג מביתר, נכדו של הרב משה גרינברג, הבחור מהבריחה, ומאותו הרגע חשא נושאת את שם המשפחה גרינברג.

כשנה לאחר מכן, בערב חג הפסח, נולד בן חמוד למשפחת גרינברג-וישצקי, ובטח כולכם מנחשים איך הם קראו לו... "משה". כמובן, לא בירתתי אצלם האם הם נתנו את השם הזה לזכרו של הסבא רבא - "משה וישצקי" או לזכרו של הסבא - "משה גרינברג", מה שברור הוא, שכולנו מאחלים לילד החמוד שיגדל חסיד, ירא שמים ולמדן כמו הסבים הגדולים שלו, ושיזכה לקיים את מצוות התורה, מתוך חופש וללא מניעות ועיכובים כפי שחוו סבותיו.

אין לי מושג לאיזה מדף בספרי ההיסטוריה של עם ישראל צריך להכניס את הסיפור הזה, לסיפורי האבות בתנ"ך? לסיפורי המלחמות והנביאים בתנ"ך? לסיפורי תקופת חורבן הבית הראשון ובניית הבית השני? לסיפורי הבעש"ט והצדיקים? אני אישית שם את זה הערב בסיפורי "יציאת מצרים"...

צפון

אוכלים את מחצית המצה שהפרשנו והסתרנו ב'חץ'.

מחלקים את האפיקומן למסובים ומוסיפים עוד מעט מצה עד להשלמת 'כזית' לכל אחד (יש הנוהגים לאכול 'כביצה' גם מהאפיקומן).

את האפיקומן אוכלים במהירות, בשקט ובהסבה.

מאחר והאפיקומן הוא זכר לקרבן הפסח ש"נאכל על השובע" - כלומר, לאחר גמר סעודתם של עולי הרגל, היו אוכלים 'כזית' מבשר קרבן הפסח. אין לאכול לאחר האפיקומן שום מאכל או קינוח, כיוון שכך נהגו עם קרבן הפסח, על מנת שטעמו יישאר בפה ותגדל החיבה למצווה.

ישנם הנוהגים שהקטנים "חוטפים" את האפיקומן המוצנע ולפני אכילתו מפיסים אותם בהבטחת מתנה תמורת החזרת האפיקומן. מנהג זה נועד על מנת לשמור על ערנותם של הילדים, אנחנו לא נוהגים כך, כדי לא להשריש בילדנו חלילה, אפילו לא במעט תנועה של גניבה.

לתשומת לבך: בליל הראשון של פסח, יש לסיים את אכילת האפיקומן לפני חצות הלילה (השעה המדויקת בכל עיר בעולם, מופיעה בלוחות השנה).

מנהגי הרבי:

לוקח את האפיקומן, ואוכל ממנו בהסיבה, כשיעור ב' כזיתים.

להחזיר את כל עם ישראל לשולחן

עם ישראל נמשל למצה, מאוד מעניין לראות, שהמצה האמצעית - עליה אמרנו את כל ההגדה, הייתה החתיכה הקטנה יותר, החתיכה הגדולה - האפיקומן, אפילו לא הייתה על שולחן הסדר...

אתם יודעים מדוע? כי לדאבוננו לא כל עם ישראל הגיע לחגוג אתנו את הפסח. אך שימו לב, מי שלא אוכל את האפיקומן עכשיו, לא יוצא ידי חובת מצוות הפסח. במילים אחרות, כשאנו מסיימים את הסדר, אנו יושבים ומחזירים את כל עם ישראל לשולחן, אחרת לא יוצאים ידי חובה.

זהו המסר של האפיקומן: חובה עלינו לדאוג שכל עם ישראל ידע את המסורת וההיסטוריה של העם שלנו. הרבי לימד אותנו ותבע מאיתנו - כשאנחנו יודעים את האות א', עלינו לצאת וללמד יהודי אחר את האות א', ולא להמתין עד שנדע את כל האלף-בית... חובה על כולנו לדאוג ולקרב כל יהודי ויהודי.

מלתא דבדיחותא - עכברים תלמידי חכמים

חול-המועד פסח בא מוכסן לעיר ונכנס אצל הרב. ראה הרב, שפניו עצובות, ואמר לו: שמא דבר רע אירע לך, חלילה?

נאנח המוכסן: רבי, שדים כבשו ביתי. שדים? – תמה הרב. – מה ראית? הן, רבי שדים – השיב המוכסן. – אשתי אשה כשירה היא, ברוך השם, וזהירה בענייני-פסח. ואילו גם אתמול וגם שלשום מצאנו שעורים בכופות. מי הטיל את החמץ לתוך הכופות, אם לא שדים?

הרהר הרב ושאל: היכן נמצאת המצה בביתך? רבי – השיב המוכסן, – אני יודע, שמצה טעונה שמירה. חדר מיוחד לה בביתי. והחמץ היכן הוא? בחדר הסמוך, סגור ומסוגר. ושעורים יש לך בחדר של החמץ? הן רבי יש. ועכברים מצויים בביתך? אוי, רבי! גדולים כחתולים.

אם כן – אמר הרב – לחינם אתה תולה בשדים. העכברים גוררים את השעורים מחדר-החמץ לחדר-המצה, ומכאן השעורים בכופות. התפלא המוכסן על חכמתו של הרב ושאל: רבי, מה תקנה יש לדבר?

הירהר הרב ואמר: שוב לביתך ותן לפני העכברים מקצת מן האפיקומן, השמור לך בארוך, וכיוון שיאכלוהו לא יאכלו את השעורים, שהרי אחרי אפיקומן אכילה אסורה. תמה המוכסן: רבי, כלום בקיאים העכברים בדינים? החזיר לו הרב: תנוח דעתך, בקיאים הם בדינים. לפני שבועיים אכלו כל השולחן-ערוך שלי...

ברך

מוזגים כוס שלישית, ומברכים ברכת המזון.

בסיום ברכת המזון, מברכים על היין, ושותים את הכוס השלישית בהסיבה.

מנהגי הרבי:

נותן לשטוף את כוסו לפני מזיגת הכוס השלישית, מנגב את כוסו ואז מוזג כוס שלישית. מוזג גם את הכוס של אליהו לפני ברכת המזון, הכוס גדולה ומזכוכית. אוחד הכס בכף היד עד סוף ברכת "בונה ברחמי ירושלים", ואז מעמידו על השולחן.

על מה בדיוק מברכים?

שמעתי בשם הרב יוסף צבי רימון: תורת ישראל מורה לנו "ואכלת ושבעת וברכת" לא רק על האכילה יש לברך, אלא התורה מדגישה לנו את הצורך לברך על תחושת השובע.

אלו שני עניינים שונים. אנו זקוקים ל"ואכלת" ולא פחות מכך אנו זקוקים ל"ושבעת".

אנחנו יודעים שישנו מנגנון שלם בעולם, של משרדי פרסום ועובדים רבים, שעושים הכל בכדי שלא נרגיש את ה"ושבעת", שנרצה עוד לאכול, עוד לצרוך ועוד לבזבז... ואם אין את ה"ושבעת", אין גם את ה"וברכת". החיים הופכים למקוללים, חסרי מנוח, חסרי ברכה. אנחנו נשארים "עבדי צרכנות".

הלילה נברך את ברכת המזון מתוך תפילה שנצא גם מהעבודות של ה"צרכנות" לחירות של ה"ושבעת". שנתחיל ל"ואכלת" ונגיע ל"ושבעת" ועל כך נודה לקב"ה ב"וברכת".

'כוס של אליהו'

מוזגים כוס רביעית.

הילדים שעדיין נשארו ערים - לוקחים נרות מהשולחן והולכים לפתוח את הדלת לכבוד אליהו הנביא, בזמן הזה אנו נקרא יחד את הטקסט בעמוד... "שפוך חמתך".

עכשיו הילדים יוצאים לפתוח את הדלת ולהזמין את אליהו הנביא להיכנס לסדר.

לתשומת לבך: לאחר סיום קריאת "שפוך חמתך", אני מציע לקהל לסגור עיניים ולבקש ברכה לכל העניינים הטובים ולהאמין ולהיות בטוח, שהבקשות שלנו יתקיימו במילואם.

א: כל אחד אליהו הנביא.

רגע לפני שהילדים יוצאים לפגוש את אליהו הנביא ולהזמין אותו לאולם, אני רוצה לספר לכם סיפור טוב, ישן וידוע:

הרגעים היו רגעי שמחה, והחסיד חש כי זוהי עת רצון מיוחדת. "רבי", הוא ניגש בהיסוס לרבו, "אני רוצה לבקש ברכה... אני רוצה לזכות לראות את אליהו הנביא." "אתה רוצה לזכות לראות את אליהו הנביא?" חזר רבו אחריו, נועץ בו מבט חודר. החסיד החל לחשוש. אולי הוא ביקש יותר מדי? אולי הוא בכלל לא ראוי לכך, ועליו להשקיע עוד שנים רבות של לימוד תורה ותפילה בכוונה? האם הוא עורר את זעמו של רבו? אבל החיוך הרחב שהתפשט על פני רבו הבהיר לו שאין לו ממה לחשוש.

"בהחלט, אתן לך דרך פשוטה וקלה בה תוכל לזכות להתגלותו של אליהו הנביא", אמר לו הרבי. "בעוד ימים ספורים יחול חג הפסח. בכפר קטן, במרחק שלוש מאות קילומטרים מכאן, מתגוררת משפחה יהודייה. סע אליהם ובקש להתארח בביתם בליל הסדר. כאשר תפתח את הדלת לאמירת 'שפוך חמתך', תזכה להתגלותו של אליהו." אבל אל תשכח לקחת עמך אוכל, מצות ויין. המשפחה עניה מאוד ואין להם כולם בבית".

החסיד הנלהב מיהר לארוז את חפציו ולבקש רשות מאשתו לעזוב את הבית לחג הפסח. היא, כמובן, הבינה לליבו: הלא לא בכל יום זוכה אדם לראות את אליהו הנביא! עם עגלה מלאה במזון משובח לקראת החג עשה החסיד את דרכו לבית המשפחה.

ליל הסדר הגיע. החסיד ישב מרוגש כולו, ממלמל את מילות ההגדה בזריזות, שותה את כוסות היין ואוכל את המצה והמרור; הוא לא הפסיק לחכות לרגע בו יפתח הדלת והוא יראה את אליהו הנביא בכבודו ובעצמו! הרגע המיוחל הגיע.

ברגליים רועדות ניגש החסיד אל הדלת, פתח אותה לרווחה ו... בפתח לא עמד איש. חשיכה מוחלטת שררה בחוץ ורק קול נביחה של כלב משוטט הגיע לאוזניו.

החסיד המאוכזב חשב לעצמו, כי אולי לא ערך הכנות רוחניות מספקות כדי לזכות לראות את אליהו. בליל הסדר השני הוא קרא כל מילה מההגדה בדביקות, הקפיד על אכילת המצה והמרור למהדרין מן המהדרין, וכשהגיע הרגע, הוא פתח את הדלת ו... כלום.

מיד כשהסתיימו הימים הראשונים של החג הוא מיהר בחזרה לחצרו של רבו. "רבי, עשיתי בדיוק כפי שפקדת עליי אבל לא ראיתי את אליהו! במה חטאתי שלא זכיתי לקיום ההבטחה של הרבי?" הרבי הביט בו במבט מבין ואוהב. "אל דאגה, עוד תראה אותו" הוא אמר. "בימים האחרונים של חג הפסח, שוב לביתה של המשפחה וקח עמך מזון. אבל הפעם, לפני שתיכנס אל הבית, המתן בחוץ והאזן למה שמתרחש בתוך הבית פנימה".

ימים ספורים לאחר-מכן מצא את עצמו החסיד מול הדלת המוכרת. הוא זכר את ציוויו של הרבי ועמד מחוץ לדלת, מנסה להקשיב מה קורה בפנים.

קולות של ילדים נשמעים מתוך הבית, ילדים בוכים, ילדים צוחקים. החסיד כבר רצה להכנס, אלא שלפתע הוא שמע את רוח'ה, הילדה הקטנה, שואלת את האבא: "אבא, אני ממש רעבה! לא אכלתי כלום מהבוקר ואין לנו כלום בבית." והאבא השיב: "אל דאגה, רוח'ה שלי, בורא העולם לא יטוש אותנו! אני בטוח שהוא ישלח לנו שוב את אליהו הנביא, בדיוק כמו שהוא שלח אותנו לפני ליל הסדר...".

יהודים יקרים! כל אחד מאיתנו יכול להיות "חלק" מאליהו הנביא, עלינו רק לרצות באמת...

ב: אליהו מגיע דרך הלב

שנה אחת, הרבי מקוצק הבטיח לחסידיו שאליהו הנביא יתגלה להם בסדר הפסח. בליל פסח הראשון היה חדר האוכל של הרבי גדוש ועמוס בחסידים. האוויר היה

מחושמל מרוב ציפייה והתרגשות. הסדר התקדם, כוסו של אליהו מולאה והדלת נפתחה. מה שקרה כעת הותיר את החסידים פעורי פה. כלום. כלום לא קרה. לא היה שם איש.

החסידים היו שבורים לגמרי. הרי הרבי הבטיח להם התגלות של אליהו הנביא! הרבי מקוצק, פניו קורנים שמחה קדושה, ראה את אכזבתם המרה ושאל מה הבעיה. הם אמרו לו. "טיפשים!" הרעים עליהם בקולו. "אתם חושבים שאליהו הנביא מגיע דרך הדלת? אליהו מגיע דרך הלב".

ידידי: כאשר כוסו של אליהו מתמלאת והדלת נפתחת, אסור לנו להתרכז בדלת. אם תציצו לתוך ליבכם, יש סיכוי טוב מאוד שתחזו בנביא הקדוש מחייך אליכם.

ג: לא הכל אפשר לספר

כאשר רבי צבי אלימלך שפירא (הידוע בכינויו "בני יששכר" על שם הספר שחיבר) היה בן עשר, הפך אביו למלמד (מורה) בעיירה רחוקה. במשך כל החורף שהה האב באכסניה בבעלות יהודית שם לימד את בניו של בעל האכסניה. כפי שהיה נהוג באותם ימים, אביו של צבי אלימלך שהה הרחק מביתו במשך כל חודשי החורף.

אותו חורף היה קר במיוחד ובמשך שבועות ארוכים הסתוללו סופות שלג. במהלך אחת הסופות הללו נשמעה דפיקה בדלת. בעל האכסניה פתח את הדלת ומצא שלושה איכרים פולניים קפואים למחצה שביקשו ללון באכסניה. כשגילה שאין ברשותם מספיק כסף אפילו לממן שהות לילה אחת בחדרי האירוח שלו הוא טרק בפניהם את הדלת. המלמד היה מזועזע, הם עלולים לקפוא מקור! כשהביע את תמיהתו בפני בעל האכסניה משך הלה בכתפיו. "אתה רוצה לשלם עבורם?" שאל. להפתעתו הרבה המלמד השיב בחיוב.

האיכרים הודו למיטיבם והחלו ליהנות על חשבוננו. הסערה הייתה עזה במיוחד והאיכרים נשארו באכסניה במשך שבועיים ימים. רק אחרי שהסופה נרגעה המשיכו האיכרים לדרכם לא לפני שהודו למלמד.

כשהגיע חג הפסח החל אביו של צבי אלימלך להתכונן לחזרה הביתה. הוא ניגש לבעל האכסניה וזה ערך עמו חשבון: "אני חייב לך ארבעים רובלים על לימוד ילדיי" אמר לו מעסיקו, "אך שהות האיכרים בביתי עלתה ארבעים ושלושה רובלים. אם כן, אתה חייב לי שלושה רובלים. חג שמח לך, ואל תשכח להביא עמך שלושה רובלים. כשתשוב אחרי החג" אמר לו בעל האכסניה.

המלמד לא ידע מה להשיב. ללא אומר ודברים הוא נפרד ממעסיקו ויצא רגלית לכפרו.

כשהגיע לכפר הוא התבייש להופיע בבית כשבכיסו אין פרוטה. הוא ניגש איפוא לבית הכנסת המקומי, שם פתח ספר קודש ושקע בעיון מעמיק.

בניתיים, לצבי אלימלך הקטן נודע שאביו הגיע לעיר. הוא רץ לחפש אחריו וכשמצא אותו בבית הכנסת התחנן שיבוא הביתה: "אתה חייב לראות את הנעליים החדשות שקיבלתי לפסח ואת בגדי החג החדשים" הוא אמר, דבר שרק גרם לאביו להרגיש גרוע יותר.

בדרך הביתה חלפה על פניהם מרכבה. המרכבה פגעה בתלולית על הדרך וממנה נפלה חבילה.

האבא הרים את החבילה והחל לרוץ אחרי המרכבה כדי להשיב אותה לבעליה, אך לא הצליח להשיג אותה. הוא בחן את החבילה היטב וראה כי אין בה כל סימנים מזהים (התורה קובעת כי אם אין סימנים לאבידה סביר להניח שבעל האבידה התייאש ממנה ולפיכך היא שייכת למוצא).

הוא פתח את החבילה וגילה בה ארבעים ושלושה רובלים.

בליל הסדר, כשצבי אלימלך ניגש לפתוח את הדלת לאלהיו הנביא, הוא קרא לאביו: "אבא, אני רואה את המרכבה!" אך איש לא היה שם. אביו משך את הנער הצידה ואמר לו שעליו להבטיח כי לא יספר לאיש את הסיפור הזה עד יומו האחרון.

את הסיפור סיפור רב חשוב, ששמע אותו מאחד מחסידיו של הבני יששכר כשהיה על ערש דווי.

ד: לפתוח את הדלת הנכונה

באחד משבתות חול המועד פסח, ביקר בכלא, כדרכו, הרב אריה לוי, רב האסירים, והתעניין כיצד ערכו האסירים את "ליל הסדר".

השיבו אחד האסירים בבת שחוק: "האווירה הייתה מרוממת, אף ערכנו סדר פסח כהלכתו, אולם דבר אחד הכביד עלינו והוא, כשאמרנו את הפרק "שפוך חמתך", לא יכולנו לפתוח את הדלת - כמקובל בבתי ישראל, ואין יוצא ואין בא..."

"טועה אתה ידידי" - השיבו ר' אריה - כל אדם נתון בכלא של עצמו, ואין הוא יוצא הימנו דרך פתח ביתו, אלא בפתח שבלב. והרי לנקוב נקב בלב, זאת יכול כל אחד לעשות, אף האסיר בבית כלאו, ואז יהיה בן חורין אמיתי, חרות שבנפש.

הלל נרצה:

לאחר שחוזרים הילדים מהדלת, ממשיכים בקריאת ההגדה עד לסיימה.

"לשנה הבאה בירושלים"

א: סוד העם היהודי – חירות נפשית

אנו עומדים עכשיו לקראת סיום ליל הסדר. קראנו את כל ההגדה, הגענו למילים האחרונות שעם ישראל קורא הערב.

אז מה היה לנו הלילה? זה היה לילה של שאלות, והתחלנו עם השאלה הראשונה והכי נפוצה - 'מה נשתנה?' ניסינו להבין מדוע אנו חוגגים את יציאת מצרים? הבנו מה קרה ברגע המיוחד הזה, שהפך להיות כל כך משמעותי לעם שלנו? דיברנו על ניסים שקרו לעם שלנו במשך הדורות.

מספרים שהדלאי לאמה שהוגלה מטיבט לדארמסלה שבהודו, זימן אליו פעם קבוצה של רבנים יהודים אמריקנים ואמר: תראו, הבודהיזם בגלות, אני כבר עשרות שנים גולה, אני חושש שבני עמי ייעלמו ויבלעו בין העמים, ואני רוצה לשאול אתכם, שמא תוכלו לשתף אותי בסוד הקיום של העם היהודי כל כך הרבה שנים, למרות הרדיפות, הצרות, והגלויות השונות?

אז הנה התשובה שהיא אולי סיכום מעניין של הערב המיוחד שחווינו יחד: ביציאת מצרים קיבלנו את סוד ההשרדות שלנו, בחג הפסח קיבלנו כעם תכונה מיוחדת שבזכותה שרדנו את כל השנים וכל הגלויות.

ביציאת מצרים עם המכות וקריעת ים סוף טבע בנו הקב"ה תכונה שנקראת 'חירות'! ובכך הפך אותנו לעם חופשי ומושחר. זה היה הרגע שנטבעה בנשמתנו הידיעה שאף אחד לעולם לא יוכל לנצח אותנו. לא יהיה אדם, ולא תקום אומה, שתוכל למנוע מאתנו להיות 'חופשיים' ומושחרים.

אז כן, פיזית, הם יכולים לפעמים לנסות להכות אותנו, אולי חלילה ינסו לקשור לנו ידיים ורגלים, או חלילה להשליך אותנו לכלא. אבל לקחת מאתנו את החופש הרוחני להיות מי שאנחנו. לעולם לא עוד! את זה הבנו הלילה...

הרבי הקודם, השישי בשושלת חב"ד נאסר על ידי הייבסקציה בקג"ב בשנת 1927, הוא שלח את החסידים והשלוחים שלו לכל פינה בכדי לפתוח מקווה שהממשלה סגרה, להקים ישיבה איפה שהם נהרסו, הוא "הפריע" להם. הם רצו להרוג אותו, אבל הלחץ מממשלות גרמניה, ארה"ב ולטביה, גרמה להם לשחרר אותו לגלות בעיר קוסטרמה.

ביום ג' בתמוז תרפ"ז, 1927, הוא עמד בתחנת הרכבת של פטרבורג בדרכו לגלות, מאות יהודים סיכנו את עצמם ובאו להיפרד מהרבי האהוב, הרבי שנלחם למענם, הם ידעו שזה מסוכן, שסוכני חרש רואים ורושמים כל מי שמגיע, אבל הם באו. והרבי עמד שם בתחנת הרכבת ואמר להם את המסר האלמותי הבא:

"ידעו כל העמים אשר על פני האדמה: רק גופותינו ניתנו בגלות ובשעבוד מלכויות, אבל נשמותינו בגלות לא ניתנו ובשעבוד מלכויות לא נמסרו. חייבים אנו להכריז לעין כל, אשר בכל הקשור לדתנו, תורת ישראל מצוותיה ומנהגיה, אין מישוהו יכול לכפות עלינו את דעתו ואין שום כוח של כפיה רשאי לשעבדנו".

זהו חג הפסח, וזהו סיכומו של הערב המיוחד שהוא בעצם לא סיכום, אלא עוד זריקת אנרגיה לשנה הקרובה, זריקת חרות, להבין ובעיקר לחוש, שאנחנו עם חופשי, חופשי לקיים את מצוות הקב"ה, ואף אחד אף פעם לא יוכל להפריע לנו, והייתי מוסיף ואומר שגם אנחנו עצמנו לא נוכל להפריע לעצמנו ללמוד, לשמור ולקיים.

לכן בסיום הערב הנפלא והכל כך מיוחד הזה, לא יכול להיות משהו מתאים יותר מאשר הקריאה שעמנו החזק והשורד, קורא ומכריז כבר אלפי שנים - "לשנה הבאה בירושלים".

בואו נפתח את ההגדה בעמוד ... ונבקש כולנו יחד מהקב"ה "לשנה הבאה בירושלים, בירושלים אשר בכל עיר ועיר, ירושלים בה לא רק נשמתנו ב"חרות" מוחלטת אלא גם גופינו ב"חרות" מלאה המאפשרת קיום תורה ומצוות בגלוי בכל מקום בעולם, וכל זאת מתוך שמחה וטוב לבב".

"לשנה הבאה בירושלים!" חג פסח וכשר ושמח!

ב: תמיד לסלוח – לראות את ליבו של האחר

אנחנו עומדים עכשיו בסיום ליל הסדר, קראנו את כל ההגדה, הגענו למילים האחרונות שעם ישראל קורא הערב.

אני רוצה לספר לכם סיפור על אדם גדול - הצדיק הירושלמי רבי אריה לוי, הרב לוי היה אדם וותרן מאוד גדול, איש טוב שכל חייו רק התעסק בלעזור לאחרים, אומרים

שהוא היה אדם מאוד נמוך קומה, וראשו הגיע תמיד לגובה הלב של האדם שעמד מולו, לכן אף פעם לא היה לו וויכוח עם אף אחד, אלא מיד הוא ראה את הצרכים בלבו של חברו ורץ לעזור לו.

האגדה מספרת, שמיד אחרי החופה שלו עם אשתו, כמנהג ישראל, הם נכנסו לחדר ייחוד, ומאחר שהרב לוין היה אדם עני גדול, הוא לא יכול היה לתת לאשתו כמקובל, מתנה בחדר ייחוד, אז הוא אמר לה שהוא נותן לה מתנה - הבטחה, שלעולם, בכל וויכוח איתה, הוא יוותר. וכך הוא נהג עד סוף חייו. האגדה מוסיפה, שאשתו אמרה לעת זקנתה, שהוא מעולם לא השתמש בהבטחה הזו, מאחר שהם אף פעם לא התווכחו.

אנו עומדים עכשיו בסיום סדר פסח, והולכים לבקש מהקב"ה בקשה גדולה, "לשנה הבאה בירושלים" זו בעצם בקשה לגאולה השלימה, גאולה שעם ישראל ממתין לה כבר אלפי שנים, ובוא ניקח על עצמנו החלטה טובה ברוח הסיפור של רבי אריה לוין - הצדיק הירושלמי, להשתדל תמיד לראות את ליבו של הזולת, לראות את צרכיו של השני ולעזור כפי יכולתנו, ויחד עם זאת, לנסות מה פחות להתווכח עם השני, יותר ויותר לוותר אחד לשני.

או אז, נוכל לבוא לקב"ה ולבקש ממנו לוותר לנו - למחול ולסלוח לנו, ורק לראות את הצרכים שלנו - גאולה, או במילות ההגדה "לשנה הבאה בירושלים".

בואו נפתח את ההגדה בעמוד ... ונבקש כולנו יחד מהקב"ה "לשנה הבאה בירושלים".

"לשנה הבאה בירושלים!" חג פסח וכשר ושמח!

ג: חיים טריגר – ליל הסדר מכל הלב

פעם אחת היה הרב הקדוש ר' לוי יצחק מברדיטשב מסדר בליל ראשון של פסח את ה"סדר" והיה נראה לו שכיוון בכל הכוונות, וגילו לו מן השמים: אל תתפאר עם ה"סדר" שלך, יש פה בעיר זו יהודי בשם חיים "טריגער" - חיים הסבל, והוא מסדר את ה"סדר" יותר יפה ממך.

בתוך כך באו לבית הצדיק הרבה חסידים שכבר גמרו בביתם את ה"סדר", לשמוע ולראות את ה"סדר" של הצדיק. ויאמר להם הצדיק: "האם אתם מכירים את ר' חיים "טריגער"? השיב אחד מהם, שהוא מכיר אותו, אך איננו יודע איפה הוא גר. אמר להם הצדיק: "אם אפשר הדבר לקראו הנה, הייתי מאוד מרוצה."

נתפזרו החסידים ברחובות ברדיטשב לחפשו, עד שנתוודע להם מקום דירתו. באו אליו, ודפקו בדלת לפתוח להם, יצאה אשתו של הסבל, ואמרה: "מה אתם צריכים מבעלי? הוא שיכור וישן על מיטתו".

אבל החסידים לא הקשיבו לה, העירו אותו משנתו, ולקחו אותו כמעט על כתפיהם, עד שהביאוהו אל הצדיק. ציווה הצדיק להגיש לו כסא לשבת, ופנה אליו בשאלות: ר' חיים חביבי! האם אמרת בשבת הגדול: "עבדים היינו"? כן, השיב הסבל. האם בדקת חמץ? כן, השיבו הלה. האם סידרת הלילה את ה"סדר"?

השיבו ר' חיים: רבי! אספר לכם את האמת, שמעתי שאסור לשתות וודקה שמונה ימים רצופים. ושתיתי היום בבוקר וודקה שתספיק לי לשמונה ימים. מתוך כך נעשיתי עייף, וישנתי.

כשהגיע הלילה, התחילה אשתי לעורר אותי משנתי, ואמרה לי: "למה אינך מסדר את ה"סדר" כמו כל היהודים? ואמרת לי: "מה את חפצה ממני? הלוא אני עם הארץ ואבי היה גם כן עם הארץ, ואין אני יודע כלום. רק זאת אני יודע, שאבותינו היו בגלות, אצל הצוענים, ויש לנו אלוקים שהוציאנו משם לחירות, ועכשיו גם כן אנחנו בגלות, וה' יוציא אותנו גם עכשיו מהגלות".

אחרי כל הדברים והאמת האלה, ראיתי שמונחים על השולחן מצות ויין וביצים, ואכלתי את המצות עם הביצים, ושתיתי את היין, ומחמת עייפות הייתי מוכרח לחזור לשינתי.

שמע הצדיק את דבריו, וציווה לחסידים שיוליכוהו בחזרה לביתו, אחרי הלכו, אמר הצדיק: "הדברים שלו הוטבו מאוד בשמים, כי אמר אותם באמת, בלי שום פניה, ובשלמות כוונתו, כי יותר מזה אינו יודע".

ידידי היקרים!

אנחנו היום ב"ה יודעים מה זה פסח, אנחנו היום ב"ה יודעים איך חוגגים את חג הפסח, אנחנו היום ב"ה גם חגגנו וערכנו את סדר פסח כהלכתו, נשארנו לנו שלוש המילים האחרונות של ההגדה שעדיין לא אמרנו הלילה. שלושת המלים שעם ישראל אומר בכל שנה במשך אלפי שנים בערב הזה. בואו רגע נתרכז וננסה להיות כמו חיים הסבל, לא לחשוב על כלום, אלא רק על האמת שמגלמים המילים המיוחדות הללו.

בואו ננסה רגע לחשוב על האהבה והגעגועים שהיו וישנם למיליוני יהודים במשך כל הדורות כשהם אמרו את המילים הללו. נחשוב על אותם שאמרו את זה מתוך שמחה. נחשוב על אותם שאמרו את זה מתוך צרה. על אלו שאמרו את המילים הללו בתוך הגטו. על אלו שאמרו את זה בתור הזהב של ספרד. אבל תמיד אמרו את זה כולם כמו חיים הסבל, מתוך אמונה מוחלטת שכך זה יהיה.

אני בטוח שכמו שכל דבר הולך אחרי הסיום, כך גם הסיום שלנו שיאמר בלב שלם, יתקבל אצל הקב"ה והשנה הוא ישלח לנו את המשיח ואכן נחגוג את חג הפסח בשנה הבאה בירושלים.

בואו נפתח את ההגדה בעמוד ... ונבקש כולנו יחד מהקב"ה "לשנה הבאה בירושלים".
"לשנה הבאה בירושלים"! חג פסח וכשר ושמח!

ד: בין מצרים לירושלים

אתה יכול להיות במרחק קילומטרים מירושלים, אפילו אם אתה גר שם. לעומת זאת, אתה יכול להיות בצד השני של העולם אבל מאד קרוב לירושלים. משום שירושלים היא יותר מאשר מיקום גיאוגרפי. ירושלים היא אידיאל שעל השגתו אנו נאבקים.

את הסיפור היהודי ניתן לסכם כמסע ארוך ממצרים לירושלים. מעבר להיותם אתרים גיאוגרפיים, מצרים וירושלים מסמלות שני מצבים רוחניים הפוכים. המסע הזה הוא מסע רוחני רב-תלאות. הן כאומה והן כיחידים, תמיד חיינו את עבודת מצרים וצעדנו לקראת החופש בארץ המובטחת. אם ננתח את מצרים הפסיכולוגית ואת ירושלים הפנימית שלנו, נראה שאנו עדיין פוסעים בין שתי נקודות אלה.

המילה מצרים יש לה אותו שורש כמו למילה מצרים שמשמעה הגבלות, מכשולים. היא מייצגת מצב שבו נשמותינו לכודות בתוך גופינו, משועבדות לרצונות חומרניים וקשורות למגבלות פיזיות. זהו עולם שבו צדק וקדושה מוחזקים כבני ערובה לשחיתות ואנוכיות.

ירושלים פירושה "עיר של שלום" - מקום של שלום בין הגוף והנשמה, בין שמים וארץ, בין האידיאל לבין המציאות. כאשר גופנו אינו מהווה כלא עבור הנשמה, אלא כלי להתבטאותה של הנשמה; כאשר אנו חיים את חיינו על פי האידיאלים שלנו ולא על פי תאוותינו; כאשר העולם מעריך טוב לב ונדיבות ולא רווח אגואיסטי, או אז זהו הסימן שאנו בירושלים, שאנו בשלום עם עצמנו ועם העולם.

דמיון לעצמך שאתה יושב במכונית ותקוע בפקק תנועה גדול. אתה מאחר לפגישה חשובה ואתה רואה שרכב אחר מנסה בכל מאודו להיכנס לנתיב שלך מרחוב צדדי. אתה עומד בפני ברירה: להיות נחמד ולתת לו להיכנס, או להישאר עסוק עם צרכיך האישיים הלוחצים ולהמשיך לנהוג.

אם לא תיתן למכונית ההיא להיכנס, כשאתה מצדיק זאת בהיותך מאחר לפגישה, אזי אתה עדיין במצרים. האנוכיות שלך גוברת על טוב לבך.

אם תתגבר על דאגתך לצרכיך שלך ותיתן למכונת ההיכנס, סימן שזה עתה עזבת את מצרים. נתת לטוב הפנימי הטובעך כך לגבור על האגואיזם האינסטינקטיבי שלך. יצאת ממצרים, אבל עוד לא הגעת לירושלים.

בירושלים, היית אוטומטית נותן לרכב ההיכנס לנתיב ולהשתלב בתנועה. פגישתך החשובה היתה מתגמדת למשהו חסר חשיבות בהשוואה להזדמנות לעשות טובה לאדם אחר. לא תצטרך לכבוש את טבעך האנוכי; טבעך יהיה עצמו נחמד ונטול אנוכיות. לא יהיה צורך בקרב כדי לעשות משהו טוב בעיר של שלום פנימי; זה יבוא באופן טבעי. אינני יודע מהו המצב לגביך, אבל אני עדיין לא שם.

העם היהודי נולד במצרים, תחת עבדות. אך נאמר להם שבצד השני של המדבר הענקי מונח הגורל שלהם, הארץ המובטחת שלהם. כאשר אבותינו יצאו ממצרים - לפני 3317 שנה וכמה שבועות - הם עשו את צעדיהם הראשונים במסע הארוך לירושלים. מאז, כל דור דחף קדימה לאורך הדרך לירושלים. המסע ממשיך איתנו. אולם עדיין לא הגענו לשם.

אפילו אם אתה גר בעיר הנקראת ירושלים, כל זמן שהסבל, אי הצדק ואי הקדושה, עדיין קיימים בעולם, עדיין לא הגענו אל הארץ המובטחת. כל זמן שאנו נשארים עבדים לאינסטינקטים השליליים שלנו ולרצונות האנוכיים, אנו עדיין נאבקים על מנת לעזוב באמת את מצרים.

כאשר אנו ישובים בליל הסדר, אנו שמים לב שעוד שנה עברה ועדיין נשאר לנו להשלים את המסע. אבל אנו מתקרבים לשם. כל שנה אנו קרובים יותר מאשר היינו שנה לפני כן. התקדמנו עוד מספר צעדים בצעדת החופש המשתרעת על פני דורות.

אולי השנה, מאמצינו לשפר את עצמנו ואת עולמנו יביאו להגשמת המילים בהגדה של פסח: "השנה אנו כאן, לשנה הבאה בארץ ישראל. השנה אנו עבדים, לשנה הבאה בני חורין".

"לשנה הבאה בירושלים!"! במובן הפשוט של המילה!

מנהגי הרבי:

לאחר אמירת "לשנה הבאה בירושלים" הרבי שופך את היין מכוסו של אליהו חזרה לבקבוק, תוך כדי שכל המסובים מנגנים את ניגונו של רבינו הזקן - "א-לי אתה". שפיכת כוסו של אליהו חזרה לבקבוק לוקחת לפעמים כעשר דקות, בהם הרבי שופך מהכוס לגביע שלו, ומשם לבקבוק, ומשם שוב לגביע, ואח"כ שוב לכוס, וחוזר חלילה.

הוספה

אחד מי יודע

יולי (או בשמו היהודי יואל) אדלשטיין, ששימש כחבר כנסת, כשר במשרדי ההסברה והתפוצות, הקליטה והעלייה, הבריאות, כיהן כיו"ר הכנסת ועוד. נולד בצ'רנוביץ, שבברית המועצות (כיום באוקראינה).

בצעירותו, הוא לימד עברית במוסקבה והיה פעיל ציוני בשנות ה-70 וה-80. יולי היה מסורב עלייה ואף נכלא בשל פעילותו הציונית. הוא ישב בכלא בשנים 1984-1987 כאסיר ציון. ועלה לישראל בשנת 1987.

יולי ביקר באודסה מספר פעמים, ובכל פעם הוא השאיר חותם גדול יותר מביקורו הקודם. הוא איש מלא בתוכן, ידע כללי וידע יהודי רב, נואם בחסד ומשלב בדבריו דברי תורה עמוקים, אותם הוא מפשט באופן שגם אדם שלא שונה שומע דברי תורה, מסוגל להבין את עומקם של הדברים.

באחד מביקוריו בעיר יחד עם אשתו טניה ז"ל, סיפר לי סיפור מאוד מרגש.

כידוע בעברית כותבים את השם טניה, עם האותיות ט'נ'י'ה', המילה תניא שנכתבת עם האותיות ת'נ'י'א' פירושה הוא "למדנו".

מספר לי יולי, שבכתובה שלו ושל אשתו טניה, שמה של אשתו מופיעה באותיות "ת'נ'י'א'. זה כתוב כך, כי בשנות האימה שחינו בברית המועצות לשעבר, המקום היחידי שבו יכולים היינו לערוך חופה יהודית כדת וכדין היה בבית הכנסת של חב"ד במוסקבה "מארנינה רוצ'א", שם היו חסידים של הרבי מליובאוויטש ששמרו על הגחלת היהודית באותם שנים, כשאני וכלתי רצינו להתחתן, היה לנו ברור לאיפה אנו אומרים לפנות, וכך עשינו, הגענו לבית הכנסת, דיברנו עם זקני החסידים שסיכמו איתנו, לאיזה דאצ'ע אנו אמורים להגיע, מאיזה כיוון ובאיזה שעה.

כך היה נסענו אני וכלתי בדרך לא דרך כפי שהסבירו לנו, הגענו לאיזו בקתה קטנה אי שם מחוץ למוסקבה, לפתע מכיוון אחר הגיע עוד חסיד, ומכיוון שונה הופיע לאחר כחצי שעה עוד חסיד, וכך לאחר זמן, הגיע מניין של חסידים, והתיישבו לכתוב את הכתובה, כשהגענו לשמה של הכלה, שאל החסיד הזקן שהיה אחראי על כתיבת הכתובה: "מה שמה"? עניתי לו טניה, והוא מיד רשם את השם "תניא" כי זה מה שחסיד יודע, טניה כותבים כמו שמתחיל ספר היסוד של החסידות - "תניא".

"אחד מי יודע" כל אחד מכיר את השיר הזה מ"ליל הסדר", שרים אותו בכל השפות, זהו שיר מאוד מפורסם, לא ידוע מי חיבר אותו.

השיר מתחיל מהמספר אחד ועולה עד למספר שלוש עשרה ומזכיר לנו מושגים יהודיים, אחד - אלוקינו, שני - לוחות הברית (שקיבל משה מסיני, בחלק מהנוסחאות מופיעים השמות של מנהיגי ישראל, משה ואהרן), שלושה אבות האומה (אברהם, יצחק ויעקב), ארבעה - אמהות (שרה, רבקה, רחל ולאה), חמשה - חומשי תורה (שהם בראשית, שמות, ויקרא, במדבר ודברים, חמשה מתוך 24 ספרי הקודש), ששה - סדרי משנה (זרעים, מועד, נשים, נזיקים, קדשים וטהרות), שבעה - ימי השבוע (המזכירים לנו את השבת הקדושה), שמונה - ימי מילה, תשעה - ירחי לידה (ללדת ילדים זהו דבר יהודי), עשרה - הדברות, אחד עשר - כוכבים (שראה יוסף הצדיק בחלמו), שנים עשר - שבטי ישראל, שלושה עשר - מדות הרחמים.

מה התוכן העומד בעצם אחרי השיר הזה?

ידידי יולי אדלשטיין, סיפר לי סיפור נוסף שהיה איתו באותם שנים שחי בברית המועצות, כחלק מהרדיפות שעבר על ידי הק.ג.ב. שלא חיבב אותו יתר על המידה מאחר והוא התעסק בעניינים יהודיים, יום אחד הם עצרו אותו והושיבו אותו במאסר באשמת שווא, שלוש שנים הוא היה עצור עד למשפט שלו, במשך כל הזמן הזה הם הושיבו אותו בצנינוק שלא היה אפשרי כמעט לדעת אפילו מתי יום ומתי לילה, סוף סוף הגיע יום המשפט המיוחל, ליולי נודע שאמש שלו והכלה שלו טניא (תניא) הולכות לנצל את החוק הנאור של הממשל הקומוניסטי המתיר לבני משפחה של אסיר להיות נוכחים במהלך המשפט, הוא הובל למשפט ומסביבו עמדו כמה שורות של שומרי ביטחון שהסתירו אותו כדי שלא יוכל ליצור קשר עין עם בני משפחתו.

מלבד אמו וכלתו, האולם היה מלא רק באנשי ק.ג.ב. ומשטרה, המשפט היה כמוכן תפור מראש, השופט האשים אותו בכל העברות שתפלו עליו, כשהוא כבר הבין שנחרץ גורלו ואין לו כבר מה להפסיד, הוא דחף את שומרי הראש לצדדים וצעק משהו לעבר אמו וכלתו.

מה היה צועק כל אחד במצבו ומעמדו של יולי? הזדמנות ראשונה אחרי שלוש שנים שלא ראה אותם ואולי גם האחרונה לשנים הקרובות.

יולי צעק שאלה שכללה שלושה מילים "כמה נרות הלילה"? נודע לו שהימים הללו הם ימי החנוכה, אך הוא לא הצליח לדעת איזה לילה זה, הוא עוד הספיק לראות איך כלתו מסמנת לו סימן עם שני האצבעות שלה, "היום יום שני של החג" והוא הוחזר לתאו.

יולי סיים את הסיפור הזה ואמר: "כל שנה כשאני רואה את הנרות בלילה השני של חג החנוכה, זה מזכיר לי את הסיפור שלי, סיפור היום השני של חנוכה", כשכולנו רואים נרות, יולי רואה דברים אחרים לגמרי.

ואולי זה כל הרעיון שעומד מאחורי השיר "אחד מי יודע", כשאדם רגיל רואה מספר 1, אז זה סך הכול מספר אחד, לא יותר מזה.

אבל כשאנחנו רואים מספר, זה צריך מיד להזכיר לנו משהו יהודי, שמונה מיד מזכיר לנו "ברית מילה", הספרה "עשר" מזכירה לנו את "עשרת הדברות", "שניים" - "שני לוחות הברית" וכיוצ"ב, יהודי צריך לראות בכל דבר את הקשר היהודי, מספרים זה לא סתם צורה כדי לארגן ולעשות סדר בדברים, המספרים בשבילנו מספרים את הסיפור היהודי, וכל מספר יש לו סיפור משלו.

אך מדוע שרים אחד מי יודע בליל הסדר? לכאורה בשיר עצמו אין שום קשר לסדר פסח, אפשר לשיר את אותו שיר גם ביום הכיפורים בבית הכנסת, הרי לא מוזכר בשיר דבר וחצי דבר על חג החירות, ואם כן איך השיר הזה נפל לתוך ההגדה?

ואולי ניתן לומר שכל עניין ליל הסדר זה השאלות ששואלים, לא רק הארבע קושיות אל יותר מזה, הארבעה בנים, הם שואלים "מה העבודה הזאת לכם" או "מה זאת" וכיוצ"ב, מה בעצם הם שואלים.

הם רוצים להבין, איך זה שאחרי שלושת אלפים שלש מאות שנה עם ישראל עדיין קיים ולא רק קיים אלא קיים, חי ובוטט, הם רוצים להבין מהו סוד קסמו של העם היהודי, ואיך הוא הצליח לשרוד את כל אימי הגלות.

על זה באה התשובה שזהו ראשית כל בזכות "אחד הוא אלוקינו", ובזכות שני לוחות הברית, האבות והאמהות, התורה והמשנה, השבת והמילה, בזכות הילדים שהם הדור הבא, עשרת הדברות, הכוח לחלום לעתיד וורוד יותר, כמו שהרבי אומר תמיד שהיהודי הוא בעל החלומות, אחרת הוא לא היה מחזיק מעמד בגלות.

שיר השירים

ישנם הרבה שנוהגים בליל פסח, אחרי עריכת הסדר שתיית ד' כוסות, אכילת המצה והמרור וכו' לקרוא את שיר השירים. אימו של הרבי הרבנית חנה סיפרה על בעלה

אביו של הרבי, רבי לוי יצחק שהוא הי' נוהג אחרי הסדר להסתגר בחדרו ולקרוא את מגילת שיר השירים כשהוא מתמוגג בדמעות, עד שאלו שהיו עומדים מעבר לדלת היו בוכים יחד איתו.

שיר השירים זהו סיפור אהבה של "הדוד והרעי" סיפור על שני אוהבים, המתאר את האהבה שבין הקב"ה וכנסת ישראל, הקב"ה הוא הדוד האוהב והרעייה זה אנחנו עם ישראל, כל הספר מתאר איך ששני האוהבים מחפשים אחד את השני. פרק ה' מתחיל במילים: "אני ישנה ולבי ער". הרבי מסביר שזה מסמל את זמן הגלות, שעם ישראל בגלות, הם ישנים מבחינה רוחנית, וכשאדם ישן מה שחסר לו בעיקר זה חוש הראי' והשמיעה, הוא לא רואה את יד ה', ולכן, הוא שואל כל הזמן, איפה אלוקים? הוא לא שומע את קול ה' בחיים האישיים, חסר לו ב"שמע ישראל"!

בכלל הגלות משולה ללילה, בלילה חשוך, אי אפשר לראות את הדרך, לא את הדלת, לא את החלון, כך הוא היהודי - "ממשש באפילה" הוא אבוד מבחינה רוחנית הוא לא יודע מהי הדרך הנכונה, הוא בגלות.

ואז שלמה המלך ממשיך: "קול דודי דופק פתחי ליי" "הדוד" הקב"ה דופק על הדלת של היהודי מבקש ומתחנן "פתחי ליי" תפתח את הדלת, אפילו מעט, סדק קטן, תראה איזו שהיא תזוזה יהודית. אבל אז ה"רעייה" - היהודי עונה, "פשטתי את כותנתי איככה אלבשנה רחצתי רגלי איככה אטנפם". תורה ומצוות משולים למזון ולבוש, התורה משולה לאוכל, ללחם, כמו כשהאדם אוכל משהו, זה נהיה דם ובשר כבשרו, זה הופך לחלק ממנו, כך גם כשאדם לומד תורה זה נהיה חלק ממנו, הוא מזדהה עם המסר של התורה.

מצוות משולות לבגדים, כשאדם לובש בגד זה נהי' חלק ממנו, ויתרה מזו הבגד מגלה מי הוא האדם, הרופא לובש חלוק לבן, השופט חלוק שחור. אבל ברגע שהוא מוריד את הבגד הוא נראה כאחד האדם ולבגד אין יותר שום השפעה עליו. כך זה גם במצוות, כשיהודי מניח תפילין הוא מאוחד באותם רגעים עם הקב"ה, וכל אחד שרואה אותו יודע ש"שם ה' נקרא עליך". אבל ברגע שהוא מוריד את התפילין אז הוא שוב כמו כולם, ולכן המצוות משולות ללבושים.

טוען היהודי: "פשטתי כותנתי איככה אלבשנה" אני הורדתי את הבגדים, ולא השתמשתי בהם כ"כ הרבה שנים עד כ"כ שאפ"י שכחתי איך ללבוש אותם, יתרה מזו, מעולם לא לימדו אותי איך להניח תפילין, איך להתעטף בטלית. ישנם יהודים שגדלו במדינות שאפילו סדר פסח הם לא ראו בבית אבא. היהודי הזה מנותק לגמרי מכל המסורת היהודית, אז איך שייך לצפות ממנו שהוא יפתח את הדלת כשהדוד דופק! הוא אפ"י לא יודע איך לפתוח את הדלת! הוא לא יודע איך מתחילים להתנהג כיהודי. הקב"ה מצידו, גם כשהוא מקבל כזאת תשובה הוא לא מתייאש, הפסוק ממשיך

ואומר: "דודי שלח ידו מן החור", הקב"ה ברוב אהבתו ליהודי עושה חור במנעול, במחיצה של ברזל שמפרידה בין ישראל לאבינו שבשמים הקב"ה, עושה כביכול "נקב" - הקב"ה מגלה כזו אהבה ליהודי שזה גורם ל"ומעי המו עליו", זה מעורר ביהודי געגועים לאותה יהדות שהוא לא יודע עליה דבר, אבל דבר אחד הוא יודע שהוא יהודי וזה מעורר בו געגועים ליהדות ולקב"ה. וה"נקב" הקטן הזה שנעשה בתוך היהודי, לא משנה עד כמה הוא רחוק מיהדות ומהקב"ה, לתוך "הנקב" הזה הקב"ה מאיר את אהבתו הגדולה אליו, וזה מעורר בו געגועים שגם יהודי כזה - שרחוק מהכל, גם הוא מחפש איפה יש סדר פסח וגם הוא רוצה להצטרף.

חד גדיא

"חד גדיא" כולנו מכירים את השיר האהוב הזה על הגדי שאבא קנה בשני זוזים, ובא החתול ואכל את הגדי, ואז בא הכלב ונשך את החתול ומקל הכה את הכלב, ואז בא האש ושרף את המקל, ובאו המים וכיבו את האש ואז בא השור ושתה את המים ואז הגיע השוחט ושחט את השור, ופה מגיעה התפתחות מעניינת: מלאך המוות בא ושחט את השוחט, והשיר מסתיים "ואתא הקב"ה ושחט למלאך המוות", כל אחד בסוף קיבל את שלו.

(בהגדות של חב"ד השיר הזה לא מופיע, הרבי אומר בשיחה, "שאע"פ שאין אומרים פיוט זה בדיבור, ישנו כל הענין בשלימותו ואדרבא..." (התועדויות תשמ"ז ח"ב ע' 689)

וא"כ נשאלת השאלה מה הפזמון הזה אמור לספר לנו?

בהשקפה ראשונה המסר של השיר הוא שיש בעה"ב לבירה זו ושום דבר הוא לא באקראי, אבל בשביל ההוראה הזו יש לנו הרבה פסוקים מאמרי חז"ל וסיפורים חסידיים, בעצם זהו הסיפור של ההגדה שהכל בהשגח"פ.

מוכרח להיות שיש בשיר הזה משהו יותר עמוק. ישנם שמסבירים שהשיר הזה בא לספר את הסיפור של גלות מצרים מתחילתו ועד סופו בדרך משל ואלגוריה גדי - אבא קנה גדי בשני זוזים, מי הוא הגדי? כשמתבוננים בסיפור של ירידת עם ישראל למצרים הגדי מזכיר לנו את יוסף הצדיק. כשאחי יוסף מכרו אותו בתור עבד למצרים מסופר "ויקחו את כתונת יוסף וישחטו גדי עזים ויטבלו את הכתונת בדם וישלחו... (וישב לו, ל) הגדי מסמל את יוסף.

אבא - האבא הוא יעקב אבינו שנתן לבנו יוסף כתונת במשקל "שני סלעים מילת" (מגילה טז, ב).

החתול - היא חיה שיש בה צד טורף, והדרך שבה היא טורפת זה שהיא עושה מארב לאותה חיה שהיא רוצה לטרוף, זה מסמל את אחי יוסף שכשיוסף "נפל" לידיים שלהם הם "טרפו" אותו ומכרו אותו לעבד, הם "בלעו" אותו וכמו שמובא ברש"י שבנימין קרא לבנו "בלע" ע"ש אחיו יוסף "שנבלע לבין האומות" (מקץ מג, ל). החתול "בלע" את הגדי.

הכלב - מסמל את מצרים, מהיכן אנו למדים שהמצרים משולים לכלב, ביציאת מצרים נאמר "ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו" י"ל שהקב"ה בישר למשה שלא רק שהכלבים לא יחרצו את לשונם נגד עם ישראל, אלא הנס הגדול יהיה שהכלבים שמהלכים על שתיים לא חרצו את לשונם ולא הפריעו לעם ישראל בעת יציאתם ממצרים. וא"כ בגלות מצרים "הכלב" - נשך את "החתול" את עם ישראל, שהם הצאצאים של אלו שמכרו את יוסף.

המקל - זהו מטה האלקים, שאיתו משה הכה את הכלב - מצרים בעשר מכות.

האש - מסמלת את מתן תורה, כמו שנא' "והר סיני עשן כולו מפני אשר ירד עליו ה' באש (יתרו יט, יח). ושוב בספר דברים נאמר: "פנים בפנים דיבר ה' עמכם בהר מתוך האש" (ואתחנן ד, ד). האש הזאת של מתן תורה שרפה את המקל, דהיינו האירוע של מתן תורה ה' כ"כ אדיר שכל המכות והניסים שקרו לפניו התגמדו לעומתו, דווקא מ"ת ה' האירוע המכונן שנתן את הלגיטימציה ואישור למנהיגותו של משה רבינו, דווקא בזכות מ"ת האמינו למשה שהוא מדבר בשמו של הקב"ה. וכמו שהרמב"ם כותב על משה רבינו: "שהמאמין ע"פ האותות יש בלבו דופי... ובמה האמינו בו שענינו ראו... האש הקולות והלפידים... והקול מדבר אליו..." (יסוה"ת חא).

מים - מסמלים את התורה עצמה, כמו שהנביא ישעיהו אומר: "הוי כל צמא לכו למים". וכמבואר בתניא: "ולכן נמשלה התורה למים מה מים יורדים ממקום גבוה למקום נמוך כך התורה ירדה ממקום כבוד... וכו'". (פרק ד). התורה - המים - ייבשה את האש, דהיינו מתן תורה ה' אירוע מכונן אבל חד פעמי, כידוע שלא יהי עוד פעם מתן תורה. משא"כ התורה עצמה היא נצחית יהודים בכל יום בכל מקום בעולם לומדים תורה וזה דוקא הדבר שנותן להם את החיות שלהם לחיי היום יום, הם לא שואבים את חיותם מהנוסטלג' שפעם ה' מתן תורה, לימוד התורה בכל יום זהו מתן תורה מחדש, "מי" התורה הם אלו שנותנים לנו חיות.

השור - מה מזכיר לנו השור ביציאת מצרים? מובא בספר תהלים: "וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב" (קו, כ). כשדוד המלך מספר את סיפור יציאת מצרים בפרק תהלים ארוך הוא אומר "ויעשו עגל... ואז נאמר שזה ה' "בתבנית שור. "השור - חטא העגל שתה את המים, בגלל חטא העגל משה שבר את הלוחות שעליהם חרוטים

עשה"ד, ז.א. שאילולא זה שהקב"ה ריחם על ישראל ונתן להם לוחות שניות, השור ה' שותה את המים ולא משאיר לנו חלילה כלום.

השוחט - הוא משה רבינו שירד מהר סיני (ולאחרי ששבר את הלוחות) הוא שרף את העגל וטחן אותו לעפר, הוא "שחט" את העגל ולא השאיר ממנו כלום, וכך בעצם הציל את הגדי - את עם ישראל.

מלאך המוות - בסופו של דבר בא מלאך המוות ושחט את השוחט, משה רבינו לא זכה להיכנס לארץ ישראל על אף רצונו האדיר והפצרות רבות, למרות זאת הוא מת במדבר ולזה אחראי מלאך המוות.

הקב"ה - ליל פסח אחרי שהכנו כוס לאלהיו הנביא מבשר הגאולה ופתחנו עבורו את הדלת אנו מתפללים ומצפים שיבוא הקב"ה וישחט את מלאך המוות כשיתקיים היעוד "ובלע המוות לנצח" (ישעיהו כח, ח) בביאת משיח צדקנו בקרוב ממש.

חסל סידור פסח

בחב"ד אין נוהגים לאומרו, וכפתגמו הידוע של אדמוה"ז שליל הסדר לא נגמר. להנוהגים לאומרו, מסיימים במילים "ופדויים לציון ברינה".

מסופר שפעם שרו אצל רבי דוד מטאלנע ע"ה את הזמר הנ"ל, ובדיוק נכנס חיל יהודי ששירת בצבא הצאר הרוסי, והיה רחוק מעניני תומ"צ, כשנכנס ושמע את התיבות "פדויים לציון ברינה", נתחלפה לו המילה 'פדויים' למילה דומה בשפה הרוסית 'פאיידום', שמשמעותה היא להמשיך לנסוע וללכת באומץ ובתוקף, ואותו חייל התלהב מאוד בשומעו זאת, וצעק שוב ושוב 'פאיידום לציון ברינה'.

הרה"ק מטאלנא נהנה מאוד מכך, ומאז תמיד כשהיו שרים הזמר הנ"ל היו חוזרים ואומרים 'פאיידום לציון ברינה' - להמשיך וללכת בתוקף ובשמחה עד שנגיע לציון ברינה.

**ויה"ר שנזכה עוד השנה לראות את הרבי
עורך את הסדר, בבית המקדש השלישי,
ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים.**

